

T.C.

GİRESUN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

ÖZBEK TÜRKÇESİ SÖZ VARLIĞI (A- Ä SESLERİ)

*(DICTIONARY ENTRIES IN THE UZBEK LANGUAGE BEGINNING WITH THE
LETTERS A AND Ä)*

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN

Tutku Zerrin UNAT ÇELEBİ

DANIŞMAN

Prof. Dr. Feridun TEKİN

GİRESUN-2019

T.C.
GİRESUN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

ÖZBEK TÜRKÇESİ SÖZ VARLIĞI (A- Ä SESLERİ)

(*DICTIONARY ENTRIES IN THE UZBEK LANGUAGE BEGINNING WITH THE
LETTERS A AND Ä*)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN

Tutku Zerrin UNAT ÇELEBİ

DANIŞMAN

Prof. Dr. Feridun TEKİN

GİRESUN-2019

JÜRİ ÜYELERİ ONAY SAYFASI

Giresun Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nün tarihli toplantısında oluşturulan jüri, Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yüksek Lisans öğrencisi Tutku Zerrin UNAT ÇELEBİ'nin ÖZBEK TÜRKÇESİ SÖZ VARLIĞI (A- Ä SESLERİ) başlıklı tezini incelemiş olup aday..... tarihinde, saat.....da jüri önünde tez savunmasına alınmıştır.

Aday çalışma, sınav sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans/Doktora/Sanatta Yeterlik tezi olarak kabul edilmiştir.

Sınav Jürisi	Unvanı, Adı Soyadı	İmzası
Üye (Başkan)		
Üye		
Üye		
Üye		
Üye		

ONAY

...../...../2019

Prof. Dr. Güven ÖZDEM
Enstitü Müdürü

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “Özbek Türkçesi Söz Varlığı (A- Ä Sesleri)” adlı çalışmamın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım kaynakların kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

17/10/2019

Tutku Zerrin UNAT ÇELEBİ

İmza

ÖN SÖZ

Özbek Türkçesi, Karahanlı ve Harezmi edebi lehçelerinin tesiri altında gelişen, Çağatay ve Altınordu devletleri döneminde klasik bir nitelik alan, 15. yy.dan 20.yy başlarına kadar kullanılan Çağatay Türkçesinin devamı niteliğindedir. Klasik şeklini Nevayi ile bulan Çağatayca, Orta Asya yazı dilleri üzerinde kurduğu ağırlık ve itibar ile 20.yy sonuna kadar Oğuzlar hariç diğer Türk boyları tarafından kullanılmış ve Nevayi'nin ustalığı ile gelişen bu büyük mirası Özbek Türkçesi devralmıştır.

Günümüzde geniş bir kitle tarafından konuşulan (Türkiye Türkçesinden sonra, konuşan insan sayısı bakımından ikinci sırada) Özbek Türkçesi; Kıpçak Özbek Türkçesi, Kuzey Özbek Türkçesi, Güney Özbek Türkçesi, Türkmenceleşmiş Özbek Türkçesi gibi birbirinden çok farklı ağızları bünyesinde barındırmaktadır. Ağızların bu denli çeşitli olması ve bulunduğu coğrafyanın etkisi; İslamiyetle birlikte dile Farsça, Arapça kelimeler girmesi ve ayrıca Sovyet Rusya politikasının zorunlu bir sonucu olarak Rusça ile etkileşimde bulunması gibi unsurlar Özbek Türkçesinin söz varlığı üzerinde büyük bir etkide bulunmuş, Özbeklerin, dünya algısını, kültürlerini ve düşünce dünyalarını doğal olarak etkilemiştir. Bu çalışma da Doğan Aksan'ın *“Söz varlığı, bir dilde bir takım seslerin bir araya gelmesiyle kurulmuş simgeler, kodlar ya da dilbilimdeki göstergeler olduğu gibi aynı zamanda o dili konuşan toplumun kavramlar dünyası, maddi ve manevi kültürünün yansıtıcısı, dünya görüşünün bir kesitidir.”* tanımından yola çıkarak, Özbek Türkçesi söz varlığının yukarıda sayılan unsurlar doğrultusunda çeşitlenmesi, farklı kaynaklardan beslenerek etkilenmesi ve gelişmesi sonucunda; taşıdığı maddi ve manevi kültür birikiminde zamanla meydana gelen farklılıkları, benzerlikleri ortaya koymak; zamanın ve başka birçok etkenin Özbek Türkçesinin söz varlığını ve bu söz varlığını içeren sözcüklerin ihtiyaçlar doğrultusunda yeniden şekillendirdiğini kısmen de olsa ortaya koymak amacıyla hazırlandı.

Çalışmanın başlığında “A-Ä Sesleri” olarak belirtilen “a” sesi çalışmaya konu olan, *Özbek Tilining İzâhli Luğati-I (A-R)*,’de “A” madde başlığı altında tek bir

II

işaretle gösterilmiştir. Ancak, Özbek Türkçesinde bu ses yazıda tek bir işaretle gösterilip, telaffuzda ise “a ve ä” olmak üzere iki sesi karşılamaktadır. Bu sebeple “a” sesinin transkripsiyonunu başlığa eklemek uygun bulunmuştur.

Bu teze kaynak olarak *Özbek Tilining İzâhli Luğati-I (A-R), Moskva, 1981* adlı Özbek Türkçesi sözlüğünün “A” harfi başlığı altındaki maddeleri alındı. Bu başlık altındaki tüm sözcükler çeşitli sözlüklerden, Özbek Türkçesi hakkında yazılmış gramer kitaplarından yararlanılarak açıklandı. Ayrıca çalışmaya yol göstermesi açısından, değerli hocam Dr. Murat Özşahin’in, “*Başkurt Türkçesi Söz Varlığı*, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Yeni Türk Dili Bilim Dalı, İzmir, 2011” adlı doktora tezinden de yararlanarak, *Özbek Tilining İzâhli Luğati*’nin “A” harfi başlığı altında bulunan söz varlığı incelendi. Bu başlık altındaki kelimeler uygun temalar altında toplandı. Özellikle alıntı kelimeler söz varlığına etkileri gösterilmek amacıyla, hem söz varlığı çözümlemesi içinde hem de söz bilgisi içinde gösterildi. Diğer madde başları karışıklığa sebebiyet vermemek amacıyla buldukları temalar içinde değerlendirildi.

Bu çalışmayı gerçekleştirmemde; çalışmanın gerek fikir aşamasında, gerek mesleki bilgi ve destek aşamasında benden yardımlarını esirgemeyen, lisans öğrenimimden itibaren kendisini örnek aldığım değerli hocam Prof. Dr. Feridun Tekin’e katkılarından ve yardımlarından ötürü teşekkür ederim.

Çalışmalarım süresince bana hep destek olan aileme; bana inanan ve yılmamam için desteğini hiç eksik etmeyen, gerektiğinde akademik tecrübeleriyle bana yol gösteren kuzenim Öğr. Gör. Bahar Adıgüzel Sala’ya; aksayan, ertelenen çalışmalarım boyunca, bu uzun yolda benden maddi ve manevi yardımını, desteğini esirgemeyen sevgili eşim Bülent Çelebi’ye ve Türk lehçelerini tanımamı, anlamamı ve bu yola gönülden bağlanmamı sağlayan tüm değerli hocalarıma sonsuz teşekkürler sunarım.

ÖZBEK TÜRKÇESİ SÖZ VARLIĞI (A- Ä SESLERİ)

ÖZET

Özbek Türkçesi Söz Varlığı (A-Ä Sesleri), Yüksek Lisans Tezi adlı bu çalışmada Özbek Türkçesinin “A” harfi ile sınırlandırılmış olan söz varlığı incelemesi yapmak amaçlanmıştır. Bu çalışmaya *Özbek Tilining İzahli Luğati-I (A-R)*, Moskva, 1981 adlı Özbek Türkçesi sözlüğü kaynaklık etmiştir. Tez “Giriş”, “Özbek Türkçesi Söz Varlığı Çözümlemesi”, “Özbek Türkçesi Söz Bilgisi”, “Sonuç”, “Kaynakça” bölümlerinden oluşmaktadır. “Giriş” kısmında amaç ve yöntem ve teze kaynak olan sözlükte kullanılan transkripsiyon alfabesi hakkında bilgi verilmiştir. Tasnif “Özbek Türkçesi Söz Varlığı Çözümlemesi” ve “Özbek Türkçesi Söz Bilgisi”, olmak üzere iki ana bölümden oluşmuştur. Bu bölümlerde madde başları tematik olarak incelenirken çeşitli alt temalara ayrılmıştır. “A” madde başı altındaki tüm kelimeler bu bölümlerin altındaki uygun alt başlıklara yerleştirilmiştir. “Sonuç” bölümünde söz varlığı çözümlemesi ve söz bilgisi temaları altında toplanan maddelerin Özbek Türkçesi içinde genel değerlendirilmesi yapılmıştır. Böylece Özbek Türkçesi yoluyla Özbeklerin dünya algıları ve kültür birikimleri ortaya konmuştur. “Kaynakça” bölümünde ise tezin hazırlanma sürecinde yararlanılan kaynakların künyesine yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Özbekçe, Tematik, Sözlük, Söz Varlığı, Özbek.

**DICTIONARY ENTRIES IN THE UZBEK LANGUAGE BEGINNING WITH
THE LETTERS A AND Ä**

ABSTRACT

This graduate thesis, titled "*Dictionary Entries in the Uzbek Language Beginning with the Letters A and Ä*", has set out to examine all dictionary entries under the letters A and Ä present in the *Özbek İzâhli Luğati-I (A - R)* Uzbek Language Dictionary (Moscow, 1981). This body of work is comprised of five sections, including the *Introduction, An Analysis of Uzbek Vocabulary, Uzbek Lexicology, Conclusion, and Bibliography*. The first section provides the reader with information about the thesis's aim and method, as well as notes about the transcription alphabet used. The main body of the thesis is comprised of the second and third sections (or chapters), which examine each entry thematically, and which also split those into various sub themes. All lexical entries under the letter 'A' (and Ä) have thus been categorized under appropriate sub headings. The penultimate or conclusion section provides a general evaluation of the previous two sections; and therefore in doing so, we put forth how the Uzbeks perceive their world alongside their wealth of culture through their mother tongue. The final section lists all of the references that were cited during the writing of this thesis.

Keywords: Uzbek Language, Thematic, Dictionary, Vocabulary, Uzbek.

KISALTMALAR

<i>A</i>	: Arapça
<i>a.</i>	: Ad
<i>anat.</i>	: Anatomi
<i>astr.</i>	: Astronomi
<i>bağ.</i>	: Bağlaç
<i>biy.</i>	: Biyoloji
<i>bot.</i>	: Botanik
<i>db.</i>	: Dilbilim
<i>dbl.</i>	: Dilbilgisi
<i>ed.</i>	: Edat
<i>ekon.</i>	: Ekonomi
<i>etn.</i>	: Etnografi
F	: Farsça
<i>fel.</i>	: Felsefe
<i>fiz.</i>	: Fizik
<i>fizy.</i>	: Fizyoloji
<i>kim.</i>	: Kimya
<i>man.</i>	: Mantık
<i>mat.</i>	: Matematik
<i>mec.</i>	: Mecaz
<i>mim.</i>	: Mimarlık
<i>moğ.</i>	: Moğolca
<i>müz.</i>	: Müzik
<i>psikol.</i>	: Psikoloji
<i>sf.</i>	: Sıfat
<i>sp.</i>	: Spor
T	: Tacikçe
<i>tar.</i>	: Tarih
<i>tıp.</i>	: Tıp
<i>zıf.</i>	: Zarf
<i>zool.</i>	: Zooloji

ÖZBEK TÜRKÇESİ KİRİL ALFABESİ

KİRİL	LATİN	KİRİL	LATİN
А а	A a (Ä ä)	Р р	R r
Б б	B b	С с	S s
В в	V v	Т т	T t
Г г	G g (Ğ ğ)	У у	U u (U u, Ü ü)
Д д	D d	Ф ф	F f
Е е	E, (y)e	Х х	X x
Ё ё	Yâ yâ	Ц ц	Ts ts
Ж ж	С с (J j)	Ч ч	Ç ç
З з	Z z	Ш ш	Ş ş
И и	İ i (I i)	Ъ	Kesme
Й й	Y y	Э э	E e
К к	K k	Ю ю	Yu yu (Yü yü)
Л л	L l	Я я	Yä yä
М м	M m	Ў ў	O o (Ö ö)
Н н	N n	Қ қ	Q q
О о	Ä ä	Ғ ғ	Ĝ ğ
П п	P p	Х х	H h

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	I
ÖZET.....	III
ABSTRACT	IV
KISALTMALAR	V
İÇİNDEKİLER	VII
GİRİŞ	1
1. Amaç ve Yöntem.....	1
2. Transkripsiyon.....	5
3. Tematik Sözlükler	6
4. Özbek Türkçesinde “a” Sesi.....	8
1. ÖZBEK TÜRKÇESİ SÖZ VARLIĞI ÇÖZÜMLEMESİ	10
1.1. Evren, Zaman	10
2.1.1. Dünya, Hava Olayları, Gökyüzü, Zaman.....	10
2.1.2. Madenler, Mineraller.....	11
1.2. Bitkiler.....	11
2.2.1. Yabani Bitkiler	11
2.2.2. Çiçekler	12
2.2.3. Ağaçlar	12
2.2.4. Meyve ve Sebze	13
1.3. Hayvanlar	14
2.3.1. Yabani Hayvanlar.....	14
2.3.2. Kümes Hayvanları.....	14
2.3.3. Evcil Hayvanlar	15
2.3.4. Balıklar	15
2.3.5. Böcekler ve Diğerleri	15
1.4. İnsan	16
2.4.1. İnsan Vücudu.....	16
2.4.2. Duyu Organları.....	17
2.4.3. Doğum, Hayat, Hayatın Dönemleri.....	17

VIII

1.4.4. Hastalıklar	18
1.4.5. Hekim, Ecza, Cerrah	19
1.4.6. Evlilik, Aile, Akraba	20
1.5. Maddi Kültür	22
1.5.1. Besinler.....	22
1.5.2. Giyimler, Süs, Takı	23
1.5.3. Mobilya, Kap Kacak, Alet.....	23
1.5.4. Ticaret, İş, Para, Maliye İşleri	24
1.5.5. Meslekler	25
1.5.6. Tarım, Bahçecilik	27
1.5.7. İnşaat, Mimari	28
1.5.8. Dilbilgisi, Yazma Sanatı, Edebiyat	29
1.5.9. Bilimler, Teknik	32
1.5.10. Güzel Sanatlar	37
a) Müzik.....	37
b) Resim.....	38
c) Tiyatro.....	38
1.5.11. Toplum İlişkileri, Sporlar, Oyunlar	39
a) Sporlar, Oyunlar.....	39
b) Toplumsal İlişkiler.....	40
1.5.12. Toplum, Hükümet	41
1.5.13. Yasama, Hukuk	43
1.5.14. Ordu, Savaş	44
1.5.15. İletişim Araçları, Taşıtlar	47
1.5.16. Eğitim	47
1.7. Manevi	
Kültür.....	488
1.7.1. Dinler, İnançlar.....	48
1.7.2. Soyut Terimler.....	51
1.7.3. Düşünce, İrade, Hareket, Duygu	54
1.7.4. Değerler, Erdemler, Kusurlar	55

2. ÖZBEK TÜRKÇESİ SÖZ BİLGİSİ	58
2.1. Adlar	58
2.1.1. Özel Adlar	58
2.1.2. Kavram Adları	59
2.1.3. Renkler	84
2.2. Eylemler	85
2.3. Sıfatlar	109
2.4. Zarflar	122
2.5. Zamirler	127
2.6. Edatlar	129
2.7. Bağlaçlar	130
2.8. Ünlemler, Seslenme Sözlere, Deyimler, Söz Öbekleri	130
2.8.1. Deyimler, Söz Öbekleri	130
2.8.2. Ünlemler, Seslenme Sözlere	133
2.9. Alıntılar	134
2.9.1. Arapça Alıntılar	134
2.9.2. Farsça Alıntılar	156
2.9.2.1. Arapça+ Farsça-Tacikçe Alıntılar	156
2.9.2.2. Farsça+ Tacikçe Alıntılar	159
2.9.2.3. Rusça Alıntılar	165
2.9.2.4. Diğer Alıntılar	203
2.9.2.4.1. Moğolca	203
2.10. Yansıma Sözlere	203
SONUÇ	204
KAYNAKÇA	207
ÖZGEÇMİŞ	208

GİRİŞ

1. Amaç ve Yöntem

İnsanların birbiriyle iletişim kurabilmesini; bireyler temelinde tüm toplumun ortak dünya algısını meydana getirmesini, dünyada olup biteni anlamlandırabilmesini sağlayan göstergeler, dilin “söz varlığını” oluşturan anlamlı ögelerdir. Söz “*bir düşünceyi eksiksiz olarak anlatan kelime dizisi, bir veya birkaç heceden oluşan ve anlamı olan ses birliği*”dir¹. Sözcük ise, “*anlamlı ses veya ses birliği*”²; olarak tanımlanmıştır. Söz veya sözcükler, insanların evrendeki her varlığı veya düşünceyi soyutlayarak içselleştirmelerini, kültürlerine ve yaşamlarına etki eden dış dünyaya ve kendi iç dünyalarına ait göstergeleri, imgeleri vb. anlamlandırmasını sağlayan ve dilin söz varlığını oluşturan en temel ögelerdir. Bununla birlikte bir dildeki söz veya sözcüklerin tamamı, o dilin söz varlığını ortaya koymak için yeterli olmayabilir. Bir dilin söz varlığı denince, yalnızca o dilin sözcüklerini değil; deyimlerin, kalıplaşmış sözlerin, atasözlerinin, terimlerin ve çeşitli anlatım kalıplarının oluşturduğu bütünü anlamak gerekmektedir³.

Bu bilgiler ışığında, Özbek Türkçesinin kısmi söz varlığını incelemek amacıyla yapılan bu çalışmada; Özbek Türkçesi söz varlığını iki ana tema üzerinden ortaya koymaya çalışıldı. Bunu yaparken çalışmanın temel kaynağını *Özbek Tilining İzâhli Luğati-I (A-R), Moskva, 1981* adlı sözlük oluşturmuştur. Bu sözlüğün “A” madde başlığı altındaki tüm maddelerin, *Özbek Tilining İzâhli Luğati-I (A-R)*’deki sıra takip edilerek, önce transkripsiyon alfabesiyle çevirisi yapılmış, ardından maddeler tek tek açıklanarak uygun bulunan tematik gruplara dâhil edilmiştir. Temalar tespit edilmeden önce bilgisayar ortamında bir tür fişleme yöntemi kullanılmış olup, elde edilen tüm bilgiler daha sonra uygun tema ve alt temalar altında toplanmıştır. Temalara ayırma sürecinde bir takım sorunlarla karşılaşmıştır. Bu sorunların başında bir kelimenin temel anlamının yanı sıra, yan anlam, mecaz

¹ www.sozluk.gov.tr

² www.sozluk.gov.tr

³ Doğan Aksan, *Türkçenin Sözvarlığı*, Engin Yayınevi, Ankara 2004, sy.9.

anlam gibi farklı anlamlar kazanması ya da sözün anlamını tamamen yitirerek başka bir alana ait bilgi vermesi veya birden fazla alan hakkında bilgi içermesi durumu gelmektedir. Bu büyük zorluğu çözmek ve karışıklığa sebebiyet vermemek adına sözcük, sözcüğün ilk anlamının bağlı bulunduğu kategoriye; eğer ikinci ya da başka bir anlam farklı bir tematik kategoriye aitse, o kategoriye (Benzer ya da yakın anlamlar için bu durum göz ardı edilmiştir.) dahil edilmiştir yani bir söz en fazla iki farklı kategori altında incelenmiştir. Burada amaç bir sözün içerdiği anlam özelliklerini söz varlığı zenginliği açısından göstermek olmuştur.

Karşılaşılan bir diğer sorun da kavram (tema) dizinini belirlemek olmuştur. Çok çeşitli temalara ait sözcükler içeren *Özbek Tilining İzâhli Luğati-I (A-R)*'deki "A" maddesi altındaki kelimeler, gereksiz yığın oluşturmadan, sözcüğün anlamına en uygun kategoriye belirlemek adına, sözlüğün ait olduğu zaman da göz önünde bulundurularak temalar oluşturulmaya çalışıldı. Bu aşamada Dr. Murat Özşahin'in *Başkurt Türkçesi Söz Varlığı*, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Yeni Türk Dili Bilim Dalı, İzmir 2011, " adlı doktora tezindeki tematik tasniften yararlanılmış olup, tarafımdan bazı eklemeler yapılarak ya da incelenen maddeden kaynaklı olarak bazı tema başlıkları çıkarılarak yeni bir tema dizini oluşturulmuştur. Oluşturulan yeni tema dizimi şu şekildedir:

I. ÖZBEK TÜRKÇESİ SÖZ VARLIĞI ÇÖZÜMLEMESİ

1. Evren, Zaman

1.1. Dünya, Gökyüzü, Hava Olayları

1.2. Madenler, Mineraller

2. Bitkiler

2.1. Yabani Bitkiler

2.2. Çiçekler

2.3. Ağaçlar

2.4. Meyve ve Sebze

3. Hayvanlar

- 3.1. Yaban Hayvanları
- 3.2. Kümes Hayvanları
- 3.3. Evcil Hayvanlar
- 3.4. Balıklar
- 3.5. Böcek ve diğerleri
4. İnsan
- 4.1. İnsan Vucudu
- 4.2. Vucudun Duyuları
- 4.3. Doğum, Hayat, Hayatın ağları
- 4.4. Hastalıklar
- 4.5. Hekim, Ecza, Cerrah
- 4.6. Evlilik, Aile, Akraba
5. Maddi Kültür
- 5.1. Besinler
- 5.2. Giyimler, S s, Takı
- 5.3. Mobilya, Kap Kacak, Alet
- 5.4. Ticaret, İŞ, Para, Maliye İŞleri
- 5.5. Meslekler
- 5.6. Tarım, Bahçecilik
- 5.7. İnşaat, Mimari
- 5.8. Dilbilgisi, Yazma Sanatı, Edebiyat
- 5.9. Bilimler, Teknik
- 5.10. Güzel Sanatlar

5.11. Toplum İlişkileri, Sporlar, Oyunlar

5.12. Toplum, Hükümet

5.13. Yasama, Hukuk

5.14. Ordu, Savaş

5.15. İletişim araçları, taşıtlar

5.16. Eğitim

6. Manevi Kültür

6.1. Dinler, İnançlar

6.2. Soyut Terimler

6.3. Düşünce, İrade, Hareket, Duygu

6.4. Değerler, Eksiklikler, Erdemler, Kusurlar

II. ÖZBEK TÜRKÇESİ SÖZ BİLGİSİ

1. Adlar

1.1. Özel Adlar

1.2. Kavram Adları

1.3. Sayılar

1.4. Renkler

2. Eylemler

3. Sıfatlar

4. Zarflar

5. Zamirler

6. Edatlar

7. Bağlaçlar

8. Ünlemler, Deyimler, Söz Öbekleri

9. Alıntılar

9.1. Arapça alıntılar

9.2. Farsça alıntılar

9.2.1. Arapça+Farsça-Tacikçe Alıntılar

9.2.2. Farsça+Tacikçe Alıntılar

9.3. Rusça alıntılar

9.4. Diğer Alıntılar

10. Yansımalar

Bu dizilimde gösterilmeyen güzel sanatlar, toplum ilişkileri, sporlar ve oyunlar da kendi içinde gruplandırılmıştır.

2. Transkripsiyon

Özbek Türkçesi Kiril alfabesinin transkripsiyonu ile ilgili olarak bir takım sorunlarla karşılaşmaktadır. Bu sorunlar, bu çalışmanın hazırlanmasında karşılaşılan sorunlardan bir diğeridir. Özbek Kirilinin en önemli sorunlarından biri “a-ä, ı-i, o-ö, u-ü”seslerini birbirinden ayırt etme güçlüğüdür. Özbek Türkçesinde kalınlık-incelik uyumu tam olmadığı için bu kurala göre hareket edememek de çeviriyazıyı biraz daha güçleştirmektedir. Türkiye Türkçesinin aksine (altı değişik ünlünün işlek olarak kullanılması), Özbek Türkçesinde sadece “ince i ve ä ünlülerinin” işlek olarak kullanılması kalınlık-incelik uyumunu olumsuz olarak etkilemektedir.⁴ Bunun sonucu olarak özellikle “ a-ä ” seslerinin ayırt edilmesinde zorluk yaşanmış ve şu yol izlenmiştir: karışıklığı gidermek amacıyla kalınlık-incelik kuralı uygulanmıştır; “ kalın “q, ğ, x” seslerinden önce veya sonra gelen “a-ı” sesleri kalın şekliyle okundu, diğer durumlarda ise “ä-i” ince şekilleriyle transkribe edildi ancak burada da bu kural uygulanırken bazı kelimelerde Türkiye Türkçesindeki

⁴ Mustafa Volkan Coşkun, Özbek Türkçesi Grameri, TDK Yayınları, Ankara 2014, sy.46.

seslendirmeler de dikkate alınarak, bu sesler bazen “a”, bazen de “ä” şekliyle okundu. “ince k, g, h” seslerinden önce ya da sonra ”ö-ü“sesleri gelirse bunlar ”ö-ü“ olarak okundu, diğer durumlarda ise “o-u” olarak okundu. Batı dillerinden alıntılanan kelimelerde “â” sesi “o“ şekliyle, Farsça ve Arapça kelimelerdeki “â“ sesi ise “ä“ şeklinde transkribe edildi. Kelime başına gelen “e“ sesi “ye” olarak, diğer durumlarda ise “e” olarak okundu.

3. Tematik Sözlükler

Tematik olarak kategorize edilmiş pek çok sözlük çalışması bulunması birlikte, Türkiye’de Özbek Türkçesi üzerine yazılmış olan herhangi bir tematik sözlük çalışması bulunmamaktadır. Türkiye dışından ise, Hervé Guérin tarafından hazırlanan *An Uzbek Glossary* adlı çalışma da tematik incelemeler arasında yer alabilir. Guérin, Özbekçe sözü ilk sütunda göstermiş hemen yanındaki sütuna sözün kullanımına dair örnekleri vermiştir. Üçüncü sütunda ise, sözün İngilizce karşılığını vererek, bir dizin çalışması meydana getirmiştir.⁵

Türk Dili ile ilgili yazılmış tematik sözlüklerden bazıları ise şunlardır:

- Arapça-Türkçe sözlük ve konuşma kılavuzu olarak XIV-XV. yüzyıllarda yazılmış *Ed-dürretü’l-Mudiyye fi’l-Lügati’t-Türkiyye*, 24 fasıla ayrılmıştır. Allah, gök ve yerdekiler, sular, güzel kokulu bitkiler, meyveler, ağaçlar vb. kavramların her biri bir fasıl oluşturur.⁶
- Arapça-Türkçe sözlük *Bulğatü’l-Müşâk fi Lugati’t-Türk ve’l-Kıfçak*; eserde isim ve fiil bahisleri ayrılmıştır. İsimler tematik olarak (gök, yer, madenler, hayat, ölüm, din, askerlik, hububat, hayvanlar vb.) sıralanmış; fiil bölümü ise Arapça fiillerin alfabe sırasına göre⁷ düzenlenmiştir.

⁵ Murat Özşahin, *Başkurt Türkçesi Söz Varlığı*, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Yeni Türk Dili Bilim Dalı, İzmir 2011, sy.6.

⁶ Ahmet B. Ercilasun, *Başlangıçtan Yirminci Yüzyıla Türk Dili Tarihi*, Akçağ Yayınları, Ankara 2011, sy. 390.

⁷ Ahmet B. Ercilasun, *Başlangıçtan Yirminci Yüzyıla Türk Dili Tarihi*, Akçağ Yayınları, Ankara 2011, sy. 388.

- Arapça bir gramer kitabı olan ancak sadece gramerden ibaret olmayan *El-Kavaninü'l-Külliyeye li-Zabti'l-Lügati'tTürkiyye*, fiil, isim ve ekler olmak üzere üç bölüme ayrılmıştır.
- Ali Şir Nevayi'nin *Muhakemetü'l-Lugateyn*'i,
- *Fazlullah Han Lugati*, Çağatay Türkçesi sözlüklerinden olup, eser fiiller, isimler ve sayı, hayvan, bitki vb. kavramlarla üç bölüme ayrılmıştır.
- Celaleddin Ebu Muhammed Abdullah Türkî'nin *Kitabu Bulgatü'l-Müştak fi-Lûgati't-Türk Ve'l-Kıfçak*'ı,
- Celaleddin İbni Mühenna'nın *Hilyetü'l-İnsan ve Helbetü'l-Lisan*, eser iki bölüme ayrılmıştır: ilk bölüm, isim çekimi, fiil çekimi, bağlaç ve edatların kullanılışı vb. bölümlerden oluşurken ikinci bölümü oluşturan basit isimler 20 alt başlıkta incelenmiştir: 1. Allahu Tealâ'nın isimleri 2. İnsan organları 3. Nesep ve akrabalık 4. Toplum sınıfları 5. Zıt anlamlar 6. Meslek isimleri 7. Hastalık ve ilaçlar 8. Yiyecek ve içecekler 9. Giysi, örtü ve renkler 10. Ev eşyaları 11. Hayvanlar 12. Silah ve savaş aletleri 13. Canavarlar 14. Kuşlar 15. Değişik sesler 16. Böcekler 17. Yeryüzü hakkında 18. Binâlar 19. Sular 20. Ağaç ve bitkiler 21. Gök ve gökyüzündekiler 22. Zamanlar 23. Hesap, sayılar ve ağırlıklar 24. Sıradışı isimler⁸.
- Melioranskiy tarafından *Codex Cumanicus*'un diline yakınlığına dikkat çekilen ve içerisinde Kıpçakça malzemenin yanında bir hayli Türkmence malzemeyi de barındıran *Kitâb-ı Mecmu'-ı Tercümân-ı Türkî ve Acemî ve Mogolî ve Farsî*,⁹
- Ahmet B. Ercilasun, *Bengü Taşlardaki Söz Varlığı*,
- Öner-Kaya-Özşahin tarafından hazırlanan *Lehçe-i Tatarî'nin Söz Varlığı Üzerine Bir İnceleme* adlı çalışma¹⁰

⁸ Zeki Kaymaz, Türkçenin Öğretimi Açısından İbni Mühenna Lügati'nin Yeri, Ege Üniversitesi, Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü, İzmir.

⁹ Murat Özşahin, *Başkurt Türkçesi Söz Varlığı*, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Yeni Türk Dili Bilim Dalı, İzmir 2011, sy.7.

¹⁰ Murat Özşahin, *Başkurt Türkçesi Söz Varlığı*, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Yeni Türk Dili Bilim Dalı, İzmir 2011, sy.7.

- *Codex Cumanicus*, Karadeniz'in kuzeyindeki Kıpçak Türklerinden İtalyanlar ve Almanlar tarafından 14. yy.da derlenmiş iki bölümlük bir eserdir. İtalyan bölümü 55 yaprak, ve iki sözlük listesinden oluşur. Sözlükler, Latince- Farsça-Kıpçakçadır. İlk liste alfabetik, ikinci liste tematiktir.¹¹

4. Özbek Türkçesinde “a” Sesi

Özbek Türkçesinde 10 adet ünlü vardır (a, ä, â, e, ı, i, o, ö, u, ü). Ancak bu sesler alfabede 7 harfle gösterilir. a-ä, ı-i, o-ö, u-ü sesleri ortak birer işaretle gösterilir. Yuvarlak â ise o harfi ile gösterilir. o harfi Rusça kelimelerde o sesini verir. Çalışmaya konu olan “a” sesinin fonetik özellikleri ise şu şekildedir:

a: Türkiye Türkçesindeki a gibidir. x, q, ğ ünsüzlerinin yanında kullanıldığında bu ses değerini verir. Yani kalın ünsüzlerle birlikte kullanılır: paxta (pamuk), başqa (başka).

Bu ses Rusça kelimelerde ise a sesini verir: advokat (avukat).

ä: Yazılışı bakımından yukarıdaki a ile aynıdır. Türkiye Türkçesindeki e'den daha açık ve geniş telaffuz edilir. Yani a ile e arası bir sestir. x, q, ğ kalın ünsüzleri dışında diğer bütün ünsüzlerin yanında kullanılır: äkâ (ağabey), pãrvãriş (bakım).

â: Yuvarlaklaşan bu ünlü Özbek Türkçesini diğer Türk lehçelerinden ayıran karakteristik bir ünlüdür. Geniş, çok açık ve yuvarlak bir a'dır. Söylenişinde o'ya

¹¹ Ahmet B. Ercilasun, Başlangıçtan Yirminci Yüzyıla Türk Dili Tarihi, Akçağ Yayınları, Ankara 2011, sy. 382.

yakın bir ses çıkar. Türkçe ya da alıntı kelimelerdeki uzun a'lar bu yuvarlak şekliyle söylenir: bâş (baş), âzâdâ (azade), bâzâr (pazar).¹²

¹² Prof. Dr. Ahmet Buran, Doç. Dr. Ercan Alkaya, Çağdaş Türk Yazı Dilleri-2 Güneydoğu/ Karluk Grubu, Akçağ Yayınları, Ankara, 2014, s.30.

1. ÖZBEK TÜRKÇESİ SÖZ VARLIĞI ÇÖZÜMLEMESİ

1.1. Evren, Zaman

1.1.1. Dünya, Hava Olayları, Gökyüzü, Zaman

ädır адир: Tepelik yerler, yüksek tepe, yayla

aqräb ақраб: 1) *astr.* On iki burcun biri, Terazi ve Yay burçlarının arasında bulunuyor

2) Şemsi yıl hesabına göre sekizinci ayın Arapça adı (22 Ekim – 21 Kasım'a denk geliyor)

antitsiklon антициклон: Yüksek atmosfer basıncı, sabit iklim dairesi; *tersi* tsiklon

aprel' апрель: Yılın dördüncü ayı, nisan

arz арз II: Yeryüzü veya onun bir kısmı. **kurräi arz:** Yeryüzü. **arzu sämä:** Yer ile gök, tüm kainat. **arzi rum:** Roma İmparatorluğu

atmosfera атмосфера: 1) Yeri ve diğer bazı gezegenleri saran, gaza benzeyen tabaka

2) *fiz. tek.* Basınç ölçüm birimi

atmosferaviy атмосферавий: Atmosfere ait, atmosferde gerçekleşen

atorud аторуд: merküriy

ayâz аёз: Havanın açık ve acı soğuk olduğu an, kara soğuk

1.1.2. Madenler, Mineraller

äççiqtäş аччиктош: Alüminyum, krom, demir gibi metallerin sülfürik asitle etkileşiminden oluşan tuzlar (deri sanayide ve tıpta kullanılır)

aktiniy aktıñий: Uranyum madeninde bulunan radyoaktif element.
Aktinyum

alyuminiy алюминий: Kimyasal element, gümüş gibi beyaz hafif kırılabilir eğilebilir metal

amal'gama амальгама: Cıvanın herhangi bir metal ile alaşımı ya da metallerin cıvayı eritmesi

antratsit антрацит: Koyu siyah, yoğun ve güçlü ısı veren kömür

apatit апатит: Volkandan atılan çok fazla sayıdaki tabakanın daimi kısmını oluşturan mineral, kalsiyum fosfat (esasen fosfatlı gübre imal etmek için kullanılır)

argon аргон: Kimyasal element, havanın içeriğinde bulunan renksiz ve kokusuz gaz (elektrik lambaları ve aydınlatıcı reklam cihazlarının içinin doldurulması için kullanılır)

asbest асбест: Ateşe dayanıklı, asit etki etmeyen, sıcaklığı ve elektriği geçirmeyen telli mineral; taş pamuk

1.2. Bitkiler

1.2.1. Yabani Bitkiler

äcriq ажриқ: Başaklı bitkiler sınıfından çok yıllık kökleri çok, yabani ot.
Аурыкоту

äläf алаф: Yabani ot, bitki

ärpäğän арпағон: Çölde ve yaylalarda yetişen, küçük boylu, bir yıllık ot

1.2.2. Çiçekler

älây алой: aloэ: Aloe

aleo алэо: 1) Uzun kalın yapraklı tropikal ve subtropikal bitki

2) Bu bitkinin yaprağının şirasından hazırlanan ilaç

ätirgöl атиргул: Gövdesi dikenli, çiçeği hoş kokulu bitki ve onun çiçeği; kırmızı gül

1.2.3. Ağaçlar

akatsiya- акация: Yarpaı baklagiller ailesine mensup güzel kokulu çiçekli ağaç ya da çalı

äkäs- акас: Akasya

äncir анжир: 1) Süt şeklinde sulu, tatlı, avuç içi büyüklüğünde yaprağı olan ağaç

2) Bu ağacın lezzetli meyvesi

- **äncir şaftalı:** Şeftalinin meyvesi incire benzeyen bir türü. **äncir qilib yubärmâq:** ezip, çiğneyip göndermek, ezmek, bozmak; kırmak, parçalamak

änçär анчар: Zakkum

änâr анор: 1) Kızıl çiçekli ağaç ya da çalı. Nar

2) Bu ağacın içi kızıl tanecikler ile dolu iri yuvarlak meyvesi, nar.

änâr yuz(li): Yanakları nar gibi kıpkızıl, berrak kızıl yüzlü

3) Änâr (kadın- erkek ismi)

apel'sin апельсин: 1) Güney yönünde yetişen daima yeşil kalan turunçgil ağacı, portakal ağacı

2) Bu ağacın kabuğu tok sarı, eti ince perdeler ile dilimlere bölünmüş yuvarlak ya da uzunca şekilde olan, bol sulu meyvesi

är-är ap-ap II: är-är teräk: Piramit şeklinde kavak; karakavak

ärçä арча: 1) Servigiller familyasına ait, iğne yapraklı, her zaman yeşil çalı veya ağaç

2) **qâraqarğay**

3) Yeni yıl bayramında bu ağacın kesilen ve süslenen dalı. **ärçä bayrämi:** Süslenen ardıç ağacı etrafında yapılan çocuk bayramı

ärçäzâr арчазор: Ardıç ağaçları olan yer, alan, orman

ärğuvân арғуван: 1) Ahşap oymacılıkta kullanılan, baklagiller familyasına ait ağaç; erguvan

2) *sft.* Koyu kırmızı, kıpkırmızı

äyğiz айғиз: Söğütün bir türü

1.2.4. Meyve ve Sebze

ämiri амири: 1) Kabuğu ve eti (içi) mavimsi, ince zarif, uzunca kavun türü

2) Üzümün bir türü

ananas ананас I: Tropik bölgelerde yetişen bitki ve onun lezzetli iri, uzun; güzel kokulu ve sulu meyvesi

ananas ананас II: Erken yetişen, çeşitlendirilmiş, eti ve tohumu kırmızımsı taze ve güzel kokulu kavun çeşidi

apel'sin апельсин: 1) Güney yönünde yetişen daima yeşil kalan turunçgil ağacı, portakal ağacı

2) Bu ağacın kabuğu tok sarı, eti ince perdeler ile dilimlere bölünmüş yuvarlak ya da uzunca şekilde olan, bol sulu meyvesi

araxıs araxıs: yer yângâq (yer fıstığı)

âştâk aştak: âştâk-pâştâk

âştâk-pâştâk aştak-paştak: Çekirdeği alınan ve çekirdeğin yerine iç doldurularak kurutulan kayısı, kurutulmuş kayısı

ayıq murut: Armutun bir cinsi

âymaqı aймақи: Güzün gömülen, kışın soğukta yetiştirilen asma

1.3. Hayvanlar

1.3.1. Yabani Hayvanlar

al'batros альбатрос: Boru burunlu kuşlardan gagası uzun, kanatları ince ve geniş, iri, deniz kuşu

älqâr алқор: Yabani dağ koyunu (keçisi)

arslân арслон 1) Kedigiller ailesine ait, büyük, yırtıcı, memeli hayvan

2) *mec.* Fiziksel olarak güçlü, cesur insan

3) *mec.* Çok büyük, devasa

4) Arslân (erkek ismi)

ayıq айик: Yünlü postu olan, sakar, hantal, büyük, memeli, omurgalı, yırtıcı hayvan, ayı. **ayıq pâlvan:** Ayının lakabı

1.3.2. Kümes Hayvanları

anğırt анғирт: Ördeğin bir türü, angut; torâmicâz, kaz

ätäykä атайка: anğırt: Angut

1.3.3. Evcil Hayvanlar

ändälib андалиб: Bülbül

ärgumâq арғумоқ: ärgumâq ât: Cins koşucu at

ayğır айгир: Üç dört yaş civarındaki erkek at

1.3.4. Balıklar

akula ақұла: Denizde yaşayan yırtıcı balık; köpekbalığı

аквариум аквариум: 1) Balıkları, su canlıları ve bitkilerini bakmak ve çiftleştirmek için düzenlenmiş havuz ya da cam kâse, akvaryum

2) Su canlıları ve bitkilerini öğrenmek, göstermek
ile ilgilenen özel işletme

1.3.5. Böcekler ve Diğerleri

ämyäbä амёба: Hareket ettiğinde gövdesi şeklini değiştirebilen bir hücreli en basit canlı. Amip

ari ари: Zar kanatlılar takımına ait böceklerin yırtıcı ve sokucu türü

äsäläri асалари: Bitki nektarını toplayarak bala dönüştüren arı; balarısı

1.4. İnsan

1.4.1. İnsan Vücutu

äcın ажин: Yaş alındığında yüz ve alında ortaya çıkan yol yol çizgiler, kırışıklıklar

aft афт: 1) Yüz, çehre. afti qursin! (beddua)

2) Dış görünüş; olumsuz anlamda dış görünüş, yüz

aft-ängär афт-ангор: Kişinin yüzü ve dış görünüşü

äft-bäşärä афт-башара: 1) Kişinin yüzü, dış görünüşü

2) *mec.* Kişinin iç dünyası, manevi yüzü

äft-bäş афт-бош: äft-bäşärä ärräpošt апапұшт: Omurga

ärräçi апрачи: ärräkäş

arteiya артерия: *anat.* Kalpten vücudun tür organlarına kan dağıtan damar, kızıl kan damarı. **oyqu артеијasi:** Boyundaki büyük, çift arteri

a'zâ аъзо: 1) İnsan veya hayvan vücudunun belirli bir işlevi yapan kısmı

2) İnsanın tüm vücudu. **a'zâyi bädän:** Tüm vücut

3) Herhangi bir gruba, topluluğa veya topluma ait kişi

• **muhbir a'zâ: a'zâ**

1.4.2. Duyu Organları

äçimsiq aчимсиқ: 1) Ekşiyen bir şeyi hatırlatan, biraz acı (koku, tat ile ilgili)

2) *mec.* Acı, kaba

äççiq aччиқ: 1) Tadı acı; ağzı yakan

2) Ekşi, dişi uyuşturan

3) Duyu organlarına sert etki eden

4) Canı acıtan, yakan

5) *mec.* Kişiyi üzen, kalbini kıran; nahoş. **tili äççiq:** Kişiyi üzecek şeyler söyleyen

6) *mec.* Kederle dolup taşan; acılı

7) *isim* Kızgınlık, öfke; hiddet. **äççiqi çikdi** (*ya da keldi, qıstädi*) Öfkeleni, kızdı. **äççiqi burnining üstidä** (*ya da uçidä*) Boşuna, cabuk öfkelenen kişiyle ilgili

8) Zorluk, meşakkat; keder; azap

- **äççiq çay:** Koyu demli çay. **cân äççiqidä:** cân

1.4.3. Doğum, Hayat, Hayatın Dönemleri

äççiq- çuçuk aччиқ-чучук I: dünyaning дунёнинг äççiq- çuçuklari: Hayatın iyisi ve kötüsü

aқиқа ақиқа: Yeni doğan çocuk için verilen ziyafet (bu merasimde çocuğa isim verilir)

1.4.4. Hastalıklar

abort аборт: Çocuk aldırma, çocuk düşürme, kürtaj

abortiv абортив: 1) *tıp.* Ağrısı, sızısı birden duran; hastayı temelden iyileştiren

2) *biy.* Büyüme, gelişme, gelişmesi önlenmiş, eksik, bitmemiş; erken doğan çocuk, düşük

äkşäk акашак: 1) Kasların istemsiz kasılması sonucunda el ve ayaklarının istemeden toplanıp bir araya gelmesi, kramp

2) Eğilip, bükülen

äksä акса: Hava geçişi sonucunda akciğerden istemeyerek kuvvetli bir sesle hava çıkarmak; aksırık. **äksä urmâq:** Aksırmak, hapşırmak, tıksırmak

alkogolizm алкогольизм: Alkollü içkilerin, alkolün çok içilmesi, sonucunda meydana gelen, ağır sonuçlara varan hastalık

alkolik алкогольик: Alkolizme müptela olan kişi, içkici, sarhoş, alkolik

angina ангина: Boğazda bulunan, badem şeklindeki bezelerinin kızarıp şişmesiyle oluşan hastalık. faranjit, bademcik iltihabı

appenditsit аппендицит: *tıp.* Kör bağırsak şişmesi, iltihaplanması

astma астма: Kalp veya bronşların hastalığı yüzünden oluşan nefes darlığı; astım

ateroskleroz атеросклероз: *tıp.* Kalp damarları duvarlarının kalınlaşması ve yoğunlaşması sonucu ortaya çıkan hastalık

atrofiya атрофия: *biyo. tıp* Herhangi bir uzvun uzun süre devam eden hareketsizlik veya besin alamama sonucunda küçülmesi veya hayati kabiliyetini yitirmesi

1.4.5. Hekim, Ecza, Cerrah

afyon афюн: 1) Haşhaş kapsülünden alınan ve kurutulan sıvı (afyon, tiryak şeklinde uyuşturucu olarak, tıpta narkotik olarak kullanılır)

2) *мес.* İnsanın bilincini zehirleyen şeyle ilgili

amāliyāt амалийēt: 1) Gündelik tecrübe, deneyim, pratik

2) Cerrahi operasyon

ambulatoriya амбулатория: Gidip gelerek tedavi olan (ayakta tedavi olan) ve evinde yatan hastalara verilen tıbbi yardımda bulunan klinik, muayenehane

amputatsiya ампутация: El ve ayağın sağlıksız, hasta kısmını cerrahi yoluyla kesmek

antibiotik антибиотик: antibiotiklär

antibiotiklär антибиотиклар: Bazı mikroorganizmalar tarafından başka bakterileri, mikropları yok etmek ya da onların büyümesini gelişmesini durdurmak, zayıflatmak kabiliyetine sahip olan organik maddeler, antibiyotikler

antiseptika антисептика: *тип.* 1) Mikropları öldüren kimyevi maddeler vasıtası ile yara bere, hasarları, iltihaplanmadan koruma, onları zararsız hale getirme, iltihabın bulaşmasına engel olma

2) Bulaşıcılığı engelleyen maddeler

apteka аптека: 1) Doktorların yazdığı reçetelere bakarak ilaç hazırlayan, bunun gibi ilaç ve tıbbi malzemeleri satan kurum, eczane

2) **apteçka**

apteçka аптечка: Hastaya ilk yardımda bulunmak ya da evde tedavi için hazırlanan en gerekli ilaç ve tıbbi malzemeler; ecza dolabı

ätrisāvun атрисовун: Yüzü ve eli yıkamada kullanılan hoş kokulu sabun

1.4.6. Evlilik, Aile, Akraba

äbirä абира: Torununun torunu; torun çocuğu, torun torba

äçä ача: 1) Büyükanne

2) Büyük büyükanne (büyükannenin annesi)

3) Anne, ana

ädä ада: Baba, ata. **ädäsi:** kadınların kocalarının adı yerine kullandıkları söz, hitap şekli

ака ака: 1) Bir anne-babadan doğmuş büyük oğlan çocuğu (kendinden küçüklere, küçüklere nispeten). Ağabey

2) Kendinden büyük bir erkeğe seslenirken ya da ona saygı göstermek için kullanılır

3) Oğlancı

ämäki амаки: 1) Babanın ağabeyi ya da kardeşi, amca (yeğene göre)

2) Kendinden büyük erkeğe danışırken ya da saygı göstermede kullanılır

3) Genellikle erkek (kendinden küçüğe göre) için kullanılır

• **bu iş (yäki närsä) ämäkingiz emäs:** bu iş (ya da şey) şaka değil, bu iş (ya da şey) kolay değil, ciddi, zor

ämäki väçčä амаки väчча: Ağabey ve küçük kardeřlerin ođul ve kızları.

ämmä äммä: Babanın ablası ya da kız kardeşi (yeğenlere göre), hala

• **ämmäning buzäfi:** Hiçbir işi beceremeyen, zayıf, kendini idare edemeyen, yeteneği, hiç bir becerisi olmayan kişi hakkında

ämmä väçčä аммä väчча: Abla ve kız kardeşin ođul veya kızları (dayıların çocuklarına göre) hala çocukları

ävađa аваđa: 1) **çevärä:** Torun torba, gelecek nesil

2) Uzak akraba, uzaktan akraba

ävlâd авлод: 1) Bir baba- büyükbabadan yayılmış, ortaya çıkmış; kişi, zürriyet. Kuşak, nesil

2) Bir devrin hepsi. **ävlâddän avlâdä:** nesilden nesile, dededen babadan çocuklara, torunlara

3) Aynı dönemde doğup büyüyen kişiler

4) Akraba- boy

ävlâd-äcdâd авлод-ажод: 1) Bir kişinin ya da aynı devir kişilerinin babası dedesi ve çocukları ve torunları, nesil, ecdad, kuşak

2) Akrabalar ve boylar, kavimler

ayä ая: 1) Anne, ana

2) Terbiyeci bayan

3) Saygıdan bayanların ismine eklenir veya kadın isimlerinin bir kısmını oluşturur

4) Yaşça büyük bayanlara müracaat şekli

ayäçä аяча: 1) ayä

2) Genç bayanlara müracaat şekli

äymâq аймоқ I: sülale, kabile, halk

aqräbâ ақрабо: Yakın kişiler, dostlar

1.5. Maddi Kùltür

1.5.1. Besinler

äçitqı aчитқи: Ekşimeyi oluşturan şey; maya

äççiq- çuçuk aччик-чучук II: Doğranan domates ve soğandan hazırlanan salata

äriş aриш II: Tahıl bitkilerinden biri, karabuğday ve onun tahılı

арпа арпа: Taneleri yemek ve yem olarak kullanılan tahıl bitkisi ve onun tanesi, tahılı; arpa.

• **arpaninizni xâm ordimi?:** Ben sana ne kötülük yaptım?

äsäl асал: 1) Balarılarının çiçek nektarlarından toplayarak hazırladığı koyu ve tatlı sıvı; bal

2) *мес.* Çok tatlı şeyle ilgili olarak

3) Äsäl (kadın ismi)

ätälä атала: 1) Kızgın yağa un ve su eklenerek yapılan çorba

2) Bu çorba kıvamında olan sıvı şey

- **ätäla mäxsum:** Duyumsuz, uyuşuk kişi. **ätälä içdingmi?:** İki de bir düşen veya uyuşuk görünen kişiye şaka olarak söylenen cümle

ätälä-umâç атала-умоч: Undan yapılan çeşitli çorbalar

äçitmä ачитма: Yoğurt, maya gibi şeylerle ekşitilen, ekşitilerek hazırlanan

äşşä ашша: *çocuklara özgü* Aş, sıcak yemek

1.5.2. Giyimler, Süs, Takı

äräväk аравак: Burun halkası

astar астар: Giysi veya yorgan gibi eşyaların iç katı, içine geçirilen kumaş

ätläs атлас: Bir tarafı parlak, çiçekli, süslü yerel kumaş

aqıq ақиқ: 1) Çeşitli renklerdeki değerli taş, hakik (süs eşyalarında kullanılır)

2) Kırmızımsı sarı renkli, kırmızı

1.5.3. Mobilya, Kap Kacak, Alet

ädip адип: Yorgan, kaftan, vb. şeylerin etrafını saran ensiz malzeme; kenarlık, kenar süsü

akkumulyator аккумулятор: Elektrik akımını ya da ısı enerjisini, bunlardan sonradan faydalanmak için toplayabilen alet

al'timetr альтиметр: Yerden yüksekliği gösteren alet; yükseklik sayacı

amortizator амортизатор: Vurulma darbesini yumuşatan alet, araç (otomobil, uçak vb.)

ampermetr амперметр: Elektrik akımının gücünü ölçen alet

angışvona ангишбона: Dikiş dikerken parmak ucuna takılan metal alet. Yüksük

arifmetr арифмометр: Arifmetik işlemleri mekanik olarak yapan küçük hesap makinesi

ärrä апра: Ahşap, metal, taş vs.yi kesmeye yarayan, çelik levha veya diskten oluşan, dik dişli alet; testere

ärrä қılмақ: Eşit şekilde paylaşmak

areometr ареометр: Sıvıların yoğunluklarını ölçmeye yarayan alet

arşın аршин 1) Metre sistemi uygulanmadan önce kullanılan uzunluk ölçü birimi (0,71 metreye eşit)

2) Bu uzunluktaki ölçü aleti, ahşap alet

astrolyabiya астролябия: Astronomide uzunlukları ve genişlikleri saptamak için 18.yüzyıla kadar kullanılan köşe ölçüm aleti

ätän атан: Kış için bekletilecek üzümü asmak için tavan altına kurulan özel iş, tahta

äşqâl-däşqâl ашқол-дашқол: Evde veya herhangi bir meslekte lazım olan şeyler, nesnelere; ıvır zıvırlar

äyil айил: Eyerin üstünden alıp atın karnından çevirip bağlanan tokalı kayış. Kolan eyer

1.5.4. Ticaret, İş, Para, Maliye İşleri

agentlik агентлик II: Bir idare, müessese ya da ticarethanenin herhangi bir yerdeki bölümü, temsilciliği

akkord II: İş azami ölçüde pazarlık ederek alma düzeni; parça başı ödenen. Parça başı iş

akkreditiv аккредитив: Banka ya da emanet kasalarından birinin herhangi bir şahıs ya da organizasyona belli bir miktardaki meblağı vermek için başka banka ya da kasaya gönderilen emir belgesi, örneğin emanet kasasına konulan parayı almak için verilen evrak, belge. Kredi mektubu

aktsiz акциз: 1) Kapitalist ülkelerde ve Çarlık Rusyasında küp şeker, kibrit, tuz gibi yaygın tüketim mallarına konulan vergi

2) Çarlık Rusyasında bu vergiyi toplamakla ilgilenen devlet idaresi

aktioner акционер: Pay, hisse sahibi, ortaklık şirketi, şirket üyesi; ortak

aktsiya aktsiya I: Kapitalist ülkelerde hisseli şirket tarafından bu şirketin sermayesine, kendi hissesi eklenen hissedarlara verilen ve onlara şirketin hisselerine katılma ve onun gelirlerinden faydalanma hakkını veren belge, kıymetli evrak, hisse senedi

aktsiyador aktsiyador: aktsioner

aktsiyali aktsiyali: 1) aktsioner

2) Hissedarlardan toplanan sermaye temelinde kurulmuş olan

aktsiyaçi aktsiyaçi: aktsioner

äsbäbsäzlik äsbäbsäzlik: Çeşitli aletler, iş aletleri üretimi ve sanayinin bu işler yapılan dalı

assortiment assortiment: Bir ticari işletmede veya üretim yerinde belirlenen veya en gerekli olan çok çeşitli malların toplamı

auksion auksion: Açık artırma, müzayede

aqçä aqçä: Para

ähl ahl: 1) Bir sektör veya mesleğe ait olan kişiler. **ähli rästä:** Dükkan sahipleri, tüccarlar. **xätin ähli:** Kadınlar

2) Belli bir yerde ikamet eden, ahali

3) Katılımcı

1.5.5. Meslekler

advokatura advokatura: 1) Avukatlık işi, avukatlık

2) Avukatlar

akustik aküstik: Akustik uzmanı

alâqaçi алоқачи: 1) İletişim memuru, iletişim, danışma hizmeti veren.
Danışman

2) İletişim hizmetinden sorumlu asker, subay

ällâf аллоф: Un, buğday ticareti ile uğraşan tüccar

antropolog антролог: Antropoloji alimi, uzmanı

artekaçi аптекачи: 1) Eczanede ilaç hazırlayan görevli; eczacı

2) Eczane sahibi, patronu

arabşunâs арабшунос: Arap dili, yazısı, medeniyeti ve tarihi üzerine uzman bilim adamı

arabşunâslik арабшунослик: Arap dili, yazısı, medeniyeti ve tarihi ilimleri konusunda uzmanlaşmış kişi

äräväsâz араваcos: Araba tamircisi usta

arıçi аричи: Balarısı besleyen ve bal üretimi yapan kişi

arıçilik аричилик: Balarısını besleme ve çoğaltma işi, mesleği ve tarımın bu işler yapılan dalı

ärizänävis аризанавис: İnsanlara belli bir ücret karşılığında dilekçe yazan kâtip

arxeolog археолог: Arkeoloji uzmanı, bu alandaki bilim insanı

ärräkâşlik аракашлик sf. meslek ärräkâş

artist артист: 1) Sanat eserlerini seyirciler için icra eden profesyonel icracı

2) *mes.* Bir alanda kendini yetiştiren, o alanı iyi derecede bilen kişi

artistka артистка: Artist kadın

artistlik артистлик 1 artist 1) Artist mesleğini yapmak

2) artist 2 sft. Artistlik

äsäläriçi asalarıçı: Bal almak için balarısı çoğaltan, onları besleyen kişi;
bal üretimi uzmanı

äspicällâb aspijallob: At ticaretiyle uğraşan kişi

atomçi атомчи: 1) Nükleer enerji alım ve kullanım uzmanı

2) atombâz

astrolog астролог: Astroloji ile uğraşan kişi; münecim

ättâr аттор: Parfüm ve tuhafiyeye ticaretini yapan dükkan sahibi veya tüccar

ättârlık атторлик: 1) ättâr

2) Pazarda bu işi yapanların dükkanlarının bulunduğu yer, sıra

arxivşunâs архившунос: Arşiv işi uzmanı, bilim insanı

arxitektor архитектор: Mimarlık uzmanı, bina ve yapıların planlanması ve inşa edilmesiyle uğraşan uzman; mimar

1.5.6. Tarım, Bahçecilik

amirkon амиркон: 1) Siyah cila ile işlenmiş parlak deri

2) Pamuğun bir zamanlar Amerika'dan getirilen türü

änârzâr анорзор: Sürekli nar ile dolu olan yeri bahçe

anğız анғиз: 1) Ekinin yığıldığı yer, alan

2) Ekin toplandıktan sonra tarlada kalan sapı, anız

arbabâdiyân арпаодиён: Tohumundan hoş kokulu uçucu yağ alınan bir yıllık bitki ve onun tohumu

arprâya арпаоя: 1) Arpanın ekildiği yer, tarla

2) Arpa bitkisinin sapı

artikul артикул: Ürünün çeşidi, türü

äsäläriçilik асаларичилик: Tarımın bal almak için baları çoğaltma ve besleme işi yapılan dalı

1.5.7. İnşaat, Mimari

amfiteatr амфитеатр: 1) Eski Yunanistan'da ve Roma'da oyunlar gösterilen üstü açık ve merdivene benzer yükseltili tabureleri bulunan yapı

2) Günümüz tiyatrolarında koltuktan sonra gelen, yukarıya kaldırılan tabureler ve aynı şekilde taburelerin yerleştiği kısım

äraqı арақи: *mim.* Tavanın çevresini dolaşan, saçak altına, eşik, pencere tepesine işlenen ağaç nakış, korniş

ark арк II: arka

arka арка: 1) *mim.* Üst kısmı yarı yuvarlak şeklinde yapılan büyük kapı, kapı, pencere vs

2) Böyle büyük kapı şeklinde olan ihtişamlı yapı

armatura арматура: *tek.* 1) Aparat, makine vs.nin esas kısmında bulunmayan yardımcı kısımların toplamı. || Elektrik veya su borusu geçirilmesi için gerekli olan şeyler

2) Betonarme yapıların çelik çubuklarından oluşan karkasını, ayrıca yapıları sağlamlaştırmak için onların arasına konulan metal kısımların toplamı; inşaat demiri

arxitektonika архитектоника: *mim.* Sanatta, özellikle mimarlıkta bir bütünün ayırım kısımları arasındaki uyum, harmoni; sanatsal elementler arasındaki uyum

arxitektura архитектура: 1) Bina ve yapıları planlama, inşa etme ve süsleme sanatı; mimarlık

2) Binanın özelliği, yöntemi

1.5.8. Dilbilgisi, Yazma Sanatı, Edebiyat

abzats абзац : 1) Satır başı, paragraf başı

2) İki paragraf arasındaki metin

ädäbiyätçi адабиётчи : 1) ädäbiyätşinâs

2) Edip, yazar

ädäbiyätçilik адабиётчилик: Yazarlık faaliyeti

ädäbiyätşunâs адабиётшунос: Edebiyatçılık uzmanı; edebiyatçı

ädäbiyätşunâslik адабиётшунослик: Edebiyat tarihi, edebiyat kuramı ve edebi eleştiri hakkındaki ilimlerin tümü

ädäbiy адабий: 1) Sanatsal edebiyata ait olan

2) Yazarlara, yazarlık faaliyetine ait olan

3) Edebiyatın taleplerine cevap veren, medeni hayatta genel yönleriyle kabul edilen (dil, üslup hakkında)

äfsänä афсона: 1) Nesilden nesle, ağızdan ağza aktarılan fantastik, bazen dini içerikli hikâye, rivayet, destan. **äfsänä bolmâq:** İnsanların ağzına düşmek

2) *mec.* Esası olmayan söz, yalan, uyduruk. **äfsänä toqmâq:** Uydurmak, yalan şeyler uydurmak

3) *mec.* Akıl almaz, inanması güç, misli yok şey, iş

affiks аффикс: *dilb.* Köklere eklenerek yeni kelime veya kelime şekillerinin oluşmasına, türemesine yarayan öge; ek

affrikat аффрикат: *dilb.* İki veya daha fazla öğeden oluşan karışık ses [örnek: ч(ç) – т+ш(ş) , ц – т+c(s)]

aktyont акцент: 1) Vurgu, söz vurgusu

2) Ana dilin başka bir dilde söylenirken gösterdiği farklılıklar, şive

alegorik аллагорик: Alegori, alegoriden, mecazdan ibaret olan; kinaye, mecaz

alfavit алфавит: Bir dilin alfabesinin belli bir düzende yerleşmiş harfleri toplamı. Alfabe

anıqlâvçi аникловчи: 1) **anıqlâmaq**

2) Cümlede sıfatın belirtme özelliğini ortaya koyan, cümlenin ikinci dereceli bölümü, tamlayan; nitelik, özellik, **anıqlänmiş. anıqlâvçi ergäş gäp (tamlayıcı yan cümle):** İlk cümledeki ismi ya da adlaşan kelimeyi belirten yan cümle

anonimka анонимка: Yazarı bilinmeyen, imzasız mektup, anonim mektup, isimsiz mektup

annotatsiya аннотация: Kitap, makale vb.nin önemi, içeriği hakkındaki kısa bilgi, özet

antiteza антитеза: 1) *ed.* Birbirine tamamen zıt olan iki düşünce ya da karakterin birbirine zıtlığı, karşılaştırmadan oluşan stilistik yöntem

2) **antitezis**

antologiya антология: *ed.* Çeşitli yazarların seçilmiş eserleri (genellikle şiirleri) toplamı

antonim антоним: *db.* Bir söze zıt anlamlı söz, zıt anlamlı kelime

apostrof апостроф: Yazıda harfle gösterilmeyen ünlü yerine satır üstüne konulan işaret, kesme işareti

arabiy арабий: Araplara, Arap dili ve edebiyatına ait; Arapça

arabizm арабизм: Arap dilinden alınan söz ya da ibare

argo арго: *dilb.* Bir sosyal grubun kendine özgü, diğer insanlar anlamayan özel dili; argo

argotizm арготизм: Edebi dile argodan geçen herhangi bir kelime veya deyim

ärmuğân армуғон: *ed.* Hediye

artikl' артикль: *dilb.* İsimlerin tanımlı veya tanımsız olduğunu gösteren, bazı dillerde, örneğin, Almanca ve Fransızcada isimlerin hangi gramatik cinsiyete ait olduğunu bildiren gramatik gösterge

artikulyatsiya артикуляция: *dilb.* Nutuk organlarının (dudak, dil vs) konuşma veya bir sesi telaffuz etme esnasındaki hareketi

aruz аруз: Şiir yapısında uzun ve kısa heceler belli bir düzende değişmesine dayanan ve Şark şiiriyetinde, örneğin Özbek klasik şiiriyetinde çok kullanılan ölçü sistemi

arfaxizm архаизм: *dilb.* Eskiyen, kullanılmayan kelime, deyim, dilbilgisel form

äsär асар: 1) Bir şeyden kalan ya da ona işaret eden belirti; nişan, iz. **äsär qılmâq:** 1) Etki etmek 2) Fayda etmek. **äsäri uribdi:** Etki etmiş, etkisi geçmiş.

2) Sanatsal/edebi faaliyet ürünü

ätäv атов: **atamâq**

ätäv gäp: *dilb.* Herhangi bir nesne veya olayın kendisini hatırlatan tümce

äş'âr ашъор: Şiir, şiirler; beyitler

1.5.9. Bilimler, Teknik

aerodinamika аэродинамика: Hava ve gazların hareketlerini ve onların sert cisimlerin hareketine etkisini inceleyen bilim dalı

aeromehanika аэромеханика: Mekanığın gazların dengesini ve hareketini inceleyen dalı

aeronavigatsiya аэронавигация: Uçuş araçlarının belirli bir yoldan ilerlemesini inceleyen bilim dalı; hava navigasyonu

aerostatika аэростатика: Hareket halinde olmayan gazları inceleyen bilim dalı

akostika акустика: 1) Fiziğin yankıyı inceleyen branşı
2) Bir binada seslerin duyulma koşuluna, özelliklerine göre sesin iyi duyulması ya da duyulmaması

akuşer акушер: Hamile kadınları doğurtan ve doğuran kadınlara yardım eden, tavsiyeler veren uzman doktor

akuşerka акушерка: Kadınlara hamilelik ve doğum anında yardım eden orta bilgili tıp görevlisi; ebe

akuşerlik акушерлик: 1) akuşer
2) Tıpın hamilelere, doğurmuşlara ve doğuracak kadınlara tıbbi yardım etmek konuları ile ilgilenen kolu

algebra алгебра: Matematiğin miktarlar üstünde (onların sayı değerlerinden bağımsız olarak) gerçekleştirilen işlemlerin genel kanunları hakkındaki bölümü. Cebir

algebraik алгебраик: Cebire ait olan, cebire mensup, cebirsel

alkoloid алколоид: alkoloidlär

alkoloidlär алколоидлар: *kim.* Esasen bitkilerde bulunan azotlu organik maddeler (onların bazıları örn. atropin, morfin, kinin, kodein ilaç olarak kullanılır.)

älkimyaä алкимё: Orta asırda “iksir” “felsefi taş” diye adlandırılan olağanüstü efsanevi araç yardımıyla basit metalleri altın ve gümüş gibi kıymetli metallere çevirme yollarını araştıran sahte bilim, kimya bilimi

alkogol’ алкоголь: 1) *kim.* Molekülleri oksijen ve hidrojen atomları grubuna giren bileşimler; alkoller

2) Votka, şarap ve genel alkollü içkiler

ammiak аммиак: *kim.* Azot ile hidrojen birleşiminden oluşan keskin kokulu renksiz gaz. Amonyak

ammoniy аммоний: *kim.* Azot ve hidrojenden oluşan atomlar grubu (teknikte ve köy ekonomisinde geniş ölçüde kullanılan bir dizi tuz içeriğine girer. Amonyum klorür

amper ампер: Elektrik akımının güç ölççeği

ampermetr амперметр: Elektrik akımının gücünü ölçen alet

amper-sâät ампер-соат: Elektrik miktarını ölçüm birimi

amplituda амплитуда: *fiz.* Sallanan cismin sallanma genişliği, onun denge durumundan en uzak durumuna olan mesafe

amfibiya амфибия: 1) *zool.* Omurgalıların bir türü, suda ve karada yaşamaya adapte olan canlı

2) *bot.* Hem suda hem karada yaşayan bitki

3) Suda ve karada uçup suya ve karaya inen uçak, aynı şekilde hem suda hem karada gidebilen otomobil, tank

anabioz анабиоз: *biy.* Bazı canlılarda hayati aktivitelerin kısa süreliğine yavaşlaması ya da durması (örneğin bazı böceklerin ve hayvanların kış uykusuna yatması)

analiz analiz: 1) İncelenen nesneyi, nesneyi oluşturan elementlerine ayırıp inceleme yöntemi; tahlil, analiz; tersi sentez

2) Çok yönlü tahlil etmek, derinlemesine inceleme, doğrulama, öğrenme

3) Maddenin içeriğini belirlemek

- **matematik analiz:** Matematiğin bir kolu

amfibiya амфибия: 1) *zool.* Omurgalıların bir türü, suda ve karada yaşamaya adapte olan canlı

2) *bot.* Hem suda hem karada yaşayan bitki

3) Suda yüzebilen ve karada uçup suya ve karaya inen uçak, aynı şekilde hem suda hem karada gidebilen otomobil, tank

analizator анализатор: 1) Analiz yapmakta kullanılan çeşitli aletler

2) *fizy.* Dış ve iç çevreden kabul edilen sinyalleri analiz edeci sinir sistemi toplamı-duyu organları, beynin onlara uygun kısmı ve onları birleştirici sinir yolları

anatom анатом: Anatomi bilgini, uzmanı

anatomik анатомик: Anatomiye ait

anatomiya анатомия: Canlı organizmaların iç ve dış yapısı, aynı şekilde canlı organizmaların yapısını inceleyen bilim

angidrid ангидрид: *kim.* Su ile birleşip, asit haline gelen oksit

anemometr анемометр: Rüzgarın hareket hızını ölçen alet

aneroid анероид: Hava basıncını ölçen metal barometre

anıqlâvçi аниқловчи: 1) **anıqlâmaқ**

2) *dbl.* Cümlede sıfatın belirtme özelliğini ortaya koyan, cümlenin ikinci dereceli bölümü, tamlayan; nitelik, özellik, *taq.* anıqlanmış

anod анод: *fiz.* Pozitif yüklenen elektrot; tersi katod

antropologiya антрология: İnsanın biyolojik yapısını inceleyen bilim, antropoloji

antropometriya антрометрия: Antropolojik incelemelerde insan bedeni ve onun üyelerini ölçme yöntemlerinden biri

apogey апогей: *astr.* Ayın ya da Dünyanın suni uydusunun, Dünya çevresinde döndüğü yörüngede Dünya'ya en uzak olduğu nokta; *tersi perigey*

aropleksiya апоплексия: *tıp.* Beyni besleyen kan damarlarında akışın durması ya da engellenmesi sonucunda ansızın ortaya çıkan hastalık, felç

aposterior апостериор: *fel. man.* Tecrübeye dayanan, tecrübe edilen, *tersi aprior*

appendiks аппендикс: *anat.* Kör bağırsağın solucan şeklindeki uzantısı

aprior априор: *fel. man.* Tecrübeye dayanmayan, tecrübe edilmeyen, tecrübeden önceki; *tersi aposterior*

aprobatsiya апробация: 1) Doğrulama, inceleme, deneme ve tartışma temelinde alınan resmi onay, ruhsat

2) En iyilerini tohumluğa ayırmak amacıyla ekinlerin kalitesini belirlemek

argument аргумент: 1) Fikir, iddia vs. için getirilen delil, kanıt

2) *mat.* Serbest değişen miktar

arifmetik арифметик: Arifmetiğe ait

arifmetika арифметика: Matematiğin sayılar arasındaki ilişkiler ile sayıların problem çözmede kullanımı ile ilgilenen dalı; hesap

arterioskleroz артериосклероз: *tıp* Arteri duvarlarının kalınlaşması ve yoğunlaşması sonucunda ortaya çıkan kronik hastalık

äsârät асорат II: 1) Etki; eser, iz, belirti

2) *tıp.* Herhangi bir hastalık sonrası ağır yan etki, sonuç

äsäs acoc: 1) Bir şeyin tüm parçalarını tutan veya kaldıran kısmı, dayanağı

2) Sosyal hayat veya doğa olaylarının temelini oluşturan şey; dayanak, esas, temel, baz. **äsäs sälmâq:** Temel atmak; inşa etmek; başlatmak

3) Esas kurallar, elementler, temel prensipler

4) Gerçekleşen olayın veya yapılan iş eylemin, söylenen fikrin lehine veya aleyhine hizmet edecek olan delil, ispat, sebep

5) *kim.* Asitlerle karşılıklı etkileşim yaparak, tuz oluşturan bileşim

äsäsän acocan: *zrf.* 1) Esas itibariyle, genel olarak, genellikle

2) Binaen, göre

äsâsiy acocniy: 1) En önemli, temel, esas

2) Esasını, temelini, kökünü oluşturan; kapital

3) *kim.* Asitlerle karşılıklı etkileşim sonucunda oluşan

äsâsiy kapital: *eko.* Üretim araçlarından oluşan kapital. **äsâsiy kütübhanä:** Baş kütüphane

assimilyatsiya ассимиляция: 1) *biy.* Bitki veya hayvan vücudunun faaliyeti sürecinde dışarıdan alınan maddelerin sinmesi, hazmedilmesi

2) Bir halkın başka bir halkın örf adetlerini, kültürünü ve dilini kabul etmesi sonucunda o halka karışarak bir olması, birleşmesi

3) *dilb.* Telaffuz esnasında sözcükteki iki sesin birbirine etkisi sonucunda karşılıklı olarak uyum sağlaması, birbirine benzemesi; benzeşme

assotsiatsiya ассоциация: 1) Kişi veya kurumların belli bir işi yürütmek için kurduğu gönüllü ortaklığı, derneği

2) *psikol.* Sinir beyin faaliyeti ile ilgili olan münferit psişik davranışlar, yani tasavvurlar, fikirler, duygular arasındaki bağlantı ve bu bağlantıya dayalı idrak; ortaşım

astrobotanika астроботаника: Astronominin gezegenlerdeki (öncelikle Mars'taki) bitkileri araştıran dalı

astrologiya астрология: Göksel cisimlere bakarak fal açma, eski zamanlarda ortaya çıkan uyduruk öğreti, ilmi nücum

astronomiya астрономия: Gök cisimlerini inceleyen bilim dalı

astrofizika астрофизика: Astronominin gök cisimlerinin fiziki durumunu ve kimyasal içeriğini araştıran dalı

atmosfera атмосфера: 1) Yeri ve diğer bazı gezegenleri saran, gaza benzeyen tabaka

2) *fiz. tek.* Basınç ölçüm birimi

atom атом: Kimyasal elementlerin çekirdek ve elektronlardan oluşan en küçük zerresi

atomictika атомистика: Maddenin atomlardan oluştuğu ile ilgili materyalist öğreti

atsetilen ацетилен: Karbon ve hidrojenden oluşan, zehirli, kötü koklu, yanıcı gaz

atseton ацетон: Lak, suni ipek ve bunun gibilerin üretiminde çözücü olarak kullanılan organik bileşim, renksiz sıvı

arxeologiya археология: Eski maddi kültür eserlerine dayanarak, halkların tarihini, hayatını ve kültürünü inceleyen bilim dalı; kazıbilim

1.5.10. Güzel Sanatlar

a) Müzik

akkord аккорд: I Müzik aletinde çeşitli yükseklikteki birbiriyle ahenkli birkaç sesin bir kerede çalınması. Akord

akkordeon аккордеон: On parmakla çalınan sağ tarafında klavyesi olan fortepiyano türündeki akordeon

akkordeonçi аккордеончи: Akordeon çalan

älyâr alër: 1) Ziyafet ve meclislerde kadeh kaldırmadan önce söylenen söz ya da türkü, şarkı

2) Çocuk için söylenen ya da ona yöneltilen türkü

älyârçi alërчи: Türkü, şarkı söyleyen, türkü, şarkı söylemede usta olan kişi

al't алт: 1) *müz.* Kadınların ve kızların ya da çocukların pes (alt) sesi. Bu sesle şarkı söyleyen şarkıcı

2) Alt tınılarda telli ya da üflemeli çalgı aleti

al'tçi алтчи: Keman çalan müzisyen

ariya ария: *müz.* Orkestra veya diğer müzik çalgıları eşliğinde bir kişi tarafından söylenen vokal eser, şarkı (genelde opera, oratoryo ve bunlar gibilerinin içeriğini oluşturur)

arfa арфа: Tellerine parmaklar vurularak çalınan, üçgen şeklindeki müzik aleti; arp

arfa арфачи: Arp çalan müzikçi

äşulä ашула: Bir kişi, grup ya da koro tarafından icra edilen vokal parça; türkü. **eski äşulä:** Eski, çok tekrarlanan sözler. **äşuläçi ашулачи:** Şarkı söyleyen

b) Resim

akvaryl' акварель: 1) Suda eriterek kullanılacak boya, sulu boya

2) Bu boya ile boyanmış resim, desen

c) Tiyatro

aktyor актёр: Tiyatro oyunu ve filmlerde rol oynayan sanatçı

aktyorlik актёрлик: aktyor

aktrisa актриса: Kadın aktör

antrakt антракт: 1) Tiyatro oyunu ya da konser bölümleri arasındaki teneffüs, aralık, ara verme

2) Opera ya da dramatik tiyatro oyunu perdeleri, gösterimleri arasında icra edilen müzik eseri

1.5.11. Toplum İlişkileri, Sporlar, Oyunlar

a) Sporlar, Oyunlar

äçipti ачипти: Aşık oyunlarının bir çeşidi

akrobat акробат: Akrobasi ile ilgilenen jimnastikçi; sirkte zor jimnastik egzersizlerini fevkalade bir el çabukluğu ve ustalıklarla icra eden sanatçı; akrobat

akrobatika акробатика: Sporun, jimnastik ve sirk sanatının zor bir türü

akrobatçı акробатчи: Akrobat

al'pinizm альпинизм: Dağ zirvelerine, buz dağlarına çıkma sporu

al'pinist альпинист: Alpinizm ile ilgilenen kişi

atlet атлет: 1) Atletizm ile uğraşan sporcu veya sirk artisti

2) Vücut yapısı güzel, güçlü ve çevik birisi

atletika атлетика: Güçlülük ve çeviklik isteyen ve bunları geliştiren spor egzersizlerinin toplamı. **engil atletika:** Koşma, atlama, cirit ve disk atma vs.leri

içeren spor dalı. **âğır atletika:** Ağır yük (halter) kaldırmayı içeren spor dalı

atletikaçi атлетикачи: atlet 1

attraksion аттракцион: 1) Sirkte seyircileri çok eğlendiren oyun

2) Toplu eğlence yerlerinde eğlence cihazları (atlıkarınca, atış yeri vs.)

- ävragič аврағич:** 1) Hipnozcu, hokkabaz, sihirbaz
2) Aldatarak yoldan çıkararı

b) Toplumsal İlişkiler

- äfändi афанди:** 1) Cenap, cenaplar
2) Kişinin ismine eklenerek saygıyı ifade eder veya kişinin isminin bir parçasını oluşturur
3) Öğretmen, muallim
4) Äfändi (Hoca Nasrettin'in sıfatı)
5) İşlerinden şaşırıp, gülmeye neden olacak işleri yapan kişi
6) Latife, anekdot
7) Äfändi (Erkek ismi)

artel' артель: Bir meslek sahiplerinin çalışmak için birlikte, kolektif olarak oluşturduğu birlik; birlikte, kolektif olarak çalışanlar kurumu. **qıslâq xocâlik arteli:** Sosyalist tip kolektif işletme şekli, büyük çaptaki tarım üretim işlerinin kolektif çalışma ile birlikte yürütülmesi için çiftçilerin temel araçlarını birleştirerek oluşturduğu gönüllü birlik; kolhoz

ässälâm ассалом: 1) Selamlaşma şekli **ässälâmu аläykum: vä äläykum ässälâm аläykum**

2) Selam gönderme, kutlama şekli

assimilyatsiya ассимиляция: 1) *biy.* Bitki veya hayvan vücudunun faaliyeti sürecinde dışarıdan alınan maddelerin sinmesi, hazmedilmesi

2) Bir halkın başka bir halkın örf adetlerini, kültürünü ve dilini kabul etmesi sonucunda o halka karışarak bir olması, birleşmesi

3) *dilb.* Telaffuz esnasında sözcükteki iki sesin birbirine etkisi sonucunda karşılıklı olarak uyum sağlaması, birbirine benzemesi; benzeşme

assotsiatsiya ассоциация: 1) Kişi veya kurumların belli bir işi yürütmek için kurduğu gönüllü ortaklığı, derneği

2) *psikol.* Sinir beyin faaliyeti ile ilgili olan münferit psişik davranışlar, yani tasavvurlar, fikirler, duygular arasındaki bağlantı ve bu bağlantıya dayalı idrak; ortaşım

ağyâr arēp: 1) Diğerleri, yabancılar

2) Rakip, rakipler

3) Düşman, düşmanlar

1.5.12. Toplum, Hükümet

abbâsilâr аббосийлар: Bağdat halifelerinden 750-1258 yıllarında hüküm sürmüş Arap halifeleri sülalesi

abhaz абхаз: Abhazalâr

abhazlâr абхазлар: Abhazha cumhuriyetinin ana halkı, Abhaza halkı

adigey адигей: adigeylâr

adigeylâr адигейлар: Adigey özerk eyaletini teşkil eden halk; Adigey halkı

aktsiz акциз: 1) Kapitalist ülkelerde ve Çarlık Rusyasında küp şeker, kibrit, tuz gibi yaygın tüketim mallarına konulan vergi

2) Çarlık Rusyasında bu vergiyi toplamakla ilgilenen devlet idaresi

aleut алеут: Aleutlar

aleutlar алеутлар: Aleut ve Komandor Adalarının ana halkını oluşturan topluluk

ämin амин II: 1) Orta Asya halklarında bölge başkanı ya da köy aşiretinin, boyunun başı, köy meclisi üyesi

2) Pazarlarda vergi toplayan görevli, pazar meclisi üyesi

3) Çarlık devrinde Fergana vadisinde seçilen köy meclis üyesi.

4) Ämin (erkek adı)

ämür амир: 1) Buharada ve bazı Müslüman ülkelerde: hanlık, padişahlık unvanı ve bu unvanın sahibi

2) Ämir (erkek adı)

ämirlük амирлик: 1) ämir

2) Emir yönetimindeki feodal ülke

ämläkdär амлоқдор: 1) Büyük yer sahibi; toprak sahibi, zengin, mülk sahibi

2) Emlaklara (Buhara Hanlığında) vergi koyan görevli

3) Buhara Hanlığında ilçe yöneticisi

aristokratiya аристократия: Toplumsal sınıfta: iktidar sınıfının imtiyazlı üst grubu; soylular, asilzadeler, aristokratlar

assambleya ассамблея: Herhangi bir uluslararası kuruluş üyelerinin veya birkaç ülke temsilcilerinin genel kurulu. **Birläşgän Millätlär täşkiläti Bâş Ässämbleyâsi:** Birleşmiş Milletlerin, bu kuruluşa üye olan tüm ülkelerin temsilcilerinden oluşan temel organlarından biri

ataman атаман: 1) Gönüllü Kazak takımlarının seçilen başkanı. || Devrimden önce Rusya'da: Kazak orduları veya köylerinde askeri, emniyet ve idari işleri yerine getirmek için tayin edilen veya seçilen başkan

2) Herhangi bir çete veya grubun başkanı; elebaşı

attaşe атташе: Büyükelçiliğin bir alanla ilgili özel danışmanı

ahâli аҳоли: Bilinen bir bölgede, şehirde, eyalette, memlekette vb. yerlerde ikamet eden insanların tümü

avar avap : Avarlar

avarlâr аварлар : Dağıstan ve Azerbaycan halkının bir kısmını teşkil eden halk, Avarlar

ä'yân аьён: Yüksel rütbeli kişiler; bürokratlar

1.5.13. Yasama, Hukuk

advokat адвокат: 1) Suçluyu mahkemede savunan kişi, mahkemede bir kişinin davasını alan, hukuki meseleler hakkında tavsiyeler veren hukukçu, avukat, savunmacı

2) Tavsiye veren, riyarkarcı

alibi алиби: Suçlunun, suçun işlendiği anda başka bir yerde olması durumu (bu durum onun suçla ilgisinin olmadığını onaylayan delildir)

aliment алимент: Ev geçimi payı, çalışmayan aile üyelerine (çocuklar, anne baba ve kadınlara) yakınları tarafından kanuna göre ödenen nafaka

amnistiya амнистия: Ceza hükümlülerinin yüce egemenlik kararnamesi ile kısmen ya da tümüyle azad edilişi, affedilişi; genel af

anomaliya аномалия: Standarttan, yasaya uygunluk sınırından çıkma, kurallara, genel hukuksallığa aykırılık, hukuksuzluk

arbitr арбитр: Tarafların rızasıyla atanan hâkim; hakem || *huk.* SSCB'de: işletmeler arasındaki uyuşmazlık konularını inceleyen ve çözen yetkili kişi, arabulucu hâkim

arbitrac арбитраж: *huk.* İki işletme veya kurum arasındaki uyuşmazlık konularının tarafların rızasıyla atanan hakem/hakemler mahkemesinde görülmesi ve

çözülmesi yöntemi; tahkim mahkemesi. **dävlät arbitraci:** kurum ve işletmeler arasındaki uyuşmazlıkları çözen kuruluş

arest арест: арест sâlmâq: *huk.* Mülkü ya da parayı kullanmayı geçici olarak yasaklamak, mal mülkü haczetmek, mühürlemek

äşyâ ашә: Her çeşit şey, nesne

●**äşyâi дәлil:** *huk.* Somut delil, suçu ispatlamaya yarayan şey

ayblävçi айиблавчи: 1) **ayblämâq**

2) Mahkemede suç iddianamesini destekleyen şahıs.

Savcı

äybñämä айбнома: 1) **ayblov fikri:** iddianame

2) Açığa çıkarılan belge, eser vb.

aybânä айбона: Verilen zarar ya da başka herhangi bir sebepten ötürü ödenen ceza, tazminat

1.5.14. Ordu, Savaş

aeroflot аэрофлот: Hava filosu

alâqaçi алоқачи: 1) İletişim memuru, iletişim, danışma hizmeti veren.

Danışman

2) İletişim hizmetinden sorumlu asker, subay

äl'amân альамон: Savaşta teslim olan tarafın barış yapmak için söylediği hitap, çağrı

ambrazura амбразура: Çeşitli koruma istihkâmlarında top, makineli tüfek vb.nin konulduğu delik, tümsek; kale

amfibiya амфибия: 1) *zool.* Omurgalıların bir türü, suda ve karada yaşamaya adapte olan canlı

2) *bot.* Hem suda hem karada yaşayan bitki

3) Suda yüzebilen ve uçabilen, suya ve karaya inen uçak, aynı şekilde hem suda hem karada gidebilen otomobil, tank

ärkân аркон: Yüksek rütbe, görev sahibi, yetkili kişi. **ärkâni dävlat:** Devletin yüksek rütbeli kişileri. **ärkâni harb:** Ordunun baş karargahı, askeri komutanlık

armiya армия 1) Devletin tüm silahlı güçlerinin toplamı. **Haräkätdägi armiya:** Savaş zamanında ordunun cephede olan kısımları

2) Karadaki silahlı güçler

3) Bir veya birkaç ordu türünün birkaç kolordu veya tümenden oluşan, savaş operasyonlarının yürütülmesi için belirlenen birliği

4) *mec.* Bir iş, amaç doğrultusunda birleşen kişiler

artillerist артиллерист: Topçulukta hizmet eden asker, subay; topçu

artilleriya артиллерия: 1. Top, havan topu gibi atış yapan silahların toplamı

2. Böyle silahlarla kuşanan ordu türü

3. Toplar, onların yapısı ve savaşta kullanımını inceleyen bilim dalı

ar'ergard аръергард: Askeri sefer, saldırı veya geri çekilme esnasında esas güçlerin arkasından gelen ve onları arkadan gelecek olan düşman askerlerinden koruyacak birlik, kısım

artillerist артиллерист: Topçulukta hizmet eden asker, subay; topçu

äsir асир: 1) Savaş zamanında düşman eline geçen, özgürlükten yoksun bırakılan kişi. | *mec.* Tutsak, esir

2) *mec.* Bir kişiye veya şeye tutulan, tutulmuş olan kişi; meftun; esir, kul. **äsir qılmâq:** (veya **etmâq**) 1) Düşmanı ele geçirmek, esir etmek 2)

Kendine çekmek, meftun, tutkun etmek

äsirä асирә: 1) Esir kadın

2) *mec.* Özgürlüğü elinde olmayan, erksiz, haklardan yoksun, tutsak kadın

äsirlik асирлик: **äsir** *mec.* Esir olma durumu

askär аскар: 1) Askerlik görevini yapan kişi

2) Devletin silahlı güçlerinin toplamı veya onların bir kısmı; ordu. **qızıl askär:** *tar.* Sovyet ordusunun İkinci Dünya Savaşından önceki adı

3) Askär (erkek ismi)

askärbäşi аскарбоши: Büyük askeri birlik başkanı, komutan

askäriy аскарый: Askere, orduya ait, askeri

askärlük аскарлик: **askär** *mec.* Asker olma durumu

äslähä аслаха: Savaş araçları, silahları

äslähä-äncäm аслаха-анжом: Savaşmak için lazım olan silahlar ve mermilerin

äslähähänä аслахахона: 1) **arsenäl:** Cephanelik

2) *mec.* Savaş ihtiyaçları için silah ve gerekli araçları sağlayan merkez

ataka атака: 1) Şiddetli saldırı, saldırının en önemli zamanı

2) *mec.* Bir şeye veya bir kişiye karşı büyük çabayla yürütülen savaş

1.5.15. İletişim Araçları, Taşıtlar

afişa афиша: Tiyatro gösterisi, konser, konuşma vs. ile ilgili olarak görünen yerlere yapıştırılan ilan

aerovokzal аэровокзал: Havaalanı terminali

aerodrom аэродром: Hava araçlarının beklemesi, uçuşu, inmesi için gerekli tüm tesislerin bulunduğu geniş alan

aeroklub аэроклуб: Havacılık meraklısı olanlar ve havacılıkla uğraşanların kuruluşu

aeroplan аэроплан: Uçak

aeroport аэропорт: Havayolu hattında bulunan ve bünyesinde hava ulaşımının sürekli olarak gerçekleşmesini sağlamak için gerekli tesisleri barındıran hava alanı

aerostat аэростат: Havadan da hafif hava aracı; hava balonu

aeroçana аэрочана: Motorlu pervane yardımıyla hareketlenen kızak

antenna антенна: Radyonun elektromanyetik dalgaları yaymak ya da almaya uyum sağlayan iletken ya da iletkenler sisteminden oluşan kısım

1.5.16. Eğitim

abituriyent абитуриент: Liseyi bitirip, üniversiteye girmeye aday olan öğrenci

a'lâçi а'лочи: 1) Tüm derslerden en iyi puan alan öğrenci

2) Tüm işleri çok iyi yapan ya da en yüksek kaliteli ürün üreten

attestat аттестат: 1) Eğitim kurumunu bitirdiğine ilişkin resmi belge.
yetuklik attestati: Ortaokulu bitiren kişiye verilen resmi belge, diploma

2) Akademik veya mahsus rütbe verildiğine ilişkin diploma

3) Askerlere hizmet yerinden dışarıda olduklarında para, eşya ve diğer tedariklerinin sağlanmasına imkân veren belge, ayrıca askerler için tedariklerin bir kısmını onların ailesinin alabilmesine imkân tanıyan belge

attestatsiya аттестация: Uzmanların bir iş için yeterliliğini, yatkınlığını, bilim düzeyini ve ahlakını tespit etmek ve buna dayanarak atama yapmak veya rütbe vermek

auditoriya аудитория: 1) Ders ve konuşma yapılan, bildiri sunulan yer; oditoryum

2) Ders, konuşma, bildiri dinleyen grup

1.7. Manevi Kültür

1.7.1. Dinler, İnançlar

abdâl абдол: 1) Takvalı, Allaha inanan, dindar

2) Abdal, derviş, tilbe

äbdälväş абдолваш: Kalender, saf, derviş gibi

aks акс II: Dini ve batıl görüşte cin, ecinni **aks tegdi:** Cin çarptı.

äläyhillä'nä аллайхиллаъна: (lanetler olsun) Şeytanın sıfatı

alāhissālām алахиссалом: (sağlık olsun) Peygamberlerin, imamların sıfatı

ālām алам II: 1) Bayrak, tuğ

2) “azizlerin ve evliyaların” defnedildiği mezara sığınanlar tarafından bu mezarların ağaçlarına bağlanan bez

ä'lām аълам: *din* Şeriat kanunları çerçevesinde verilen fetvaları onaylayan veya reddeden din adamı; baş müftü. **vallāhi a'lām: vallā(hi)**

albāsti албастн: 1) Doğu mitolojisinde ve dini düşünceye göre: güya her türlü kılığa bürünebilen efsanevi mahluk; cin, ecinni

2) *mec.* Son derece çirkin, şekilsiz kimse hakkında

änbiyā анбия: Nebiler, peygamberler

äräsāt арасот: 1) *din.* İslam dininde göre, kıyamet günü geldiğinde bütün insanoğlun dirilip toplanacağı korkunç çöl, bozkır; kıyamet yeri, arast

2) *mec.* Gürültü-çığlık, kargaşa-patırtı, kıyım-beraat

•**äräsätdä qālmāq:** Ne o taraftan ne bu taraftan olmak, arada kalmak; yanılmak, şaşırıp kalmak

äräfä апafa: 1) Ramazan ya da kurban bayramından önceki gün. **yālgān äräfä:** Bayramdan önceki ikinci gün, öbür gün, bayram denilen gün. **çin äräfä:** Bayramdan önceki gün, ertesi gün bayram denilen gün

2) Bayram ya da herhangi bir törensel günden önceki gün

3) Herhangi bir olaydan önceki gün

ärvāh арвох: 1) Dini inançlara göre: sadece insanda olan, onunla Tanrı arasında aracılık yapan, maddesel olmayan, ölümsüz, ebedi töz; ruh. **ärvāh āşi:** Vefat eden atalar ve dedelerin ruhlarına ithafen yapılan küçük tören, verilen anma yemeği. **ärvāh piri veya ärvāhi pir:** Bir ustanın elinde meslek öğrendikten sonra kendisi iş kurması için izin alan çırağın meslektaş ustalara verdiği ziyafet

2) Merhumun/merhumenin hayatta olan kişilere hayalen görünen gölgesi, hayalet

● **ärvâh kâpäläk:** Akşamları lamba ışığına gelen kestane rengindeki büyük kelebek (vefat eden kişinin ruhu evine güya şu kelebek şeklinde geldiği söylenir).
ärvâh urdi: İş bozuldu, çığırından çıktı, berbat oldu. **âç ärvâh veya ärvâhgä ohşägän:** Çok zayıf, cılız, güçsüz

архиепископ архиепископ: Piskoposluktan bir alt unvan ve bu unvana sahip olan din adamı

архиерей архиерей: Hıristiyan kiliselerinde: yüksek rütbeli din adamlarının (piskopos, başpiskopos ve metropolitlerin) genel unvanı

архимандрит архимандрит: Erkekler manastırı başkanının ve rahiplerin en yüksek unvanı ve bu unvana sahip olan kişi

asket аскет: Asketizm yanlısı, terk-i dünya eden kişi; zahit

asketizm аскетизм: 1) Tüm dünyevi şeylerden vazgeçmeyi, terk-i dünyayı, zahitliği teşvik eden dini ahlaki teori

2) İhtiyaçları karşılamaktan, hayat zevklerinden, tüm dünyevi işlerden, mutluluk ve saadetten vazgeçmek, terk-i dünya etmek, zahitlik, dünyadan çekilmek

äspäläsâfin аспаласофин: äsfäläsâfilin: Cehennem dibi, helak olma

аср асп II: Güneş batmadan bir saat öncesi ve o zamanda kılınan namaz

атеизм атеизм: Tanrısızlık, dehrilik, dini itikatları inkar etmek

атеист атеист: Ateizm yanlısı; dehri, Tanrısız

ävliyâ авлиë: 1) İnançlı, dindar kişiler nazarında: güya kehanette bulunan, mucizeler gösteren mukaddes, aziz kişi, evliya, ermiş, veli

2) Ulu, zor anlaşılın, feth edilen adam ya da şey

3) Derviş gibi görünen, hiçbir şeyle işi olmayan kişi

ävliyânamâ авлиëнамо: Evliya gibi, dervişe benzer, derviş gibi görünen

avrät аврат: 1) Vücadun şeriata uygun kapatılması talep edilen kısmı, avret, edep yeri (erkekler için göbekten dize kadar, kadınlar ve kızlar için bilekten boyuna ve boyundan topuğa kadar)

2) Avrat, kadın

avrätrpâş авретпош : Avret yerini kapatan şey, hamam önlüğü, peştamal

äzânçi азончи: Müezzin, sufi

1.7.2. Soyut Terimler

äbäd абад: 1) Ahir, sınırı olmayan, gelecek zaman; sonsuzluk. **tâ äbäd:** sonsuza dek, daima, ömür böyü

2) Bengi, ebedi, ömür boyu

äbädiy абадий: Zaman itibari ile ahiri, sınırı olmayan, ebedi, daimi

äbädiyläş абадийлаш: Ebedi, unutulmayacak, bozulmayacak, yok olmayacak hale getirmek

äbädiyläştirmäq абадийлаштирмоқ: Ebedi, unutulmayacak, bozulmayacak, yok olmayacak hale getirmek

äbädiylik абадийлик: Daimilik, sonsuzluk, ölümsüzlük

äbädiyä абадия: **saädäti äbädiyä:** Sonsuz mutluluk, daimi şans, gitmeyen şans

äbädiyän абадиян: Ebedi surette

äbädiyät абадият: Ebedilik, sonsuzluk

äbädulâbâd абадulóбод: Daima, sürekli, her zaman

abäs абас: Faydasız, beyhude, boş, işe yaramaz

äfzäl афзал: 1) (genelde ismin ayrılma hali ile, iki şeyi birbiriyle karşılaştırıldığında) İyi, ala, çok iyi. **äfzäl körmäk:** (ya da **sänämäq, hisäblämoq, bilmäq**) Daha iyi diye bilmek, bir şeyi başkasına tercih etmek

2) Äfzäl (erkek ismi)

äfif афиф: Pakize, temiz iffetli

äfifä афифа: 1) Pakize, temiz iffetli (bayanlarla ilgili olarak)

2) Äfifä (kadın ismi)

äfkâr афкор: Fikir; fikirler **äfkâri ämmä:** (ya da **umum, umumiyä**) Toplumun fikri

afv афв: Bağışlama, özür; af **afv etmäq** (ya da **qılmäq**): Affetmek, özrünü kabul etmek, günahını bağışlamak. **afv etäsiz:** Affedersiniz (genelde konuşma başında özür dileyerek kullanılır). **afv umumiy: amnictiya** (genel af)

asillik асиллик: asil 1-3.

asl асл: 1) Gerçek durum; temel, esas. **aslini aytgändä:** (veya **älgändä**) Gerçek duruma bakıldığında, doğruyu söylenirse, gerçekte

2) İlk durum, görünüş

3) Gerçek nüsha, orijinal (el yazma eserler, belgeler vs. ile ilgili olarak)

4) Kökü, nereden geldiği, soyu, nesebi

5) Gerçek, hakiki, asil

6) 3. şahıs yalın ve ayrılma halleri ile zarf olarak kullanılır (**aslidä**)

aslän аслан: Kök olarak, soy yönünden

aspekt аспект: Bakış açısı, bakış (herhangi bir şeyi, olayı inceleme, aydınlatma vs.de)

ävval аввал: 1) Başlangıç zamanı; baş, ilk zaman

2) *zf.* Önceki zamanlarda, önce

3) *zf.* Hepsinden önce; önce, başlangıçta, birinci olarak, öncelikle

4) *ed.* Bir olay ya da hareketin diğerinden önce ya da bu konuda söz verilmiş zamandan önce olacağını bildirir

ähämiyät aҳамият: Hayattaki, gerçeklikteki değer, mühimlik; ilgi.

ähämiyät bermâq: Dikkat etmek, ilgilenmek. **ähämiyät yoq:** 1) Değersiz, mühim olmayan. 2) Zararı yok, sorun değil

ähvâl aҳвол: 1) Mevcut veya gerçekleşen, ortaya çıkan durum, vaziyet

2) Geçim durumu; durum

3) İçsel durum. **ähvâl(i) ruhiyâ:** Ruhsal durum, moral

ähvâlât aҳволот: Durum, vaziyet, şart

âhd aҳд: 1) Kesin söz, karar, vaat

2) Sözleşme, anlaşma. **âhd qılışmâq: ahdläşmâq**

ävvalâmbâr авваламбор: İlk başta, öncelikle

ävvalân аввалан: ävvälâ

ävvälgî аввалги: Zaman itibariyle diğerinden önce, önce olan, önceki, öncelikle

ävvälgîdây аввалгидай: *zf.* Evvel ya da önceki, bunun gibi; önceki gibi, deminki gibi, eskisi gibi, her zamanki gibi

ävvälgîçä аввалгича: ävvälgîdây

ävväli аввали: 1) ävväl

2) *zf.* Başta, önce

3) Öncelikle, ilk olarak, her şeyden önce. **ävväli şuki :** birinci, önceki gibi

- ävvalä аввало:** 1) *zf.* İlk olarak, ilkin, başlangıçta, ilk önce, birinci sırada
2) Önceki gibi, birinci

äzälgi азалғи: Eskiden kalan, eski zamanlardan beri devam edip gelen, eski bir tarihe sahip olan; kadim, geçmiş

- äzäldä азалда:** 1) İlk başta; doğuştan
2) Çok eski zamanlarda

1.7.3. Düşünce, İrade, Hareket, Duygu

- äçinärli ачинарли:** 1) İnsanı acındıracak olan; perişan, üzücü
2) Esefle birlikte üzüntüye, acınmaya sebep olan

- äçinmäq ачинмоқ:** 1) İçi acımak, üzülmek
2) Eseflenmek, üzülmek

äfsus афсус: 1) Üzüntü, acıma duygusu; pişmanlık. **äfsus qılmäq:** Pişman olmak, üzülmek

- 2) Yazık, maalesef

älağdä алағда: köngil älağdä: Gönül tedirgin, gönül yerinde değil, sakin değil, rahatsız, huzursuz. **älağdä bolmäq:** Sakinliğini yitirmek, tedirgin, endişeli olmak

äläm- äççiq алам-аччик: Ruhsal azap ve cefalar, dert ve hasretler

amäliyätçi амалийётчи: Teoriyi görmezden gelerek kuru tecrübeye sadık, pratiği teoriden üstün tutan kişi

amäliyätçilik амалийётчилик: Kuru tecrübeye sadık kalma, tecrübeyi teoriden üstün tutma

änduh: Ruhsal acı, üzüntü, hüzn; gam, keder, dert, kaygı, sıkıntı

ärüz apaz: Birini suçlayıp, onu kınayan ve ona hoşnutsuzluğunu gösteren kişinin tavrı, küslük, dargınlık

ärüzçi apazчи: Her şeyden alınan, olur olmaza üzülen ya da kızan

1.7.4. Değerler, Erdemler, Kusurlar

ädäb адаб: Toplumda insan ilişkilerinde kendini tutabilmek; ahlak, terbiye normları

• **ädäbiy bermäq:** Azarlamak, yersiz hareket için sert uyarı

ädäbli адабли: Edep, ahlak kurallarına uyan, terbiyeli, ahlaklı

ädäblilik адаблилик: ädäbli

ädäbsiz адабсиз: 1) Edep ve ahlak kurallarına uymayan; terbiyesiz, ahlaksız, edepsiz

2) Edep ve ahlak kurallarına uygun olmayan, edep ve ahlak dairesinden dışarıda olan

ädäbsizlik адабсизлик: 1) ädäbsiz

2) Edep ve ahlak kurallarına uygun olmayan iş, edep ve ahlak dairesine sığmayan iş hal ve hareket

ähil ахил: Birlikte hareket eden, iyi geçinen, uyumlu

ähmäq ақмоқ: Zihnen geride olan, aptal

ähmäq qılmäq: Kandırmak, aldatmak

ähmäqgärçilik ақмоқғарчилик: ähmäqlik

ähmäqlik ақмоқлик: 1) ähmäq

2) Aptalca karakter, huy, yersiz, uygunsuz iş

ähmäqçilik ақмоқчилик: ähmäqlik

axlâq axloq: 1) Kişilerin her bir topluma has davranış biçimlerinin toplamı, edep; etik

2) Huy, davranış, terbiye, edep

axlâqıy axloqıy: Ahlak ve edeple ilgili, etik

axlâqli axloqli: İyi terbiye almış, edepli, iyi ahlaklı

axlâqsız axloqsız: 1) İyi terbiye görmemiş, ahlak kurallarına boyun eğmeyen, disiplinsiz

2) Ahlakı bozuk, çapkın, fasık

3) Edep ve ahlak dışı, edep ve ahlak sınırlarını ihlal eden, edep kurallarına zıt, edepsiz

axlâqsızlık axloqsızlık 1) **axlâqsız** 1, 2

2) Ahlak kurallarına zıt hareketler, davranışlar

ängrâv anğrov: Aklını ha deyince toparlayamayan; ahmak, aptal, sersem, şapşal

änâyi anoyı: Kötülüğü, uğursuzluğu olmayan, birinin sözüne kolayca inanan; saf, enayi, her şeye inanan, aptal

anqâv anqov: 1) Aklını ha deyince toplayamayan, sözü ha deyince düşünüp anlayamayan; sersem, aptal

2) Ağızındaki lokmayı kaptıran, saf, enayi, her şeye inanan, avanak, aptal

3) Uyanık değil, zeki değil; saf, ahmak

araqxâr araxor: Kendini içkiye vermiş, votkayı çok içen kişi; ayyaş; alkolik, içkici

äyyârlık äyêrlik: 1) **äyyâr**

2) Kurnaz insanlara has iş, karakter, davranış; kurnazlık

äyirmäçilik айирмачлик: Herkesi eşit görmemek, mevkiye ya da başka sıfatlara bakarak insanlara türlü ilişkilerde olmak, farklı gözle bakış

2. ÖZBEK TÜRKÇESİ SÖZ BİLGİSİ

2.1. Adlar

2.1.1. Özel Adlar

äflâtun афлотун: [*Platon*]: **äflâtun miyâ:** Akıllı, bilge insan

afgân афғон I: afgânlär

afgâniy афғоний 1) Afganlara, Afgan halkına ait, Afganca

2) Afganistan para birimi

afgânlär афғонлар: Afganistan'ın yerel halkı; Afgan halkı

albän албан: albänlär (Arnavutlar)

albänlär албанлар: Arnavutluk halkını teşkil eden topluluk

aleut алеут: Aleutlar

aleutlar алеутлар: Aleut ve Komandor adalarının ana halkını oluşturan topluluk

antartika антартика: Yerkürenin güney kutup bölgesi

arab араб: arablär: Arap halkı

- **arab raqamläri:** Ortaçağda Araplardan alınan ve şuanda çok geniş bir alanda kullanılan sayı işaretleri

arabi араби: Araplara ve Arabistana ait. **Arabi ât:** arabasız binilen atların en iyi türlerinden biri, Arap atı

araplär араплар: Asya'nın İran körfezi ile Akdeniz, Karadeniz ve Hazar Denizi arasındaki bölgede ve kuzey Afrika'da yaşayan sami dil ailesinden birini konuşan halklar

arabça арабча: 1) Araplara, Arap alfabesine, diline, edebiyatına ve medeniyetine ait

2) Arap dili

arktik арктик: Arktika'ya ait (Kuzey Kutbuna ait)

artika арктика: Yeryüzünün Kuzey Kutup bölgesi

ärmän(i) арман(и): ärmänilär

ärmänilär арманилар: Ermenistan SSC'nin esas nüfusunu oluşturan halk

2.1.2. Kavram Adları

äcäl ажал: İnsanın ömrünün bittiği, öldüğü an; ölüm, ecel

äcrändi асранди: Başka anne baba bakmakta olan, evlat edinilen çocuk

äcrdâş асрдош: Herhangi kişi ile aynı zamanda, aynı dönemde yaşayan veya yaşamakta olan kişi; zamandaş

асрим: ажит: 1) Anlaşma, karşılıklı anlaşma

2) Görülecek davada mahkeme kararı, hüküm

äcriczâr ажрикзор: Ayrıkotu basmış yer, ayrık büyümüş alan

äççiq-tiziq аччиқ-тизиқ: Kişiyi ağır gelecek, onu üzecek sözler

äççiq-tirsıq аччиқ-тирсик: äççiq-tiziq

adäd адад: Tane, adet, sayı; miktar (taneleri sayılarak bulunan şeyler hakkında)

adäm адам: Yokluk, mevcut olmayan; varlığın tersi

adaş адаш I: Bir kişiyle aynı ismi taşıyan, adaş

äfändi афанди: 1) Cenap, cenaplar

2) Kişinin ismine eklenerek saygıyı ifade eder veya kişinin isminin bir parçasını oluşturur

3) Öğretmen, muallim

4) Äfändi (Hoca Nasrettin'in sıfatı)

5) İşlerinden şaşırıp, gülmeye neden olacak işleri yapan kişi

6) Latife, anekdot

7) Äfändi (Erkek ismi)

aforizm афоризм: Derin anlam içeren kısa cümle, hikmetli söz

äfsunçı афсунчи: äfsungär: Sihir yapan kişi

äfgån афғон II: Feryat, inilti, figan

ağdär-töntär ағдар-тўнтар: Dağınıklık, alt üst. **ağdär-töntär qılmâq:** 1) Dağıtmak, alt üst etmek. 2) Dağıtarak, her tarafı altını üstüne getirerek, didikleyerek arama yapmak, incelemek

ähbâr ахбор: Haber; haberler; bilgi

• **ähbârâtingiz üçün:** Bilginize, bilginiz olsun ki

ähbârât ахборот: 1) Haber; haberler; bilgi, enformasyon

2) Belirli sürelerde yayınlanan bazı derlemelerin adı

ahbâb ахбоб: Dost; dostlar, arkadaşlar

ähdnâmä аҳднома: Resmi sözleşme, anlaşma; pakt

ähd-päymån аҳд-паймон: Karşılıklı anlaşma, vaat

ähillik аҳиллик: 1) ähil

2) İyi geçinenlere özgü ilişkiler

ähilçilik аҳилчилик: ähillik 2

akaväççä акавачча: Abi çocuğu (oğlancı)

äkbär акбар: 1) Büyük, muazzam, iri. **cihâdi äkbär:** 1) Din için yapılan mukaddes savaş; gaza. 2) Büyük savaş, büyük gaza. **vâziri äkbär:** Baş vezir, büyük vezir

2) Ekber

äkâbir акобир: 1) Yüksek mertebeli kişi, büyük insan

2) Ekabir (erkek ismi)

aks ак I: 1) Herhangi bir şeyin pürüzsüz, parlak, yüzeyde görünen yansıması, şekli. **aks etmâq:** 1) Pürüzsüz, parlak yüzeyde yansıması görünmek. 2) Dönmek, geri gelmek (ör. aksi seda). 3) Görünmek, belirlemek, görünür olmak (his, ruh hali, vb.). 4) Kendi ifadesini ortaya koymak

2) *sf.* Ters, zıt, karşı. **aksigä âlmâq (ya da yurmâq):** 1) Birinin isteğine, arzusuna ya da emrine karşı iş yapmak, tersine gitmek, karşısına almak 2) Arzuya, isteğe karşı gelme

3) *sf.* Tuttuğu yeri kesen, söze razı olmayan, inatçı, dikbaşlı

4) Etki

- **aks sädâ:** 1) Sesin uzaktaki nesnelere aks ederek geri dönerken duyulması. 2) Cevap sesi, cevap hareketi, belirtisi ya da alameti. **aks hâldä:** şöyle olmadığı (yapılmadığı), takdirde; olmazsa

aksilinqlâb акилинқилоб: kontrrevolyutsiya: Devrim

aksilinqlâbiy акилинқилобий: kontrrevolyutsion: Devrimci

aksilinqlâbçi акилинқилобчй: kontrrevolyutsioner: Devrimci

aksilharäkät акилхаракат: 1) **reaktsiya:** Reaksiyon, karşılık

2) Karşıt hareket, devrimci hareket

aksilharäkätçi акилхаракатчи: reaktioner: Tutucu kimse

aksilinqlâbçi акилинқилобчй: kontrrevolyutsioner: Devrimci

aksilharäkätçi аксилхаракатчи: reaksioner: Tutucu kimse

aksioma аксиома: 1) Herhangi bir bilimin ispatsız kabul edilen ve başka kurallarının doğruluğunu ispatlamak için esas olan temel kuralı

2) İspata ihtiyaç olmayan gerçek, kendiliğinden belli olan şey

äkslik акклик: 1) äks I 3

2) Akis, inatçı insana has hal ve hareket

aktivlik активлик: 1) aktiv II

2) Gayret-cesaret, etkinlik

aktsiya акция II: Bir amaca ulaşmak için yapılan iş, davranış

aktsiyador акциядор: aktsioner

äläy-bäläy алай-балай: Her tür neden-bahane, ufak tefek söz. **äläy-bäläy demäq:** Her şeyi bahane etmek, tartışmak

äläk алак: Pamuk ile elde dokunan pamuklu kumaş; parlak pürüzsüz pamuklu kumaş

älämân аламон: âlämân: Kalabalık, yığın, sürü, cemaat

äläm-sitäm алам-сигем: äläm-äççiq

älängä аланга: 1) Yanan ateşten yükselen alev

2) Parlaklık; ışık, şule

3) Ateş tutucu, avuçlayıcı, dalgalı, cereyan; yakıcı his-duygu. **älängä älmäq:** 1) Alevlenip yanmaya başlamak. 2) Şiddetlenmek, güçlenmek, ağırlaşmak, kuvvetli renk almak

äläçä алача: Elde dokunan çizgi çizgi ip, ya da pamuklu kumaş

äläçäbâf алачабоф: äläçä dokuyan usta

älvân алвон I: qızil älvân: Düz ipten kumaş

aldämçilik алдамчилик: 1) **aldämçi**

2) Hileli iş, dolandırıcılık, üçkağıtçılık

aldâqçi алдâкчи: **aldämçi**

aldâqçilik алдâкчилик: 1) **aldâqçi**

2) **aldämçilik**

aldäm-qaldäm алдам-қалдам: Gelişigüzel, ivedilikle, uydurma iş; göz boyamacılık, dolandırıcılık, kalpazanlık

aldâqçi алдâкчи: **aldämçi**

aldâqçilik алдâкчилик: 1) **aldâqçi**

2) **aldämçilik**

ali али: **ali decä, bali demâq:** Karşılık vermek, bir söze ters karşılık vermek.

ali hoca- hoca ali: Birbirinin aynı, ikisi de aynı, farksız

alizärin ализарин: Kök boyası, bitkinin kökünden alınan ya da suni yolla hazırlanan boyar madde

älif алиф I: Arap alfabesinin ilk harfi ve harfin adı

• **älif qâmät:** Boyu dik, uzun boylu, güzel, selvi boylu. **älifni kältäk deyälmäydi / içkini (qârini) yârsäng, älif çıqmäydi:** Okuryazarlığı bilgisi olmayan, hiçbir şey bilmez

älif алиф II: älif mây: Keten yağını kaynatarak hazırlanan ve boyacılıkta kullanılan yağ

älifbe алифбе: 1) Alfabe

2) Başlangıç seviyesi okuryazarlık kitabı

3) Herhangi bir meslek, talimat, bilim vb.nin başlangıç esasları, en basit kuralları

älifbä алифба: älifbe

älifmây алифмой: (doğrusu älif mây) älif II**äliş алиш:** 1) Su ayırıcı, bir ya da iki nehri birbirinden ayıran yükseklik

2) Baraj

3) Yanlışıklıkla; karışık, karışmış

älläqçaŋgi аллақачонги: Uzak geçmişteki, uzun zaman önce ortaya çıkan, olup bitmiş. Eski, kadim**allâmä аллама:** Bilimin bir ya da birkaç sahasına mükemmel seviyede hakim olan, bilgin kişi**alâ ало: nur(än) älä nur:** Ala, üstün, yüce nur, ışın, ışık**alâmät аломат:** 1) Geleneksel tarzda kabul gören ya da konulmuş işaret

2) Herhangi bir olay, durum, koşul vb.den haber veren işaret, nişan, belirti

3) Simge, sembol, amblem

4) *sf.* Olumlu özelliklere sahip olan, çok muhteşem, asil ruhlu, iyi5) *sf.* İnsanı hayrete düşüren, şaşırtan, şaşırtıcı, muhteşem, acayip, olağandışı, ilginç**alâqa алоқа:** 1) İnsanlar ya da şeyler, olaylar, arasındaki karşılıklı ilişki, dahili, organik bağlantı

2) İnsanlar, organizasyonlar, devletler arasındaki davranış, ilişki bağlantı; karşılıklı ziyaret

3) İlişkililik, aitlik, ilgi, bağlantı

4) Uzaktan haberleşme aracı. Uzaktan haberleşmeye, bağlanmaya hizmet eden kurumlar bütünü (telefon, posta, telgraf, radyo, vb.)

5) Sevgi ilişkileri

älpâz алпоз: 1) Vaziyet, durum, hal

2) Tertip, düzen, tarz

älfâz алфоз: Söz, sözler, ibareler

älfandâz алқандоз: Hafif meşrep, oynak, cilveli adam; palyaço, soytarı; latifeci; hilekar, düzenbaz

älgâv алғов: İki çiftçinin ortaklığındaki çift öküz. **älgâv qilib yer häydäs:** Ortak çift öküz ile birbirinin yerini (toprağını) sırayla sürmek

älgâv-dälğâv алғав-далғов: 1) Düzensizlik, kargaşa, yumruk kavgası; arbede, düzensizlik, kargaşa

2) Huzursuzluk, düzensizlik, karışıklık, anlaşmazlık, tartışma, kavga, galeyana, son derece düzensiz, kargaşa, gürültü

amäl амал: 1) Gündelik iş, faaliyet. **amälgä äşmâq:** Gerçekleşmek, vücuda gelmek; ortaya çıkmak, doğmak, kurulmak; gerçekleştirilmek. **amälgä äşirmâq:** Gerçekleştirilmek, ortaya çıkarılmak, vücuda getirilmek; yürürlüğe koymak

2) Görev, kariyer, mertebe, mevki **amäl tegdi:** Büyük iş, amaca ulaşmak, mevkiye ulaşmak. **amälgä minmâq:** Daha yüksek dereceli göreve geçmek, yüksek mevkiye sahip olmak. **amäldän tüşmâq:** Yüksek dereceli mevkiden alınmak, yerinden, görevinden alınmak, mertebeden, görevinden ayrılmak

3) Çare, ilaç, deva; hazırlık

4) Matematik hesabının her türü

5) Birine bağlanma, birinden soğutma, birinin işini geri bırakma, evinden uzaklaştırma vb. amaçlarla okuyup üflenen, büyü yapılan şey

• **amäl älmâq:** Kabarmak, şişmek, yeşermeye başlamak. **amäl qilmâq:** 1) Uymak, riayet etmek; bağlı kalmak, el kitabı- kullanma kılavuzu almak (program, plan yapmak); esas kaliteyi dayanak olarak iş yapmak. 2) Etki etmek, etkilemek, gücünü göstermek (ilaç hakkında). 3) Büyülemek, büyü yapmak

amäldâr амалдор: Görevli, görevli kişi, üst düzey, görev sahibi

amäliyə амалия: amäliyät

amälpäräst амалпараст: Kendi işini iyi gören, şahsi menfaatlerini toplumsal menfaatlerden yukarda tutan kişi, mesleki başarıyı ön planda tutan, menfaatçi

amälpärästlik амалпарастлик: 1) ämälpäräst

2) Çıkarıcı kişilere has iş, karakter, davranış

ämväl амвол: Özel şahsa ait mal mülk, dünya malı, zenginlik

ämniyät амният: Tehlike ve tehritten eminlik, güvenlik, sakinlik

ämämä амома: sällä: Selle, sarık

amortizatsiya амортизация: 1) Araba, alet, donanım, makine, mülk, bina vb.nin eskimesine ve tozlanmasına bağlı olarak, bu eşya ve mülklerin bedelini kullanma payından çıkarmak, yıpranma payı, amortisman

2) Otomobil, uçak vb. nin vurulma darbesini yumuşatma

amorf аморф: 1) Yapısı kristal şeklinde olmayan, kristalleşmeyen

2) Şekilsiz, formsuz; birleşmeyen

amper ампер: Elektrik akımının güç ölçüğü

amper-säät ампер-саат: Elektrik miktarını ölçüm birimi

ämр амр I: 1) Buyruk, emir, kararname, ferman. **ämр bermäq(ya da etmäq, qılmäq) :** Buyurmak, buyruk vermek, ferman vermek

2) Seçme, seçim, yönetim, idare

ämр амр II: iş, meslek, çalışma. **ämр(i) mähäl:** Görevde yükselmesi şüpheli, zor, güç, zor durum.

• **ämр(i) ma'ruf:** Dini öğüt, nasihat, öğüt. **yuz ämri şirin:** Yüze söylemesi uygunsuz

ämri-färmån аmr-фермон: ämru färmån: Buyruk; buyruklar, fermanlar

analiz анализ: 1) İncelenen nesneyi oluşturan elementlerine ayırıp inceleme yöntemi; tahlil, analiz; tersi sentez

2) Çok yönlü tahlil etmek, derinlemesine inceleme, doğrulama, öğrenme

3) Maddenin içeriğini belirlemek

- **matematik analiz:** Matematiğin bir kolu

änä-mänä ана-мана: Her tür sebep bahane, vaat, söz. **änä-mänä dep yurmâq:** Türlü bahaneler göstermek, yarım öbür gün diye aldatıp durmak; laf sokmak, arkasından çekiştirmek

anarxizm анархизм: Marksizme, bilimsel sosyalizme zıt olarak siyasi mücadelenin gerekliliğini, her türlü hükümeteşel yönetimi reddeden, proleteryanın devrimsel diktatörlüğünü ve proleterya partisinin, yöneticilik rolünü inkâr eden küçük burjuva karşıtı sosyal- siyasal akım

anarxist анархист: Anaşizm taraftarı

anarxistlik анархистлик: 1) Anaşist

2) Anaşistlere has davranış, karakter, itaatsizlik, başıboşluk, anaşî

anarxiya анархия: 1) Her türlü devlet ve hükümet yönetimini, toplum için mecburi olan kanun ve kuralları, edep ahlak normlarını inkâr etme, otoritesizlik

2) *мес.* Başıboşluk, söz dinlemezlik, düzensizlik, kargaşa

anarxiyaçi анархиячи: anarxist

anarxo-sindikalizm анархо-синдикализм: Uluslararası meslek sendikası hareketinde, ideoloji ve siyasi yönden bütünüyle anaşizm etkisinde olan küçük burjuva karşıtı fırsatçı akım

anarxo-sindikalist анархо-синдикалист: Anarko-Sendikalist taraftarı

analogik analogik: Birbirine ya da başkasına benzer, benzeyen

analogiya analogiya: Benzetiş, benzetme; benzerlik

anbär anbap I: Balinagillerin gövdesinden çıkan mum şeklindeki güzel kokulu madde, amber (parfümeride kozmetik sıvı kokusuna sabitlik vermek için kullanılır)

anbär anbap II: Erkeklerin tabutunun dört köşesine dik olarak çakılan sopalara sarılan kumaş, pamuk veya ipekten kumaş; aynı şekilde kadınların tabutunun tepesine asma şeklinde eğilip yerleştirilen söğüt ağaçları üstüne örtülen açık sarı renkli pamuklu kumaş

änvâ(i) anbõ(и): 1) Tür; türler, cinsler

2) Çeşit çeşit, türlü türlü, rengarenk

angar anğar: Uçakların, helikopterlerin vb. kullanılmayanlarının ve kullanılanlarının onarımını yapmaya mahsus bina

angläşilärli anğlaşиларли: Anlayarak, düşünerek olan; anlaşılır; açık, malum

ängräv anğrov: Aklını ha deyince toparlayamayan; ahmak, aptal, sersem, şapşal

ändävä andaва: Sıvacılıkta kullanılan ağaç saplı, altı düz metal alet, mala

ändäzä andaза: 1) Kılık kıyafet, ayakkabı ya da herhangi başka bir şeyi kesmek, hazırlamak için kalın kâğıt, karton vb.den yapılan şekil; şablon. **ändäzäsi**

kelişgän: 1) Şekli, kesimi güzel, ustalıkla kesilip dikilmiş, güzel kesimli, biçimli (kılık kıyafet ve ayakkabı hakkında); 2) Boyu posu gelişmiş, vücudu kendine yakışan; düzgün vücutlu. **ändäzä älmâq (ya da kotarmâq):** 1) Bir şeyin şeklini kopyalamak 2) Örnek almak, ibret almak

2) *mec.* Hazır kalıp, örnek

3) *mec.* Ölçüsü, sınırı, olan, ölçülü

ändi анди: 1) Başka bir yerden gelip yerleşen; yabancı, ecnebi

2) Soyu alt, aşığı tabaka (asilzadelerin zenginlerin gözünden)

andişä андиша: 1) Arkasını, sonucunu düşünüp ya da saygı gösterip yürütülen mülahaza; tedbirlilik

2) Genel olarak düşünce, düşünme. **andişägä bermâq (ya da tüşmâq):** ändişägä qılmâq 1, ändişä 3

3) Utanma, haya, ar namus; utanç duyma. **andişägä qılmâq:** 1) düşünmek, mülahaza etmek, kanıya varmak. 2) Hürmet etmek, saygı göstermek

ändäzä андаза: ändäzä

ändâm андом: 1) Endam, boy pos, cüsse, biçim

2) Vücudun her bir üyesi

äncirzâr анжирзор: Daima incir ile dolu olan yer, bahçe

äncâm анжом: 1) Ev, ev eşyaları, ev malzemeleri

2) Herhangi bir alanın kendine has şeyleri, gereklideğerleri; aletleri, malzemeleri

äncümän анжуман: 1) Toplantı, meclis; toplanma, kongre

2) Aynı devirde yaşayıp, aynı alanda faaliyet gösteren meşhur kişiler grubu

3) *tar.* Bir tür meslek esnafının, tavsiye edilmiş bir iş sebebiyle zaman zaman toplanılan meclisi; çıraklıktan ustalığa geçiş merasimi, ziyafeti

anilin анилин: Her tür boya, ilaç, tıbbi malzeme vb.nin hazırlanması için kullanılan yağlı, zehirli, renksiz sıvı madde

anıq аниқ: 1) Gerçekte nasılsa o şekilde aks edilen, gösterilen, gerçeğe uygun, doğru

2) Şüphe doğurmayan, duraksama, şüpheye yer bırakmayan; kuşkusuz, şüphesiz; inanılır, güvenilir, muteber

3) Açık, görünen, parlak, açık, belli, açıkça, açıktan (yanlış muğlak, belirsiz, kuşkulu değil)

4) Açık, belli, açıkça, apaçık (bulanık, bulaşan, belirsiz, muğlak değil)

5) Belirgin, işaretli, ünlü, meşhur, belirli, muayyen

• **aniq fānlār:** Matematiğe dayanan bilimler. **ötgān zāmān aniq fe'li:** İş-hareketin geçmiş zamanda belirli olduğunu bildiren fiil

anıqlānmış аниқланмиш: Tamlayan, belirten netleştiren cümlelerin ögesi; **anıqlāvçi**

anıqlıq аниқлик: anıq

anıqsızlıq аниқликсизлик: nāanıqlıq (belirsiz, kesin olmayan)

anker анкер: 1) Saat mekanizmasının belirli bir düzende çalışmasını sağlayan kısmı

2) Makine; tezgâh, araba, inşaat vb.nin parçalarını birleştirmek ya da ayarlamak için kullanılan detay

anketa анкета: Bir konu ya da durumla ilgili bilgi almak için belirlenen soru kitapçığı

anneksiya аннексия: Bir ülkeye ait bir bölgenin başka bir ülke tarafından tamamıyla ya da kısmen ele geçirilmesi

anomāl аномал: anormal

anons анонс: Tiyatro ya da müzikal turu, tiyatro oyunu, gösteri, konser, vb. hakkında önceden dağıtılan ilan, duyuru

anorganik аорганик: Bitki ya da hayvanlar alemine mensup olmayan, organik olmayan. **anorganik ximiya:** Kimyanın organik olmayan maddelerin içeriğini, özelliklerini ve değişimlerini inceleyen dalı

 n rzar  norzar: Sürekli nar ile dolu olan yeri bahçe

ansambl'  nsambly: 1) Karşılıklı uygun kısımların birleşiminden ortaya çıkan bir bütünün parçası

2) Sanatsal grup, performans, gösteri sanatçıları grubu

antagonizm  ntagonizm: Asla uzlaşmayan, karşıtlık, tezatlık, çelişki, muhalefet

antagonist  ntagonist: Anlaşmazlık, uyuşmazlık

antagonistik  ntagonistik: Birbirine tamamen zıt, düşman olan

antidemokratik  ntидемократик: Demokrasiye karşı gösterilen, halk çıkarlarına ters, düşman

antidialektik  нтидиалектик: Diyalektiğe karşı gösterilen, diyalektiğe, prensiplerine aykırı, zıt, düşman

antiimperialistik  нтиимпериалистик: Emperyalizme karşı mücadele eden, karşı gösterilen; düşman

antimilitarizm  нтимилитаризм: Militarizm siyasetine, savaş ve silahlanmaya emperyalist saldırganlığa karşı gösterilen genel uluslararası hareket

antimilitarist  нтимилитарист: Antimilitarizm yanlısı

antisanitariya  нтисанитария: Sanitasyon taleplerine, temizlik ve temizlik kurallarına aykırı durum

antisemit  нтисемит: Antisemitizm yanlısı, Yahudilere düşmanlık besleyen, düşman gözüyle bakan kişi

antisemitizm  нтисемитизм: Emperyalist burjuvazinin Yahudilere karşı gösterdiği milli, ırksal düşmanlığın artan siyaseti, ırksal şovenizminin çirkin biçimlerinden biri

antitezis  нтитезис: Teze karşı koyulan hüküm, muhakeme, düşünce; ters, muhalif tez

antifaşist антифашист: Faşizm düşmanı, faşizme karşı mücadele eden; faşizmle mücadele katılımcısı

antiqa антиқа: 1) Eskiden kalan, kadimi

2) *мес.* İnsanı hayrete düşüren, şaşırtan; acayip, ilginç, tuhaf, olağandışı

antiqiy антикий: antiqa

än'änä анъана: Eski zamanlardan beri nesilden nesile, babadan oğla geçerek devam eden örf ve adetler, ahlak kuralları, görüşler v.b; gelenek | kural hükmünde olan, geleneklere dönüşen düzen, iş, adet. | bir alanda kararlaştırılan düzen, gelenek

anqáv анқов: 1) Aklını ha deyince toplayamayan, sözü ha deyince düşünüp anlayamayan; sersem, aptal

2) Ağızındaki lokmayı kaptıran, saf, enayi, her şeye inanan, avanak, aptal

3) Uyanık değil, zeki değil; saf, ahmak

anqávlik анқовлик: 1) anqáv

2) Aptallara has karakter, davranış, iş. **özini**

anqávlikka sálmáq: Kendini aptal, saf göstermek

anğız анғиз: 1) Ekinin yığıldığı yer, alan

2) Ekin toplandıktan sonra tarlada kalan sapı, anız

änhâr анҳор: Büyük kanal, büyük sulama kanalı

apolitizm аполитизм: Sosyal ve siyasi hayata katılımında temel tartışma, siyasette karışmazlık, apolitizm

apparat аппарат: 1) Belli bir işi yapmaya yarayan alet, araç, mekanizma vb.

2) *fizy.* Belli bir işi yapmaya yarayan organlar bütünü

3) İdare, işletme ya da ekonominin herhangi bir sahasına hizmet eden kurumlar

- **ilmiy apparat:** Akademik yazarların faydalandığı materyaller ve el kitapları (göstergeler, bibliyografyalar, sözlükler ve diğerleri)

apparatura аppаратура: Belli bir işi yapan aparatlar (makine ve cihazlar) bütünü

apparatchi аppаратчи: Makine veya cihazı yöneten ya da kontrol eden, düzelten işçi

applikatsiya аppликация: 1) Herhangi bir şeye çeşitli kumaş ya da kağıt parçaları yapıştırarak ya da dikerek nakış yapma şekli

2) Bu usulle oluşturulan desen, resim, nakış| bunun gibi nakışlı eşyalar

ar ap: Metrik sistemde yüz metrekareye denk ölçü birimi, bir hektarın yüzde biri

ärävä арава: 1) İki, üç, ya da dört tekerlekli basit taşıma aracı, araba. **gumbur ärävä:** Yepyeni sağlam araba. **ätäş ärävä:** Tren. **şäytän ärävä:** Bisiklet

- **äräväning tårt:** Yola düş, hareket et, işini yap. **äräväni kuruq älib qaçmâq:** Boş laf, yüksekte atıp tutmak, beyhude övünmek. **öz ärävängni özing tårt öz işingni, tirikçiligingni özing qil, öz mehnatning bilän kün keçir:** Kendi arabayı kendin çek, kendi işini geçimini kendin sağla, kendi emeğinle gününü geçir

äräväk аравак: Burun halkası

äräväkäş аравакаш: 1) At arabası ile yük taşıyan, arabaya binici, sürücü
2) *sf.* Arabaya koşulan, yük çeken ör. arabaya koşulan at

äräzçi аразчи: Her şeyden alınan, olur olmaza üzülen ya da kızan

äräyiş арайиш: Kesilen, biçilen şeylerin fazlası, arta kalan yeri, azalan, eksilen yeri. **äräyişini älmâq:** 1) Kesilen, dikilen şeylerin dikişinden arta kalan

yerini keserek küçültmek, şekil vermek. 2) *mec.* Bir şeyin bir kısmını çalmak, hırsızlık yapmak

äräläşmä аралашма: Aynı türden, aynı cinsten olmayan maddelerin, elementlerin mekanik karışımı

äräläşmäslük аралашмаслик: Herhangi bir iş, hareket v.b.ne karışmayan, sınırdan durma, ya da temel tartışmada; tarafsızlık. **äräläşmäslük siyäsäti:** Başka devletlerin iç işlerine karışmayan, kendi isteğine bırakma siyaseti

äräfägärçilik арафагарчилик: Bayramın yaklaşması, arefe ile ilgili şeyler, bayram hazırlığı

araq арақ: Su ile etil alkolün karışımından oluşan içecek

ärbäb арбоб 1) Bilim, kültür, sanat alanlarındaki veya devlet işindeki faaliyetleriyle tanınan, bu alanlarda kendini kanıtlayan kişi

2) *tar.* Buhara Hanlığında: mahalle muhtarı, ellibaşı (devlet görevlisi) veya köy aksakalı

argotik арготик: Argoya özgü

argument аргумент: 1) Fikir, iddia vs. için getirilen delil, kanıt

2) *mat.* Serbest değişen miktar

ardäb ардоб: 1) Büyükbaş hayvanlara içirmek için su ve un karışımından hazırlanan yemek

2) *mec.* Undan, tahıldan hazırlanan yağsız çorba

arz арз I: 1) Sözlü olarak beyan edilen şikâyet, dilek veya rica. **arzi hâl veya arzı bändäçilik:** Kendi durumuyla ilgili sözlü beyan; dilek, rica, yakarma. **arz soramâq:** Şikâyet ve rica ile gelenlerle konuşmak, onlara uygun şekilde cevap vermek

arzä арза: arizä

ärzändä арзанда 1) Çok bekleyiş sonrası doğan tek çocuk

2) Diğerlerinden daha çok sevilen, ımartılan kişi

ärzäçi арзачи: 1) Başkaları için dilekçe yazmayı kendine meslek edinen, bu işle geçinen kişi

2) Yetkili kişiye ya da herhangi bir kurum/kuruluşa dilekçe veren, şikayet eden kişi

arzgoy арзгўй: şikayet ile gelen veya başvuran kişi

arz-däd арз-дод, arzu däd: Uzun zamandır biriken sorun ve onunla ilgili şikayet

arzigudek арзигудек: arziydigän 2

arzigulik арзигулик: arziydigän 2

arziygundäy арзигундай: arziydigän 2

arziydigän арзийдиган: 1) arzimâq

2) *sf.* Övgüye, dikkate, itibara değer; herhangi bir kıymet sahibi olan

ärzimä арзнома: Rica yazısı; dilekçe

ärzân арзон: Fiyatı, ücreti düşük, makul olan, pek yüksek olmayan. **ärzân bahâ:** Düşük fiyatlı, düşük ücretli

ärzânçilik арзончилик: Fiyatların düşük, her şeyin ucuz olduğu dönem, pahalılığın tersi

ärzânqol арзонқўл: Az ücret karşılığında çalışan, yaptığı iş için az ücret alan

arz- hâl арз-ҳол: arzi hâl: arz I

ärizä ариза: Resmi yazılı rica veya şikayet, dilekçe

ärizäbâz аризабоз: Boşu boşuna dilekçeler vererek, şikayet ederek sorun/kavga çıkaran kişi

ärizäbâzlik аризабозлик: ärizäbâz

ärizäçi аризачи: 1) Dilekçe veren, başvuru yapan, şikâyet eden kişi

2) ärizänävis

3) Vatandaşlardan gelen dilekçeleri, başvuruları, şikayetleri bir üst yetkiliye iletmekle görevli kişi

aristokrat аристократ: Aristokrasiye, soylulara ait kişi; soylu, asilzade

aristokratizm аристократизм: Aristokratlara, soylulara özgü sıfatlar, aristokrat gibi davranma

aristokratiya аристократия: Toplumsal sınıfta: iktidar sınıfının imtiyazlı üst grubu; soylular, asilzadeler, aristokratlar

ariston аристон: Hapis edilen, hapse atılan kişi; mahpus

arixānā арихона 1) Arıları çok olan yer

2) Balarısı beslemek ve bal toplamak için yapına kovan, kutu

ariçi аричи: Balarısı besleyen ve bal üretimi yapan kişi

ariçilik аричилик: Baları besleme ve çoğaltma işi, mesleği ve tarımın bu işler yapılan dalı

äriş ариш I: ärimāq: Arınmak, kurtulmak durumu

arıq ариқ 1) Yaray olarak yapılan su yolu, yatağı ve ondaki su. || Büyük su yollarından ayrılan küçük dal, küçük su yolu. **arıq äqsäqâl:** Köyde sulama işini yapan kişi

2) Ekin ekmek ve sulamak için ekin alanında yapılan mahsus su yolu, sıra. **oq ариқ:** Ekin alanında sıralara su dağıtımı için yapılan merkezi su yolu

arıqçä ариқча 1) Küçük su yolu, dere

2) *tek.* Çeşitli parçaları su yoluna benzer oyulan yeri

ark арк I: Başkentteki saray; padişah sarayının güçlendirilen kısmı ve ayrıca sarayın kendisi

ark арк II: arka

arka арка: 1) *mim.* Üst kısmı yarı yuvarlak şeklinde yapılan büyük kapı, kapı, pencere vs.

2) Böyle büyük kapı şeklinde olan ihtişamlı yapı

armaturaçı арматурачи: İnşaat demiri yapan veya yerleştiren işçi

ärmån армон: Gerçekleşmeyen arzu/istek veya zamanında yapılmayan iş vs.den dolayı duyulan üzüntü. **ärmån qılmåq, ärmån qılmåq:** (*ya da kätmåq*) amaca ulaşamamaktan veya bir işi zamanında yapamamaktan dolayı üzülmek. **köngil ärmoni:** Gönüldeki arzu, istek, umut

ärnä арна: Nehirden ayrılan su yolu, arık

ärå apo: 1) Arasında, içinde; arasına

2) Yan yana veya bitişik olan şeylerin arası, ortası. Art arda gerçekleşen iki hadise, olayın arası

3) Birleşik kelimelerin içinde bulunur, örneğin; ülkelerarası

äråbå ароба: äråbå

äråbåkäş аробакаш: 1) At arabası ile yük taşıyan arabaya binici, sürücü

2) *sf.* Arabaya koşulan, yük çeken ör. arabaya koşulan at

äråsåt аросат: äråsåt

äråq арок: äråq

arpa арпа: Taneleri yemek ve yem olarak kullanılan tahıl bitkisi ve onun tanesi, tahılı; arpa

artezian артезиан: artezian quduq: Toprağa burgu ile açılan ve suyu kendiliğinden yeryüzüne fişkırtan kuyu

ärxår архар: alqor

arxeologik археологик: Arkeolojiye ait

arxiv архив: 1) Eski belgeler, yazılı ve grafik eserlerin saklanması, dizgeleştirilmesi ve tasniflenmesini yapan mahsus kurum; arşiv

2) Bir kurumun eski belgeler, tamamlanan işler vs. saklanan birimi.

● **arxivgä tãpşirmãq:** Eskimiş saymak, eskidiği için unutmak

arxipelag архипелаг: Birbirine yakın olan deniz adaları grubu, adalar dizgesi; takımada

arxitektorlik архитекторлик: arxitektor

arşin аршин 1) Metre sistemi uygulanmadan önce kullanılan uzunluk ölçü birimi (0,71 metreye eşit)

2) Bu uzunluktaki ölçü aleti, ahşap alet

ärqãn арқон: Keten, kendir, afyon liflerinden, iplik veya yünden örülerek hazırlanan, bağlamaya yarayan eşya; ince bağ. **ärqãn sãlmãq:** Yeni gelmekte olan gelinin yolunu iple kesmek. **boynigã ärqãn sãlgãndãy:** Zorla, bir işi zorla, mecburen (yaptırmak).

● **ärqãnni üzni täşläp qoymãq:** Birisinin yersiz, yanlış hareketleri konusunda “belki kendisi anlar” diyerek belli bir süre hiçbir şey dememek, hiçbir şey yapmamak. **ärqãnni üstigã täşläp yubãrmãq:** Sırdan çıkarmak, kovmak

ärqãq арқоқ: Kumaşın mekikle enine kesişen iplikleri; argaç

● **ulär bir-birläri bilän ärqãq-öriş:** 1) Onlar birbiriyle pek yakın, yakın akraba. 2) Onlar birbiriyle pek iyi anlaşıyorlar, aralarından su sızmaz.

ärgãmçi арғамчи: İnce ip. || Genel olarak ip

ärgimçãq арғимчок: Ağacın dalına veya binanın ahşabına asılarak, iki ucu birlikte bağlanan ip; salıncak

asabiylik асабийлик: asabiy: *sft.* Asabi olma durumu

asabiyãt асабият: 1) Asap, sinir; asaplar, sinirler

2) Asabilik durumu; asabilik

äsäd acad: 1) On iki burcun biri, Yengeç ve Başak burçlarının arasında bulunuyor

2) Şemsi yılda beşinci ayın Arapça adı (22 Temmuz – 21 Ağustos'a denk geliyor)

3) Äsäd (erkek ismi)

äsär acap: 1) Bir şeyden kalan ya da ona işaret eden belirti; nişan, iz. **äsär qılmâq:** 1) Etki etmek 2) Fayda etmek. **äsäri uribdi:** Etki etmiş, etkisi geçmiş.

2) Sanatsal/edebi faaliyet ürünü

äsbâb-uskunä acbob-uscuna: Çeşitli alet ve ekipmanların toplamı

asimmetrik acимметрик: Simetrik olmayan, simetrisiz; *tersi simmetrik*

asimetriya acимметрия: Simetrinin olmaması veya bozulması; simetrisizlik; *tersi asimetriya*

äskiyâbâz acкиябоз: Askiya ustası, askiya yapmayı seven kişi

äskiyâbâz acкиябозлик: 1) äskiyâbâz

2) Askiya yapmak

äskiyâçi acкиячи: äskiyâbâz

asâ acо: hassä: Asa, değnek, baston

äsâb acов 1) İnsana alışmayan, alıştırılmayan (hayvanlarla ilgili olarak)

2) İnsanın iradesine itaat ettirilemeyen, kontrol altına alınamayan (doğa güçleri ile ilgili olarak)

äsârät acопат I: 1) Esirlik, tutsaklık

2) Özgürlükten, bağımsızlıktan yoksun; kulluk 1)

äsârätgä sälmâq: Özgürlükten, bağımsızlıktan mahrum bırakmak, köleye dönüştürmek. 2) *mec.* Kendine hayran bırakmak, köle yapmak. **äsârätgä tüşmâq:** 1)

Özgürlükten, bağımsızlıktan mahrum olmak, köle olmak. 2) *mec.* Hayran olmak, köle olmak

äsârät асорат II: 1) Etki; eser, iz, belirti

2) *tıp.* Herhangi bir hastalık sonrası ağır yan etki, sonuç

äsâşçi асосчи: Bir şeyi kuran, onun temelini atan; bir şeyi kuran veya başlatan kişi; kurucu

aspirant аспирант: Aspiranturada akademisyen adayı adlı akademik dereceyi almaya hazırlanan kişi

aspirantka аспирантка: Aspirant bayan

aspirantura аспирантура: Yükseköğretim kurumlarında veya bilimsel araştırma enstitülerinde akademisyen adayı derecesindeki nitelikli öğretmenler veya akademik uzmanlar hazırlanan sistem

äsârâ асор: 1) Sır; sırlar

2) Äsrâr (erkek ismi)

asrçilik асрчилик: ortä asirçilik: Tarihte 5.-15.yüzyılları kapsayan dönem ve bu döneme özgü her şey

assistent ассистент: 1) Bir işin, mesela cerrahi operasyonları gerçekleştirmede esas işi yapan kişiye yardım eden kişi, yardımcı

2) Yükseköğretim kurumlarda kıdemsiz öğretmenlik görevi ve bu görevin sahibi

assistentlik ассистентлик: assistent: Asistanlık yapmak

astar-ävrä астар-авра: astar- ävräsihi ağıdärmâq: ävrä-astarini ağıdärmâq: ävrä-astar

astarlik астарлик: Astar olmaya yarayan; astarlık

astronavt астронавт: kosmonavt

astronavtika астронавтика: kosmonavtika

astronom астроном: Astronomi uzmanı, bilim insanı

äc'äcä-däbdäbä асъаса-дабдаба: Büyük ihtişam; büyük tantana, debdebe

atavizm атавизм: Eski zamanlarda yaşayan ecdatlarda olan belirtilerin birkaç nesilde kaybolması ve sonradan tekrar ortaya çıkması

ätämä атама: termin: Terim

ätäqli атоқли: Bir alanda nam salan, ünlü olan, şöhrət kazanan, meşhur.
ätäqli ät : *dilb.* Bir kişi veya nesneye özgü isim

atribut атрибут: 1) *fel.* Nesne veya olayın kendine has, ondan ayrılamayacak olan en önemli karakteristik özelliği, belirtisi

2) *dilb.* Tümcede herhangi bir kısmın sıfatını, belirti/özelliğini gösteren ikinci derece kısım; belirten

äşyâ ашә: Her çeşit şey, nesne

• **äşyâi дәлil:** *huk.* Somut delil, suç ispatlamaya yarayan şey

äşyâviy ашәвий: äşyâi дәлil: äşyâ

äşir ашир: 1) **äşir âyi: muharräm âyi: muharräm**

2) Äşir (erkek ismi)

aqidä ақида: 1) Körü körüne inanmaya, itikada dayalı ve ispatsız kanun; dogma

2) İnançla söylenen ya da çok inanılan fikir, mülahaza. **aqidä qılmâq:** ...diye düşünmek

3) Aqidä (kadın ismi)

ävzâ авзо: 1) Dış görünüş, çehre; görünüm, bakış, yüz ifadesi. **ävzâni buzuq** (*ya da yâmân*): 1) Görünüşü kötü, bakışı çirkin, kötü; 2) niyeti kötü, niyeti bozuk

2) Keyif, ruh

• **havåning ävzåyi bozuk havå yağadigån:** Hava değişip duruyordu, hava yağacakmış gibi görünüyordu. **avzåyini ålmåq:** Keyfini, sırrını bilmek, elini elinin üstüne koyup bakmak

ayämåcuz аямажуз: äyyäm(i) acuz: äyyåm: Gün, günler

ayånçli аянчли: ayånç

äybdårlik айибдорлик: äybdår

aybli айбли: aybdår

äyyårgårlik айёргарлик: äyyårlik

äyyårgårçilik айёргарчилик: äyyårlik

ayriş belgisi: 1) Bir sayının ikinci sayıdan çıkarılması gerektiğini gösteren işaret; eksi

2) “ъ” harfinin adı, kesme işareti

äyirmå айирма: 1) İki şey arasındaki fark, fark, tefavüt

2) Çıkarma işlemi sonunda kalan sayı

ayiruv айирув: ayirmåq. ayiruv belgisi. ayiriş belgisi. ayiriş

äylånå айлана: 1) Çevre, muhit, etraf

2) Tüm noktaları merkezden eşit uzaklıkta olan kapalı eğri çizgi. Daire

3) *şf.* Yuvarlak, daire, tekerlek şeklindeki

4) Sahiplik ve yapım ekleri ile yardımcı görevde kullanılan

äyni айна: 1) Özü aynı, özü gibi, aynı, farksız

2) *şf.* En yüksek nokta veya seviyesi, tam, tamına aynı, çok, son derece. **äyni muddåå:** Gönüldeki amacın, arzusun kendisi. **äyni zåmåndå:** 1) Şu anda, bu aynı evre, aynı zamanda. 2) Bunun ile birlikte, bununla birlikte

ayrilik айрилик: 1) Ayri

2) Fark, ayırım

ayrılıq айрилик: Yardan, dostlardan, yakın akrabalarından, ya da sevgiliden ayrılmak, ayrılık, hicran

ayrim айрим: 1) Kendine has, tek, özel, yalnız

2) Bazı, kimi

ayrimlik айримлик: 1) äyrim

2) Fark, tefavüt

ayriçä айрича: Başkalarından farklı tarzda, başkaca, farklı, değişik, ayrı

ayrân айрон: Yoğurda su ekleyip çalkalanarak hazırlanan içecek. Ayran

aytiliş айтилиш: 1) aytilmäq

2) Sesin, sözün telaffuzu

äyüvli айтувли: 1) Hürmetli, kıymetli, aziz

2) Şanı yayılmış, tanınmış ünlü

äyş айш: 1) Sefa- huzur, rahat- rahatlık; yüksek estetik zevk, neşe, huzur

2) Keyif-sefa, ayyaşlık, içki içme, eğlence

äyşgâh айшгоҳ: Sefa- içki içme, keyif- sefa yeri, eğlence mekanı

äyş-işrät айш-ишрат: äyşü işrat: Devamlı ya da kesintisiz keyif sefa, ayyaşlık, keyif

äyühännâs айюханнос: 1) Kalabalığa, yığına karşı yapılacak hitap, seslenme

2) Gürültü- çığlık, haykırış; feryat

äyğâq айғоқ: 1) äyğâqçi

2) *sf.* Uyanık, tetikte, dikkatli, titiz

äyğâqçi айғоқчи: Gizli ajan, vakanivüs, casus

äzävâzlik азавозлик: Fazla, gereksiz üzüntü, hıçkırık, ağlama

äzäldän äbäd азалдан абад: 1) *tâ äbäd. äbäd*

2) Başlangıçtan sona kadar

a'zâlik аъзолик: a'zâ

aqidäpäräst ақидапараст: Akidelere körü körüne inanan, akidelere takılan insan; dogmacı

aqidäpärästlik ақидапарастлик: aqidäpäräst

aql-bâş ақл-бош: aql- huş

aqliy ақлий: Akli faaliyetle, fikir yürütmeyele ilgili; entelektüel

aqlsiz ақлсиз: 1) Akli olmayan, akılsız

2) Akılsızca yapılan

aql-huş ақл-хуш: aql-huş: İdrak, feraset

aqlsizlik ақлсизлик: 1) aqlsiz

2) Düşünmeden yapılan, aptalca iş

2.1.3. Renkler

ärguvân арғувон: 1) Ahşap oymacılıkta kullanılan, baklagiller familyasına ait ağaç; erguvan

2) *sft.* Koyu kırmızı, kıpkırmızı

2.2. Eylemler

äbäyläb абайлаб: 1) äbäylämäq

2) Tedbirle, korumak, iyi bakmak

äbäylämäq абайламоқ: Korumak, iyi bakmak, acımak, esirgemek, pohpohlamak

äbäyläşmäq абайлашмоқ: äbäylämäq

äbcaq абжақ: äbcaq bolmäq: Paramparça etmek, mahvetmek, dövülmüş, çig̈nenmiş, yerle bir olmak, işten çıkmak

äbcaq qılmäq: Paramparça etmek, yerle bir etmek, işten çıkarmak

äbcaqı çıqdi: Dövüldü, paramparça oldu, mahvoldu, işten çıktı.

äbcaqlämäq абжабламоқ: Ezmek; kırmak, bozmak, yerle bir etmek

äbcaqlänmäq абжабланмоқ: äbcaqlämäq

abstraktläştirilmäq абстрактлаштирилмоқ: abstraktläştirmäq

abstraktläştirmäq абстрактлаштирилмоқ: Şey ya da olayların önemli ve belirli alametlerinin kanunlarını ayırt etmek amacıyla onların bazı küçük yanlarını ya da bağlantılarını bir köşeye koyarak fikir yürütmek, soyutlaştırılmak

acäb boldi (bopti): İyi oldu, gönülden geçen oldu. (bir kimse kendisine uygun ceza aldığında söylenen ibare)

acäb qıldı: Çok iyi oldu, çok doğru yaptı, üstesinden geldi

acäblänmäq ажабланмоқ: Hayrete düşmek, hayran kalmak, hayret etmek, şaşırmaq

acäbläntirmäq ажаблантирмоқ: äcäblänmäq

acäbsinmäq ажабсинмоқ: Biraz şaşırmaq

äcäli yetdi: 1) Eceli gelmek, ölümü gelmek, vadesi dolmak, ömrü bitmek

2) İşi bitti, bozuldu

äcivä qılmâq ажива қилмоқ: Alay, alay konusu etmek

äciväsini çiqarmâq аживасини чиқармоқ: Rezil etmek, işten çıkarmak

äci-buci ажи-бужи: Yarım yamalak, eğri büğrü, kabaca, özensiz (hat, resim vb. hakkında)

acrälişmâq ажралишмоқ: äcrälmâq

acrälmäs ажралмас: 1) Ayrılmaz, içli dışlı olan

2) Birbirinden kesinlikle ayrılmayan; içten, değerli, sevgili

acrälmâq ажралмоқ: 1) Bölümlere ayrılmak, yarılmak, bölünmek

2) Birleşenlerine ayrılmak; parçalanmak

3) Göçmek, göçüp gitmek, ayrılmak; soyulmak

4) Dışarı atmak, ayrılmak (organizmadan, karışık maddeden)

5) Alakayı kesmek, bölümlere ayırmak; yığından, diğerlerinden ayrılmak

6) Kendi nikah akdini bozmak, boşanmak, ayrılmak

7) Mahrum olmak, yoksun olmak, ayrılmak

8) Özel, boş olmak, bölünmek

9) Ayırt etmek, farkı görmek

acrätmâq ажрамоқ: acrälmâq

acrätilmâq ажратилмоқ: acrätmâq

acrätmä ажратма: Bir amaç için ayrılmış, çıkarılmış tutar, para vb.

acrätmâq ажратмоқ: 1) acrätmâq

2) Boşluğa düşüp iki yakaya ayırmak, örneğin kavga edenleri ayırmak

3) Ayırmak, serbest bırakmak, kurtarmak

4) Bir amaç için atmak, işaretlemek, planlamak, ayırmak

5) Çeşitlerine, türüne, cinsine bakıp ayırmak, sınıflandırmak

6) Birbirinden farklı olmak, farkına bakmak, ayırabilmek

acräşmâq ажрашмоқ: 1) **acrälmâq** 5,6

2) **acrälmâq** 6

äcrim qılmâq: 1) İki tarafı uzlaştırmak, barıştırmak

2) Karar vermek

3) Kesinlikle, kesin, doğru cevap vermek

äcricqqa aġnägändäy: Zulm etmek, azap çekmek

äçib- biçib ачиб-бижиб: äçib- biçib yâtibdi: äçib yâtibdi. açimâq

açimâq ачимоқ: 1) Mikro organizmaların etkisindeki biyokimyasal süreçler sonucunda ekşimsi koku veya tadın oluşmasıyla olgunlaşmak ya da bozulmak

2) Yanmak, acımak

3) *mec.* Acı konuşmak, kötü şeyler söylemek

● **äçib** (*ya da äçib-bicib*) **yâtibdi:** Çok, aşırı fazla birikmiş, hıncalı dolu.
câni (*ya da içi, yurägi*) **açidi:** Çok pişman oldu, acı çekti. **miyâsi äçib ketdi:** Şaşkına döndü. **miyâsi äçib qâldi:** 1) Beyni bulandı, hafızası kötüleşti. 2) **miyâsi äçib ketdi. xämiri açimâġan: xämir. qarib quyulmâġan, äçib suyulmâġan: suyulmâq**

äçiniş ачиниш: 1) **äçinmâq**

2) Şefkat, merhamet

äçinişmâq ачинишмоқ äçinmâq**äçinmâq ачинмоқ:** 1) İçi acımak, üzülmek

2) Eseflenmek, üzülmek

äçintirmâq ачинтирмоқ: äçinmâq**äçitmâq ачитмоқ:** 1) äçimâq2) *мес.* Acı konuşmak, acı sözlerle laf sokmak.

● **cân(ni)äçitmâq:** 1) **cân(ni) kâytirmâq** 2. 2) Canını acıtmak. **miyâni äçitmaq:** Şaşkına döndürmek, beynini kemirmek. **yüräkni äçitmâq:** Acındırmak

äçişmâq ачишмоқ I: Acımak, ağrımak, yanmak● **içi äçişyâpti:** 1) Açlıktan karın ağrıyor 2) Acıyor, şefkat duyuyor.**yürägi äçişdi: câni (ya da içi, yürägi) äçidi: äçimâq****äçişmâq ачишмоқ II: äçimâq 3****äçiştirmâq ачиштирмоқ: äçişmâq I: äçitmâq****äçâmlämâq ачомламоқ: çocuklara özgü quçâqlämâq****äçâmläşmâq ачомлашмоқ: äçâmlämâq****äççiqłänişmâq аччиқланишмоқ: äççiqłänmâq****äççiqłänmâq аччиқланмоқ: Öfkelenmek, kızmak**

äççiqłäşmâq аччиқлашмоқ: Karşılıklı olarak üzücü sözler söylemek, küsmek

ädäk-çeçäk адак-чечак: ädäk-çeçäk qılmâq: İlk adımlarını atmak**ädäştirilmâq адаштирилмоқ: ädäştirmâq****ädäştirmâq адаштирмоқ: ädäşmâq**

ädi-bädi ади-бади: ädi-bädi aytişmâq: Müzakere etmek; bahis yapmak, tartışmak, dalaşmak, ağız kavgası yapmak

ädiplamaq адипламоқ: Kenarına süs çekmek, süslemek, kenarlık dikmek

ädä bolmaq: 1) Tamamlamak, bitmek, bitmek, sonunu getirmek

2) Endişe, dert yüzünden halden düşmek, sona ermek, tamamlanmak

ädä etmaq: ädä qılmaq: 1. ädä qılmaq: 1) Yapmak, gerçekleştirmek, yerine getirmek, icra etmek

2) Gücünü kaybettirmek, gücünü kurutmak, mecali kalmamak

ädäşmaq адашмоқ: 1) Yolunu kaybetmek

2) Yanılmak, hata yapmak

3) Mahrum olmak, ayrılmak

4) Karışmak, kaybolmak, ayrılıp, türlü türlü olmak

adreslänmäq адресланмоқ: Herhangi biri ya da kurumun adresine gönderilmek ya da adrese söylenmek

äfsunlämq афсунламоқ: Sihir yapmak

äfsuslänmäq афсусланмоқ: Pişman olmak, üzölmek, acımak

ähdläşmq ахдлашмоқ: 1) Karşılıklı söz vermek, vaatlerde bulunmak

2) Karşılıklı anlaşmaya varmak

äk-äk ак-ак: äk-äk kilmäq: Havlamak, bağırmaq

äkäşäklänmäq акашакланмоқ: 1) Kramp girmesi, kas çekilmesi

2) Eğilip, bükölüp kalmak

äkillämq акилламоқ: 1) Ha deyince havlamak, çığırtkanlık yapmak

2) Olur olmaz laflar etmek, gevezelik etmek, laklak etmek, çığırtkanlık yapmak

3) На deyincede ağlayıvermek, inleyerek ağlayıvermek

äkillätmäq акиллатмоқ: äkillämäq

äkilläşmäq акиллашмоқ: äkillämäq

aksirmäq акирмоқ: Напşıрмак, aksıрмак

aksirtirmäq акиртирмоқ: aksirmäq

akslänmäq аксланмоқ I: 1) Aks etmek, yansımak, geri gelmek

2) Yansımak, akis, aks etmek, görünmek, görünür olmak (duygu, ruh hali vb.)

äkslänmäq аксланмоқ II: Cin çarpıp hasta olmak

aktivläştirmäq активлештирмоқ: aktivläşmäq

aktsiya акция II: Bir amaca ulaşmak için yapılan iş, davranış

älängälänmäq алангаланмоқ: 1) Alev almak, alevlenip yanmak, ateş almak.

2) Şiddetlenmek, güçlenmek, ağırlaşmak, kuvvetli renk almak

älängäläntirmäq алангалантирмоқ: älängälänmäq

älängälätmäq алангалатмоқ: Alevlendirmek, yakmak

älänglämäq алангламоқ: Şaşkınlıkla, allak bullak olmuş halde etrafa bakmak

älänglänmäq алангланмоқ: 1) älänglämäq

2) Rahatsız olmak, huzursuz olmak, allak bullak olmak; korkmak, çekinmek, evhamlanmak

älänglätmäq аланглатмоқ: älänglämäq

älängläşmäq аланглашмоқ: älänglämäq

äläs-äläs алас-алас: 1) *etn.* Ağır hastayı “tedavi etme” amacıyla değnek ucuna sarılıp yakılan bezi ya da hastanın giysisini başından çevirmek

2) İnsana musallat olan cin, âpâlâ vb.den kurtulmak için sefer ayında ateş yakıp, üstünden zıplamak

äläslämäq аласламоқ: *etn.* Ağır hastayı “tedavi etme” amacıyla değnek ucuna sarılıp yakılan bezi ya da hastanın giysisini başından çevirmek

älähsimâq алахсимоқ: Bir işle avare olup, oyalanmak, meşgul olmak, kasıtlı olarak bir tarafta kalıp başka sözle, işle oyalanmak

älähsitmâq алахситмоқ: älähsimâq

älählämäq алахламоқ: 1) Uykusunda konuşmak ya da hastalık etkisiyle net olmayan, anlaşılmaz sözler söylemek, sayıklamak

2) Kararsız, anlamsız sözler söylemek, gevezelik etmek

älähsirämäq алахсирамоқ: älählämäq

äldämäq алдамоқ: 1) Yalan yanlış sözler, vaatler ile aldatmak, kandırmak, baştan çıkarmak

2) Güzel söz, vaat vb. ile yoldan çıkarmak, kandırmak

3) Yoldan çıkarmak, güzel sözlerle kandırmak, rızasını almak

4) Yalan söylemek, yalancılık yapmak

5) Dikkatini dağıtmak, yanlış düşüncelere sebep olmak

aldänmäq алданмоқ: 1) **aldämäq** 1, 2, 3, 5

2) **aldämäq** 5

aldätmäq алдатмоқ: 1) **aldämäq**

2) Aldanmak, ele düşmek, aldatılmak, kanmak

aldäşmäq алдашмоқ: aldämäq

aldänmäq алданмоқ: 1) **aldämäq** 1, 2, 3, 5

2) **aldämäq** 5

aldätmäq алдатмоқ: 1) **aldämäq**

2) Aldanmak, ele düşmek, aldatılmak, kanmak

aldäşmäq алдашмоқ: **aldämäq**

älcimäq алжимоқ: 1) İşe yaramaz, faydasız, anlamsız, manasız, mantıksız söz söylemek, saçma, abuk subuk, kararsız sözler söylemek; gevezelik etmek, kötü olmak, fenalaşmak

2) Boş laf söz söylemek, hata yapmak, afallamak, sersemlemek, beyni dönüp ağzına geleni söylemek, şaşırmaq, bocalamak, gevelemek

älcirämäq алжирамоқ: **älcimäq**

älcitmäq алжитмоқ: **älcimäq**

älcışmäq алжишмоқ: **älcimäq**

älišinmäq алишнмоқ: 1) **älišmäq**

2) Bir durumdan diğetine geçmek, dönmek, devretmek

älišmäq алишмоқ: Değişmek, değiştirmek, değiştirmek, takas etmek, değiştiren almak

älištirilmäq алиштирилмоқ: **äliširmäq**

äliširmäq алиштирмоқ: 1) **älišmäq**

2) Karşılıklı değiştirmek, takas etmek, yenilemek; değiştirmek

ällä алла II: älla bolmäq: Su çarkı gibi bölmek, fırl fırl dönmek, yıkılmak, düşmek . **ällä qılmäq:** 1) Su çarkı yapmak, el kaldırıp düşürmek, çökertmek, kaldırıp vurmak. 2) Üstesinden gelip aldatmak, kandırmak, işletmek, hile yapmak

ällälämäq аллаламоқ: 1) Ninni söyleyip uyutmak

2) Özenmek, iyi bakmak; korumak, gözetmek,

поhpohlamak

älmäşinmâq алмашинмоқ: 1) älmäşmâq

2) Bir durumdan başka bir duruma geçmek, bir görünümünden başka bir görünüme geçip, dönmek, değışmek

3) Karışmak

älmäşlämâq алмашламоқ: Değişmek; değıştirmek, takas etmek; yenilemek, yeniden başlamak

älmäşläb ekiş: Köylerde çiftlik sahiplerinin tarlalarını her yıl art arda olacak şekilde değıştirerek çeşitli bitkileri nöbetleşe ekmesi

älmäşmâq алмашмоқ: 1) älišmâq

2) Birbirinin yerini almak, ele almak, ele geçirmek, işgal etmek; alışveriş etmek, değıştirmek, yenilemek

3) Karışmak

älmäştirilmâq алмаштирилмоқ: älmäştirmâq

älmäştirmâq алмаштирмоқ: 1) älmäşmâq 2, 3

2) Değişmek, değıştirmek, değış tokuş yapmak takas etmek

amälläb амаллаб: 1) amällämâq

2) *zf.* Nasıl olursa olsun, bir çare olup, çare bulup; güçlkle zorlukla, bir şekilde, öyle ya da böyle

amällämâq амалламоқ: Bir çare olmak, çaresini bulmak, çare bulmak, zor durumda bir çıkış yolu bulmaya çalışmak, güçlkle zorlukla, güç, çetin, zor durumdan çıkmak

amällänmâq амалланмоқ: amällämâq

amälläşmâq амаллашмоқ: amällämâq

ängillämâq ангилламоқ: Havlamak, bağırmak, haykırmak

ängillätmäq ангилатмоқ: ängillämâq

ängläşmäq ангилашмоқ: ängillämâq

anglämäq англамоқ: 1) Söz, iş hareket, olay, vb.nin anlamını ya da sebebini düşünmek, anlamını, mahiyetini düşünmek, anlamak, idrak etmek, bilmek; kavramak, tahmin etmek

2) Gerçek değerini anlamak, değer vermek

3) Kişinin sözünden, yüzünden, hareketinden, yürüyüş ve duruşundan yüreğini anlamak, bilmek

anglänmâq англанмоқ: anglämâq

anglätilmäq англатилмоқ: anglämâq

angläşilmäs ангилашилмас: 1) angläşilmâq

2) Anlayarak, düşünerek olmayan; açık olmayan, anlaşılmaz, bilinmeyen

angläşilmäslik ангилашилмаслик: angläşilmäslik **däräcädä:** Anlayıp, düşünüp olmayacak derecede; açık olmayan, belirsiz

angläşilmävçilik ангилашилмовчилик: 1) Yanlış anlama ya da düşünmemenin sonucunda ortaya çıkan durum, hata, yanlış

2) Zıtlasma, nifak; anlaşmazlık, ihtilaf, aykırılık

angläşilmâq ангилашилмоқ: Anlaşılmak, kavranmak

angläşmäq ангилашмоқ: änglämäq

ängäräyışmäq ангайишмоқ: ängräymâq

ängräymâq анграймоқ: 1) Aklını kaybeden kişi gibi perişanlıkla kayıtsızca bakmak

2) Hayret etmek, şaşkınlık ağzı açık kalmak

ändävälämâq андаваламоқ: 1) Mala ile sıvamak, düzeltmek, parlatmak, düzleştirmek

2) *mec.* Kapatmak, örtmek, açığa vurmamak, düzeltmek, göndermek; düzleştirmek

ändävälänmâq андаваланмоқ: ändävälämâq

ändäväläşmâq андавалашмоқ: ändävälämâq

anıqlänmiş аникланмиш: Tamlayan, belirten netleştiren cümlelerin ögesi;
anıqlâvçi

anıqlänmâq аникланмоқ: anıqlämâq

anıqläşmâq аниклашмоқ: 1) anıqlämâq

2) Açık belli olmak, aydınlatmak, ışık tutmak

änqayışmâq анқайишмоқ: änkäymâq

änqaymâq анқаймоқ: 1) Şaşkınlıkla bakmak, şaşkınlıktan ağzı açık kalmak, dik dik bakmak | büyülenmek, şaşırmak, şöhreti pekişmek

2) Lakayıt bakış, şaşkınlıkla bakmak

änqaytırmâq анқайтирмоқ: änkäymâq

änqıtmâq анқиммоқ: Yayılmak, keskin kokmak, buram buram kokmak (koku hakkında)

änqıtmâq анқитмоқ: 1) änpımoq

2) Koku yaymak, saçmak

anqovsirämâq анқовсирамоқ: Aptallar gibi şaşırmak, bocalamak ya da kendini aptallığa, sersemliğe vurmak

ärâq-çärâqläşmâq апоқ-чапоқлашмоқ: Dostlaşmak, dost olmak, yakın olmak, samimi olmak

arşurmâq аншурмоқ: aksirmâq

äräzlämâq аразламоқ: Birini suçlayıp, ona karşı öfke duymak ya da ona yüz çevirmek, küsmek, darılmak, gücenmek, alınmak

äräzläşmâq аразлашмоқ: äräzlämâq

äräläşmâq аралашмоқ: 1) Birbirine karışıp emilmek, birlikte karışma ya da karışım ortaya çıkması; birleşik, karışık olmak

2) Dağınık şekilde birbirine katılmak, karışmak

3) Birbiriyle birleşip karışmak

4) Fikir yürütmek; karışmak, katılmak; ileri sürmek (cümle, söz, iş vb.)

5) İnsanlarla ilgilenmek, münasebette bulunmak, insanlarla bir araya gelmek

äräläştirilmâq аралаштирилмоқ: äräläştirmâq

äräläştirmâq аралаштирмоқ: äräläşmâq

är-är ар-ар I: är-är қилмâq: Olura olmaza inleyerek ağlamak, ağlamak

ärdâqlämâq ардоқламоқ: 1) Özenle bakmak, iyi bakmak, sevmek

2) Esirgemek, korumak; gözbebeği gibi korumak

3) Şımartmak

4) Saygı göstermek, saygı duymak

ärdâqlänmâq ардоқланмоқ: ärdâqlämâq Birisi/birileri tarafından sevilmek

ärçilmâq арчилмоқ: ärçimâq: Soyulmak (meyve/sebze ile ilgili veya yaralandıktan sonra cildin soyulması)

ärçimâq арчимоқ: 1) ärtmâq 2, Yumurta soymak, elma soymak

2) Deriyi yüzerek temizlemek, soymak

ärçitmâq арчитмоқ: ärçimâq: Birisine soydurmak

ärçişmâq арчишмоқ: ärçimâq: Birlikte soymak

ärdâqlaşmâq ардоқлашмоқ: ärdâqlämâq Birlikte saygı göstermek, özenle bakmak

arzimâq арзимоқ 1) Belirlenen veya istenilen (satın alınan, satılan) fiyata uygun olmak

2) Yararlı, faydalı olma. | Uygun, münasip olmak

• **sarıq çäkälik, sarıq çäkägä** (veya heç närsägä) **арзимаиди: сарик**

arzitmâq арзитмоқ: Değerli yapmak

ärzänlämâq арзонламоқ: арзонлашмоқ

ärzänlätmâq арзонлатмоқ: Ücretini, fiyatını düşürmek, ucuz yapmak

ärzänläşmâq арзонлашмоқ 1) Ucuz olmak, fiyatı/ücretini düşürerek satmaya başlamak

2) Ucuza gelmek

ärzänläştirilmâq арзонлаштирилмоқ: арзонлаштирмоқ: Fiyatın ucuzlatılması, düşürülmesi

ärzänläştirmâq арзонлаштирмоқ: арзонлашмоқ: Ucuz yapmak, ucuzlatmak

ärzânsinmâq арзонсинмоқ: Asıl değerinden, fiyatından daha ucuza isteniyor diye düşünmek, alıcının verdiği fiyatı düşük bulmak

ärilämâq арилламоқ: Çocuğun çok, bağırarak ağlaması

ärilätmâq ариллатмоқ: ärilämâq: Çocuğun bağırarak ağlamasına sebep olmak

ärilläşmâq ариллашмоқ: ärilämâq: Birlikte, aynı anda bağırarak ağlamak

ärimâq аримоқ 1) Bir şeyin bitmesi, ...den/dan uzaklaşması, bir şeyden kurtulmak.

2) Ayrılmak, kurtulmak, arınmak

äritmâq аритмоқ: ärimâq: Arındırmak

ärrälämâq арраламоқ: Testere ile kesmek, bölmek

ärrälänmâq арраланмоқ: ärrälämâq: Testere ile kesilmek

ärrälätmâq арралатмоқ: ärrälämâq: Birisine testere ile bir şeyi kestirmek

ärräläşmâq арралаşмоқ: ärrälämâq Birlikte testereyle kesmek

artilmâq артилмоқ: artmâq: Silinmek, soyulmak (meyve/sebze)

artinmâq артинмоқ: artmâq: Kendini silmek, temizlemek

artişmâq артишмоқ: artmâq: артмоқ: Birlikte, aynı anda silmek

artmâq артмоқ: Bez veya başka bir şey ile tozu, kiri vs temizlemek, nemini gidermek; silmek. | Kabuğunu almak, soymak, temizlemek

artirmâq арттирмоқ: artmâq: Birisine temizletmek, sildirmek

arş арш II: arş qılmâq: Eğlenmek, yiyip içmek, tadını çıkarmak

ärqänlämâq арқонламоқ: İple bağlamak; çayırdaki uzun iple kazığa bağlamak veya ağaca bağlamak (evcil hayvanları)

ärqänlänmâq арқонланмоқ: ärqänlämâq: Birisi tarafından iple bağlanmak

ärqänlätmâq арқонлатмоқ: ärqänlämâq: Birisine iple bağlatmak

asabiylänmâq асабийланмоқ: Asabı bozularak dengeyi kaybetmek, öfkelenmek, hiddetlenmek, kızmak

asabiyläntirmâq асабийлантирмоқ: asabiylänmâq: Birisinin sinirlenmesine neden olmak

asabiyläşmâq асабийлашмоқ: Gitgide asabi olmak, gittikçe sinirlenmek

asabiyläştirmâq асабийлаштирмоқ: asabiyläşmâq: Birisinin sinirlenmesine neden olmak

asfal'tlämäq асфальтламоқ: Asfalt döşemek, asfalt ile kaplamak

asfal'tlänmäq асфальтланмоқ: **asfal'tlämäq:** Bir yerin asfaltlanması

asfal'tlätmäq асфальтлатмоқ: **asfal'tlämäq:** Birilerine asfalt döşetmek

äslähälämäq аслахаламоқ: Silahlandırmak, silah sağlamak

äsäslämäq асосламоқ: 1) Delillerle pekiştirmek, ispatlamak

2)Kurmak, temel atmak, başlatmak

äsäslänmäq асосланмоқ: 1) **äsäslämäq**

2) Bir şeye dayanmak

äsäsläntirmäq асослантирмоқ: **äsäslänmäq** 1 **äsäslämäq**

äsralmäq асралмоқ: **asrämäq**

asrämäq асрамоқ 1) Birisinin bakımını üstlenmek

2) Korumak, saklamak

3) Herhangi bir amaç veya bir kişi için adamak

4) Kötülüklerden, belalardan saklamak, korumak,

kurtarmak

asrätmäq асратмоқ: **asrämäq:** Birisine baktırmak, saklatmak, korutmak

asräşmäq асрашмоқ: **asrämäq:** Birlikte bakmak, saklamak, korumak

astar-päxtä астар-пахта: **astar-päxtäsini çiqarmäq (veya ağıdärmäq)** 1) Didikleme, paramparça etmek. 2) Sert bir şekilde azarlamak, eleştirmek. 3) Tüm kötü işlerini ifşa etmek

äsqatmäq асқатмоқ: Gerek olmak, işe yaramak, faydalı olmak

ätäk-çeçäk атак-чечак: **ätäk-çeçäk qılmäq:** 1) Yavaş yavaş adım atarak yürümeye başlamak (genellikle yürümeye yeni başlayan çocukla ilgili). 2) *mec.* Yavaş yavaş işe başlamak

ätälämäq аталамоқ: Karıştırarak kıvamına getirmek

ätälänmâq аталанмоқ: ätälämâq

ätälmâq аталмоқ: ätämâq

atamâq атамоқ: 1) Nam, isim vermek

2) Bir kişi, tarihi olay vs. veya bir amaç için önceden belirlemek, ithaf etmek

3) *din. bağıslâmâq* 4

atanmâq атанмоқ: 1) atamâq

2) Nam salmak

ataşmâq аташмоқ: atamâq

ätâv атов: atamâq

ätâv gâp: dilb. Herhangi bir nesne veya olayın kendisini hatırlatan tümce

ävclänmâq авжланмоқ: Hızlanmak, yükselmek, artmak, tam faaliyette çok yoğun, zora binmek, güçlenmek, ağırlaşmak

ävcläntirmâq авжлантирмоқ: ävclänmâq

ävrämâq аврамоқ: 1) Yalan yanlış sözlerle vaadlerle aldatıp kandırmak, dolandırmak, yoldan çıkarmak

2) Hipnoz etmek

ävräşmâq аврашмоқ: ävrämâq

ayb qılmâq: 1) Utanç duymak, ayıp saymak;

2) Alay etmek

ayıbga buyurmâq (ya da qoşmâq): ayb qılmâq

ayblämâq айибламоқ: 1) Ayıplı diye nitelemek, kabahat işlemek

2) Ayıbı belirlemek, iddianame ortaya koymak

ayblänmâq айибланмоқ: ayblämâq

ayblänuvçi äйибланйвчи: 1) ayblänmäq

2) Suç kanunnamesine uygun olarak sorgulanıp hakkında karar çıkarılan şahıs

aybläşmäq äйиблашмоқ: ayblämäq

aybläv айблов: 1) ayblämäq

2) Planlanmış düzeni ayıplayan, suçlama

aybsitmäq айбситмоқ: Herhangi bir ayıp, eksiklik, noksan bulmak

äyirilmäq айрилмоқ: Ayırmak, boşanmak, yarılmak, bölünmek

äyirbäş айирбош: äyirbäş qılmäq: Değişmek; değiştirmek, takas etmek

äyirbäşlämäq айирбошламоқ: 1) Eşit şartlarda ya da başka bir şartla değiş tokuş yapmak, değişmek, takas yapmak, karşılıklı değiştirmek, takas etmek

2) Yenilemek, yeniden başlamak, değiştirmek, dönüştürmek

äyirbäşlänmäq айирбошланмоқ: äyirbäşlämäq

äyiriş айриш: 1) äyirmäq

2) Dört aritmetik işlemten biri: bir sayıdan başka bir sayıyı çıkarmak

ayirmäq айирмоқ: 1) Bütünden ayırmak, bölmek, bileşenlerine ayırmak, kısımlara ayırmak

2) Türüne, cinsine göre bakıp ayırmak, bölmek

3) Uzaklaştırmak, ayırmak

4) Mahrum etmek, yoksun bırakmak

5) Ayırmak, koparmak, kesmek

6) Fark etmek, ayırabilmek, farkına varmak

7) Karar vermek, anlaşma yapmak, kadını erkeği ayırmak

8) Ayırmak, araya girip ya da güç kullanarak ayırmak

9) Çıkarma işlemi yapmak, bir sayıdan başka bir sayıdan çıkarmak, çıkarma

äylämäq айламоқ: Yarmak, etmek

äylänäy айланай: 1) äylänmâq

2) *ünl.* Kurbanın olayım; çok sevmek, kurban olmak.

Kurban olduğum!

3) Şımartmak ya da hürmet ifade etmek için kullanılan form

äylänib-örgilib айланиб-ürgилиб: Kurban olmak, çok sevmek, kurban olayım diye, pervane olmak

äyläniş айланиш: 1) äylänmâq

2) Düz yoldan ayrı, düz yola nisbeten daha uzak ve karışık; dolambaçlı

äylänişmâq айланишмоқ: 1) äylänmâq

2) Herhangi bir yerde ya da işle avare olup, yakalanmak, bir yerde eylenip, başı boş gezmek, dolaşmak

3) Herhangi bir iş ya da kimse, şey ile meşgul olmak, herhangi bir iş ya da kimse, şeye meftun olmak

äylänmâq айланмоқ: I 1) Kendi ekseninde ya da herhangi bir şeyin çevresinde hareket etmek, daire boyunca, daire şeklinde hareket etmek

2) Seyir etmek, izlemek

3) Başka şekle girmek, başka bir görünüşe girmek, başka renk almak

4) Herhangi bir yerdi ya da daire etrafında dolanmak, gezmek, dolaşmak

5) Davranmak, yürümek, devir etmek

●**äylänib ...orilib** 1) **äylänib-orilib**; 2) Gezip gelmek, vakit geçirmek. **bäşi äyländi**: 1) Dengeyi kaybedip sanki sallanacakmış gibi görünüyordu. 2) Ne yapacağını bilmemek, paniğe kapılmak, afallamak. **gäp äylänib**: Söze söz eklemek, sözden söz çıkarmak. **til äylänmäy qaldı**: Dili lal oldu, dilinin ucuna gelmedi. **havâ äylänib turibdi**: Hava değişip duruyordu, hava yağacakmış gibi görünüyordu.

äylänmäq айланмоқ: II äylänmäq

äyläntirilmäq айлантйрилмоқ: äyläntirmäq

äyläntirmäq айлантйрмоқ: 1) äylänmäq

2) Bir taraf diğer tarafa çevirmek, aktarmak, başka yöne çevirmek, döndürmek, ters çevirmek

3) (konuşma dilinde) İşe yerleştirmek

4) Aldatmak, dikkatini dağıtmak

●**äyläntirip kelgendä**: Hepsi, varı yoğu, sonuç olarak. **äyläntirip täşlämäq**: Başından çevirip sadaka vermek. **äyläntirip tuşirmäq**: Kulaçlayıp vurmak. **bäşni äyläntirmäq**: 1) Şaşırtmak, hayrete düşürmek, beyni, hafızayı kuvvetlendirmek. 2) Aklını, bilincini kaybetmek, meftun olmak; 3) Yoldan çıkarmak, azdırmak, aldatmak. **gäpni äyläntirmäq**: Lafı uzatmak; sözü başka yöne çekmek, dikkatini dağıtmak

äymäşmäq аймашмоқ: Etrafında dolaşmak, sarılmak, kıvranmak, sıkıca bağlamak

äymäq аймоқ II: Söylemek, demek

äynämäq айнамоқ: äynimäq

äynimäq айнимоқ: 1) Rengi, boyası değişip, matlaşmak, önceki rengini kaybetmek, bozulmak

2) Tazeliğini, saflığını, asilliğini kaybetmek,
bozulmak

3) Karakter- huy, edep ve ahlak bakımından
kötüleşmek, kötü ahlaklı insan olmak, bozulmak

4) Fikrinden, sözünden, niyetinden, dönmek, fikrini,
niyetini değiştirmek

5) Edep ve ahlak sınırlarından uzaklaşmak, edep ve
ahlak sınırlarından çıkarak konuşmaya başlamak.

●**köngli äynidi:** 1) Gönlü huzur buldu, kendini hasta hissediyor, Kalbi kırıldı, küstü; 2) Huyu bozuldu, gözyaşı döktü. **miyâsi äynib qâlgän:** Akli, bilinci yerinde değil, akli dengesizleşti. **fe'li äynib turibdi** 1) Sınırları ayağa kalkıp, sınırları bozuldu. 2) Kızıp, keyfi bozuldu. **havâ äynidi:** Hava bozuldu, havayı bulut kapladı

äynitmâq айнитмоқ: äynimâq

ayrilmäs айрилмас: acrälmäs

ayrilmâq айрилмоқ: ayirmâq

ayriluvçi айрилувчи: 1) ayrilmâq

2) *mat.* Bir sayıdan çıkarılmış başka

ayriliş айрилиш: 1) ayrilmâq

2) Yolun dallanan yeri

3) Ayrılık, birbirinden ayrılma, ayrılık

ayrilişmâq айрилшмоқ: ayirmâq

aytärli айтарли: 1) Söylecek olsa, konuşsa değerli olan, kayda değer

2) Gözle görülebilen, somut, algılanabilir

aytgändäy/dek айтгандай: 1) Söylediği gibi

2) Konuşanın aklına gelen olay hakkında söz
başında ettiği kelime, akla gelmişken, söz arasında

aytgänçä айтганча: aytgändäy

aytiliş айтилиш: 1) ayılmâq

2) Sesin, sözün telaffuzu

ayılmâq айтмәк: aytmâq

aytışmâq айтишмәк: 1) aytmâq

2) Söz dalaşı, tartışmak, azarlamak, fırçalamak, kınamak

aytmâq айтмәк: 1) Düşüncesini, amacını sözlü şekilde ifade etmek, düşündürmek, konuşmak, söylemek; demek

2) Hikaye etmek, konuşmak, söylemek

3) Telaffuz etmek

4) Adlandırmak, demek, hesaplamak

5) Teklif etmek, çağırmak, davet etmek

6) Emir veya soruya pekala, oldu, biçiminde konuşmacının belirteceği fikre katılmayı, bu fikri makul bularak ya da vurgulayarak ifade eder

7) Bazı adlarla birlikte ortak fiille kurulan yapı.

● **aytigäni aytgän, degäni degän:** Sözü iletilecek kişi hakkında. **tüşingni suvgä ayt:** Düşünü suya anlat. **qızım sengä aytmän kelinim sen eşit:** Birine söylenen sözün kinaye ile başka birine söylendiğini ifade eder

aytmâqçı айтмәкчи: 1) aytmâq

2) aytgändäy 1

3) aytgändäy 2

attirmâq айттирмәк: 1) aytmâq

2) Nişanlamak; nişan yapmak

äyqaşmâq aйкашмоқ: Üst üste, yan yana ya da düzensiz bir biçimde katlamak, toplamak

äyqaştirmâq aйкаштирмоқ: äyqaşmâq

ayqırışmâq айқиришмоқ: ayqırmâq

ayqırmâq айқирмоқ: Şiddet ve haykırışla akmak; haykırmak

ayqırtırmâq айқиртирмоқ: ayqırmâq

äyğâqlâmâq айғоқламоқ: Sessizce, gizlice, gizli bir şekilde kontrol etmek, denetlemek, incelemek, sorgulamak

äyhäy айхай: *ünl.* Uzaktaki birine yönlendirilen seslenme nidası. **äyhäy sâlmâq:** 1) Uzaktaki birine yüksek sesle çağırmaq. 2) Gürültü çıkarmak, yüksek derecede ses çıkarmak, bağırmaq, gürültü patırtı çıkarmak

äyhäylâmâq айхайламоқ: 1) Uzaktaki birini yüksek sesle çağırmaq
2) Yüksek derecede ses çıkarmak gürültü-patırtı çıkarmak

äzä açmâq: Başka bir ailede vefat eden akrabaya yas töreni yapmaq

äzä tutmâq: Yas tutmaq

äziyât yetkazmâq: 1) Şikayet iletmek

2) Gücenmek, darılmak, gücendirmek

äzl: äzl qılmâq азл қилмоқ (ya da etmâq): İptal etmek, yürürlükten kaldırmak, boşaltmaq, işten çıkarmak, görevden almak

äzmâyiş азмойиш: äzmâyişini âlmâq: Bakmaq, tahmin etmek ya da soruşturunp öğrenmek, incelemek, sorgulamak, denetlemek

äzâb бермâq: Zorluk çekmek, eziyet vermek

azâblâmâq азобламоқ: Fiziksel ya da ruhsal acı vermek

azâblänmâq азобланмоқ: äzâblâmâq

azot II: azot kotarmâq: Azotu havalandırmak

azotlämâq азотламак: Azotla ya da azotlu maddelerle doyurmak, zenginleştirmek

azotlänmâq азотланмак: azotlämâq

äxtälämâq ахталамоқ: Erkeklik bezlerini almak, iğdiş etmek

äxtärişmâq ахтаришмоқ: äxtärmâq: Aramak

äxtärmâq ахтармоқ: Aramak, bulmaya çalışmak

ayälmâq аялмоқ: ayämâq

ayämâq аямоқ: 1) Şefkat göstermek, şefkat duymak

2) Yazık olur diye düşünmek; kıyamamak

3) Korumak, esirgemek

ayäşmâq аяшмоқ: ayämâq

aqırmâq ақирмоқ: Böğürmek (yabani hayvanlarla ilgili)

aqlläşmâq ақллашмоқ: Fikir alışverişi yapmak; istişare yapmak

ağanämâq ағанамоқ: ağnämâq

ağdärilmâq ағдарилмоқ: 1) ağdärmâq 1-6

2) ağdärmâq 1, 2, 5

●köngli ağdärildi: Midesi bulandı

ağdärişmâq ағдаришмоқ: ağdärmâq

ağdärmä ағдарма: 1) İçi sırtına, altı üstüne döndürülen. **ağdärmä etik:**
Ham deriden içi sırtına doğru dikilen çizme

2) Yükünü kendi dökken

ağdärmâq ағдармоқ: 1) Dik vaziyetteyken yatırmak; düşürmek

2) Kapı döndürerek için boşaltmak

3) Altını üstüne getirmek, içi sırta, bir tarafı ikinci tarafa dönüştürmek

4) Altını üstüne getirerek tarla sürmek

5) *mec.* İktidarda, yüksek görevde olanı devirmek

6) *mec.* Suçu başkasının üzerine atmak. **bohtân**

ağdärmâq: İftira atmak

• **ästät- ävräsini ağdärmâq:** ävrä-ästätini ağdärmâq. **yil ağdärmâq:** Burç yılını kullanarak doğum yılını tespit etmek. **köngilni ağdärmâq:** Mideyi bulandırmak. **özigä ağdärmâq:** 1) Kendi tarafına çekmek. 2) Ele geçirmek

ağdärtirmâq ағдартирмоқ: ağdärmâq

ağnämâq ағнамоқ: 1) Yatarak bir taraftan başka tarafa dönmek

2) Düşmek, yıkılmak

3) Bir tarafa düşmek, dönmek (araba vs. ile ilgili)

äcricqa ağnägändäy: äcricq

ağnätilmâq ағнатилмоқ: ağnätmâq

ağnätişmâq ағнатишмоқ: ağnätmâq

ağnätmâq ағнатмоқ: ağnämâq

ağnäşmâq ағнашмоқ: ağnämâq

ağräymâq ағраймоқ: Şaşkın bakmak

2.3. Sıfatlar

äbcir абжир: Becerikli, eli hızlı, çevik, tez, hızlı

äbcirlik абжирлик : 1) äbcir

2) Hızlı, çevik hareket, çabukluk uzmanlık, beceriklilik

äbraq аблак: Benekli, alacalı (at rengi hakkında)

äbläh аблах : 1) Ahmak, aptal, cahil

2) Son derece pis, çirkin, rezil; yaramaz, rezil

äblählärgä аблахларча : 1) Cahiller gibi, cahilce

2) Reziller gibi, rezilce

äblählik аблахлик : 1) Cahil ahmak karakter, aptallık

2) Alçakça, rezilce karakter, davranış

äblähänä аблахона: Aptalca, ahmakça

acäblänärli ажабланарли: Şaşırtıcı, acayip, ilginç

äci-buci ажи-бужи: Yarım yamalak, eğri büğrü, kabaca, özensiz. (hat, resim vb. hakkında)

äçinişli ачинишли: äçinärli

äççiqlik аччиқлик: *sft.* äççiq

adädsiz ададсиз: Sayısız, hesapsız, hesaplanamaz

adäş адаш II: 1) Karışan, bir çifti karışmış

2) *zf.* Yanlış, uygunsuz, yakışsız

advokatlik адвокатлик: advokat

adälätli адолатли: 1) Hakkaniyetle iş yapan, adilce ve tarafsız olarak iş yapan; hakkaniyetli, adil

2) Adalete, hakkaniyete dayanan

adälätsiz адолатсиз: 1) Hakkaniyetsizlik yapan, adaleti çiğneyen, adaletten uzak

2) Adalet dışı, çelişkili

adälätsizlik адолатсизлик: 1) adälätsiz

2) Adaletten, hakkaniyetten uzak olan iş, adaleti çiğneyen hareket ya da haller

afsal'tli асфальтли: 1) Asfalta ait; asfaltı olan

2) Asfalt kaplanan, asfaltlanan

äfzällik афзаллик äfzäl

aforistik афористик: Aforizm şeklinde olan, kısa ama derin anlamlı, hikmetli

äfsänäviy афсонавий: 1) Efsane janrına ait olan, fantastik

2) Sadece efsanelerde olan, dünyada olmayan, hayal ürünü

3) *mec.* Uyduruk, uydurma

4) *mec.* Akıl almaz, inanılması güç, misli görülmemiş, misli yok

äfsänävâr афсонавор: äfsänäviy 4

äftädä афтода: 1) Zavallı, çaresiz, aciz

2) Acı, keder veya dert yüzünden zayıflayan, bitkin düşen, çaresiz

äftädähâl афтодахол: 1) äftädä

2) Ölüm döşeğinde yatan; ağır hasta

ahlâqli ахлокли: İyi terbiye almış, edep, iyi ahlaklı

ahlâqsiz ахлоқсиз: 1) İyi terbiye görmemiş, ahlak kurallarına boyun eğmeyen, disiplinsiz

2) Ahlakı bozuk, çapkın, fasık

3) Edep ve ahlak dışı, edep ve ahlak sınırlarını ihlal eden, edep kurallarına zıt, edepsiz

1) ahlâqsiz 1, 2

2) Ahlak kurallarına zıt hareketler, davranışlar

âhâmiyätli аҳамиятли: Büyük öneme sahip olan, mühim; dikkate değer

âhâmiyätsiz аҳамиятсиз: 1) Pek önemi olmayan, mühim olmayan; dikkat edilmeyecek olan

2) Önemsiz, değersiz; zararsız

äkildâq ақилдоқ: 1) Olura olmaza bağırان, havlayan (köpek)

2) Olur olmaza gevezelik edebilen; geveze

3) Ha deyince ağlayan, çok ağlayan, çenesi açık (bebek, çocuk)

akrobatik акробатик: Akrobasiye ait

äksär аксар: 1) Çoğunluk kısım, çok kısım, çok

2) z.f. Genellikle, çoğu zaman, çoğu durumda

äksäri аксари: 1) Çoğunlukla, çoğunluk kısmı

2) z.f. Genellikle; çoğu durumda

äksäriyät аксарият: Çoğunlukla, çok

aktuellik актуаллик: aktual

akustik акустик: Akustiğe ait olan, akustiğe mensup

aktsiyali акцияли: 1) aktsioner

2) Hissedarlardan toplanan sermaye temelinde kurulmuş

- älämli аламли:**
- 1) Acı çeken, acılı
 - 2) Dert, acı çeken, acılı, dertli kişi
 - 3) Dert ve elemle dolup taşan; dert ve elemi ifade eden

älängälänuvçän алангаланувчан: Çabuk alevlenen, hemen alev alan, yanıcı

- älängli аланли:**
- 1) Alevlenip yakan; alevlenmiş
 - 2) Kızgın, körpüren, ateşli, coşku, samimi; şiddetli

ällävaqt аллавақт: Erey geç vakit, gece yarısı

ällämahäl алламахал: ällävaqt

älläneçäçi аланечачи: Düzeni, sayısı belirlenemeyen, kaçınıcı olduğu bilinmeyen ya da hafızadan silinmiş

älläneçuk аланечук: Nasıldır bilinmeyen, herhangi bir, kesin olmayan, yanlış, belirsiz bir biçimdeki, bazı, bir nice; bilinmeyen, yabancı

älähidä алоҳида:

- 1) Başkalarından, diğerlerinden ayrı
- 2) Kendine özgü, diğerlerinden farklı yapan, ayrılmış, başka bir şekilde; özel

ävraqçi авроқчи:

- 1) Hipnozcu, hokkabaz, sihirbaz, efsuncu | yılan, çıyan sokan kişiyi güya büyü yoluyla iyileştiren kişi

2) Aldatıcı, yoldan çıkarıcı

älvir- şälvir алвир-шалвир: Üstü başı yırtık pırtık, sarkık; haddinden fazla kaba, nezaketsiz

älvân алвон II:

- 1) Kırmızı renkli, kırmızı

2) Çeşit çeşit, türlü türlü

älvân älvân алвон алвон: Çok renkli, rengarenk, çeşit çeşit, türlü türlü

aldämçi алдамчи: 1) İnsanı aldatmakta, dolandırmakta, kandırmakta usta; aldatıcı, sahtekar

2) Hilekârlık, üçkağıtçılık, dolandırıcı

3) Sözünde durmayan; yalancı, güvenilirliği olmayan, tutarsız, sözünde durmayan

4) Yalan yanlış sözleri çok söyleyen; yalancı

ällä алла I: Bebeği uyuturken söylenen türkü, şarkı

älmâyi- älcâyi алмойи-алжойи: Olur olmaz, yakışık almayan, çirkin, uygunsuz, birleşmeyen, kavuşmayan; çirkin, kötü

älmâyi-älcâyi tüş: äloq-çälâq tüş, äloq-çälâq: Anksiyete rüyalar, kabus

alâqadâr алокадор: İlişkisi, ilgisi olan, ilgili, bağlı, ilgili, alakadar

alâqadârlık алокадорлик: alâqadâr

alâqali алоқали: alâqadâr

amâliy амалий: 1) Kişinin günlük faaliyetine ait, gündelik iş, hayatla bağlı olan; pratik

2) Doğrudan işi artıran, gerçekleştirilen, uygulanan, yapılan

3) Gündelik işte uygulanan, tecrübeye kullanılan, uygulamalı

ämâl-täkäl амал-такал: ämâl-täkäl qilib: Bir çare, deva bulma, bir şekilde, güçlkle, zorlukla

ämin амин I: 1) Kesin inanan, gönülden inanan, inancı kemale ermiş

2) Himaye edilen, korunan, güvence altına alınan, saklanan, muhafaza edilen

amminakli амминакли: İçeriğinde amonyak bulunan

amoral аморал: Edep ve ahlak normlarına aykırılık, ahlak kuralları dairesine sığmayan, değersiz, kötü

amorallik амораллик: Edep ve ahlak kurallarına aykırılık; ahaksızlık, edepsizlik

amorf аморф: 1) Yapısı kristal şeklinde olmayan, kristalleşmeyen

2) Şekilsiz, formsuz; birleşmeyen

amperli амперли: Amper gücüne sahip olan

analitik аналитик: Analiz yöntemine dayanan; tahlili

- **analitik geometriya:** Matematiğin cebir ve analiz metodları yardımıyla geometrik şekilleri incelemekle ilgilenen kolu

- **analitik tillär:** Cümlede kelimelerin kendisinin değişimi ile değil, belki söz dizimi, yardımcı cümleler, ses uyumu vb. vasıtasıyla bağlanan diller

- **analitik ximiya:** Kimyanın maddelerin kimyevi içeriğini tespit etmek ile ilgilenen dalı

anarxistik анархистик: Anarşiste ve anarşizme ait

anbäräfşän анбарафшон: Amber kokusu saçan, güzel kokulu, aromatik

änvär анбар: 1) Nur saçan; parlaklık, ışık, parlak

2) Enver (erkek adı)

änvâ(i) анбо(и): 1) Tür; türler, cinsler

2) Çeşit çeşit, türlü türlü, rengarenk

ändazäli андазали: 1) Ölçüsü, kalıbı olan

2) *mec.* Ölçüsü, biçimi hoş, boylu poslu

3) *mec.* Ölçüsü, sınırı olan, ölçülü

ändazäsiz андазасиз: 1) Ölçüsü, kalıbı olmayan, ölçüsüz dikilen, yapılan

2) Ölçüsü, kalıbı kötü, yakışmayan, çirkin

3) Ölçüsü, sınırı olmayan, ölçüsüz; emsalsiz, sonsuz

ändärmån андармон: Dolu, tutulmuş, meşgul

ändärmån bolmâq: 1) Bir meşguliyet, iş v.b.uğraşmak, ilgi duymak

2) Sevgi duymak, meftun olmak

ändişäli андишали: 1) Sonucunu, gerisini düşünerek iş yapan, saygı hürmet bilen; mülahaza sonucunda ortaya çıkan, akla yatkın, düşünülmüş

2) Ar namuslu, utanma haya duygusu olan, kanaatkar, az ile yetinen

ändişäsiz андишасиз: beändişä (düşüncesiz, kayıtsız)

anıq-tänik: Çok açık, belirli, belirgin, belli

anonim аноним: 1) Adı bilinmeyen, sahibinin adı yazmayan

2) Yazarı gösterilmeyen, yazarın adı konulmayan

anormal анормал: Kuralların dışına çıkan, kurallara, genel kanunlara aykırı, standart dışı

antartik антартик: Antartika'ya ait

antidemokratik антидемократик: Demokrasiye karşı gösterilen, halk çıkarlarına ters, düşman

antidialektik антидиалектик: Diyalektiğe karşı gösterilen, diyalektiğe, prensiplerine aykırı, zıt, düşman

antiimperialistik антиимпериалистик: Emperyalizme karşı mücadele eden, karşı gösterilen; düşman

antik антик: Eski Yunan ya da Romanın toplumsal düzenine, medeniyetine, sanatına ait ya da özgü olan

antikommunistik антикоммунистик: Komünizme, komünistik hareket ve amaçlara karşı gösterilen, komünizme zıt, düşman

antimarksistik антимарксистик: Marksizme karşı gösterilen, Marksizmin prensiplerine zıt, düşman

antimaterialistik антиматериалистик: Materyalizme karşı gösterilen, materyalizmin prensiplerine zıt, düşman

antimexanizator антимеханизатор: Makineleşmeye karşı gösterilen, makineleşmeye direniş gösteren

antimilitaristik антимилитаристик: Militarizme, emperyalist savaşlara karşı gösterilen, militarizme karşı direniş gösteren

antipartiyaviy антипартиявий: Partinin ideolojik ve örgütsel prensiplerine karşı gösterilen, onlara zıt, aykırı

antisanitar антисанитар: Sanitasyon taleplerine temizlik ve temizlik kurallarına aykırı, pis, kirli

antisemitik антисемитик: Antisemitizme ve antisemitlere ait, antisemitizm zihniyetindeki

antiseptik антисептик: Antiseptiğe ait; zararsız, bulaşıcı olmayan

antifaşist антифашист: Faşizm düşmanı, faşizme karşı mücadele eden; faşizmle mücadele katılımcısı

antropologik антрологик: Antropolojiye ait

antropometrik антрометрик: Antropometriye ait

añayin анчайин: 1) O kadar önemi olmayan; değmeyen, değmez

2) Canı gönülden değil, belki dilin ucuyle söylenen; öylesine, yüzeyselce

añaki анчаки: añayin

añça-munça анча-мунча: Bir hayli, çok

añiki анчики: añayin, añaki

än'änäviy анъанавий: Adet haline gelen, gelenek haline gelen, gelenek

anıqlänmiş аниқланмиш: Tamlayan, belirten netleştiren cümlelerin ögesi;
anıqlâvçi

anıqlık аниқлик: anıq

anıqlâvçi аниқловчи: 1) anıqlâmâq

2) *dbl.* Cümlede sıfatın belirtme özelliğini ortaya koyan, cümlelerin ikinci dereceli bölümü, tamlayan; nitelik, özellik, *taq.* anıqlänmiş

anıqlâvçi ergäş gäp (tamlayıcı yan cümle): İlk cümledeki ismi ya da adlaşan kelimeyi belirten yan cümle

apolitik аполитик: Sosyal ve siyasi hayatın dışında duran, apolitik

apologet апологет: Meth eden, öven, methiyeci, pohpohlayan

ärâq-çärâq апоқ-чапоқ: Karşılıklı dostluk, ittifak, arkadaşça, samimi

ärâq-çärâq bolip ketmâq: Çok samimi olmak, çok yakın alaka göstermek

äräläş аралаш: 1) *sf.* Aynı türden, aynı cinsten olmayan elementlerden oluşan; içeriği türlü olan, karışık. **äräläş sâñ:** *mat.* Tam sayı ve kesirden oluşan.

äräläş ormân: İğne yapraklı ve yaprak döken ağaçların birlikte büyüdüğü orman

2) *zf.* Toplu olarak, birlikte, hep beraber, ortaklaşa

äräläş-kuräläş аралаш-қуралаш: Dağınık bir şekilde karışmış, birini diğerinden ayırıp, fark kalmayacak derecede karışan

арақхорлик арақхўрлик: 1) *sft.* Aşırı alkol kullanma durumu

2) Aşırı alkol kullanmak; ayyaşlık; içki düşkünlüğü

ärdâqli ардоқли: Her ne kadar korumaya, saygı göstermeye değer, saygın, değerli

ärcumänd аржуманд: Aziz, değerli, kıymetli

ärzändäi-kirämändä арзандаи-қирманда: Aşırı sevilen, şımartılan

ärzirli арзирли: арзийдиган 2

arziydigän арзийдиган: 1) арзимок

2) *sft.* Övgüye, dikkate, itibara değer; herhangi bir kıymet sahibi olan

arzimägän арзимаган: Pek değeri, kıymeti olmayan || Az, küçük

arzimäs арзимас: arzimägän

ärzänlik арзонлик: ärzän

aristokratik аристократик: 1) Aristokrasiye, soylulara ait

2) Aristokratlara, soylulara özgü; kibar

3) Aristokratik iktidara dayanan

ärki арки: ärki namakâb: Aşırı tuzlu

artilleriyaçi артиллериячи: artillerist

arxanik арханк: Eskiye, kullanılmayan

ärğuvän арғувон 1) Ahşap oymacılıkta kullanılan, baklagiller familyasına ait ağaç; erguvan

2) *sft.* Koyu kırmızı, kıpkırmızı.

asabiy асабий: 1) Çabuk sinirlenen, boşuna öfkelenen, barut gibi, asabi

2) *tp* Sinirlerin hastalanmasıyla ortaya çıkan

3) Asabın bozulmasıyla, sinirlenmekle ilgili olan

asl асл 1) Gerçek durum; temel, esas. **aslini aytgändä:** (*veya älgändä*) Gerçek duruma bakıldığında, doğruyu söylenirse, gerçekte

2) İlk durum, görünüş

3) Gerçek nüsha, orijinal (el yazma eserler, belgeler vs. ile ilgili olarak)

4) Kökü, nereden geldiği, soyu, nesebi

5) *sf.* Gerçek, hakiki, asil

6) 3. şahıs yalın ve ayrılma halleri ile zarf olarak kullanılır (aslidä)

äsriy асрий: Yüzyıllar boyu yaşayan, devam etmekte olan

atavistik аатавистик: Atavizme ait

asketik аскетик: Asketizme, askete ait

astronomik астрономик: Astronomiye ait

• **astronomik sânlär (veya raqamlär)** Çok büyük sayılara ifade edilen miktarlar, büyüklükler

äsâsiy асосий: 1) En önemli, temel, esas

2) Esasını, temelini, kökünü oluşturan; kapital

3) *kim.* Asitlerle karşılıklı etkileşim sonucunda oluşan

äsâsiy kapital: *ekon.* Üretim araçlarından oluşan kapital. **äsâsiy kütübhânä:** Baş kütüphane

äsâsli асосли: 1) Yeteri kadar esaslı olan, deliller ile pekiştirilen, ispat edilen

2) Esası, dayanak kısmı olan

äsâssiz асоссиз: Yeteri kadar esaslı olmayan, deliller ile pekiştirilmeyen, ispat edilmeyen; delilsiz, boş

ateistik атеистик: Ateizme ait, ateizme özgü, dine karşı olan

atlet атлет: 1) Atletizm ile uğraşan sporcu veya sirk artisti

2) Vücut yapısı güzel, güçlü ve çevik birisi

atletik атлетик: 1) Atletizme ait

2) Güzel ve güçlü

atmosferaviy атмосферавий: Atmosfere ait, atmosferde gerçekleşen

atributiv атрибутив: Atibüte, belirtene ait; belirtenli

ätrâf атроф: 1) Etraftaki yer; etrafı saran her yer; taraf

2) Etrafa yakın olan, yakınlardaki yer. || Etrafta insanlar yaşayan yer

3) Bir şeyin çevresi, çevresinin dışı veya köşesi

4) *mec.* Etraftaki ortam, insanlar

5) 3. şahıs yönelme hali ve bulunman hali ile yardımcı söz olarak kullanılır

ätrâfigä атрофига: 1) Etrafına, çevresine

2) Etrafına, huzuruna

ätrâfidä атрофида: 1) Etrafında, çevresinde

2) Tahminen, yaklaşık olarak

3) Hususunda, ilgili olarak

attestatsion аттестацион: Atestasyona ait

a'zäm аъзам: 1) Büyük, ulu. **vâzir(i) a'zäm:** Baş vezir

2) A'zäm (erkek ismi)

a'lâ аъло: 1) Kalitesi, özellikleri en iyi olan; asil. **a'lâ deb bilmâq** *ya da*
a'lâ körmâq: Tercih etmek

2) Eğitim kurumlarında 5 puanlı sistemde en yüksek puan

3) A'lâ (erkek ismi)

• **arş(i) a'lâ:** arş I 1

a'râf аъроф: **a'râfdä qâlgän:** Ara yolda kalan

aerodinamik аэродинамик: Aerodinamiğe ait

aqıq ақиқ: 1) Çeşitli renklerdeki değerli taş, hakik (süs eşyalarında kullanılır)

2) Kırmızımsı sarı renkli, kırmızı

aqli ақли: 1) Akli yerinde olan

2) Akılla oluşan; zekiliğe, bilgeliğe işaret eden

aqlilik ақлилик: 1) aqli

2) Akılla yapılan iş

aqli-huşli ақли-хушли: Aklı yerinde olan; zevk, feraset sahibi

aqlsiz ақлсиз: 1) Aklı olmayan, akılsız

2) Akılsızca yapılan

aqlsizlik ақлсизлик: 1) aqlsiz

2) Düşünmeden yapılan, aptalca iş

ayänç аянч: İnsanı acındıracak, acınılacak

äyäv аёв: äyämäq äyäv bermäy: Acımadan, şefkatsizlikle

äyävli аёвли : Önemli, korunacak

äyävсiz аёвсиз: Önem vermeyen, merhamet etmeyen

äylänmä айланма: 1) *sf.* Daire şeklinde olan, daire şeklindeki, dairevi, halka şeklinde. **äylänma haräkät:** Dairesel hareket, daire boyunca yönelen hareket

2) Düz yola nispeten daha uzak ve karışık, dönme

3) Tramvay vb.nin arkaya dönen yeri

4) Nehir, deniz vb.nin genellikle aksi akımların karşılaştığı yerlerde suyun girdap hareketi, bu hareketin ortaya çıktığı yer

äylänmäçäq айланмачок: 1) *sf.* Dönme ve kıvrılma yerleri, dairesel, dolambaçlı

2) Kız çocuklarının topu yere vurup topun etrafında dönerek onu yere düşürmeden oynadıkları oyun

äyqaş-uyqaş айкаш-уйкаш: Üst üste, yan yana ya da düzensiz bir biçimde katlanan, düzensiz, dağınık

äyqiş- tuyqiş айқиш-туйқиш: äyqaş-uyqaş

azotli азотли: İçeriğinde azot bulunan

2.4. Zarflar

äcäldän beş kün burun: Vadesi dolmadan, eceli gelmeden, vakitsiz

• **äcäl häydap kelgän ekän (keldi):** Bir yerden başka bir yere gidip orada ölen kişi hakkında söylenir

äftidän афтидан: Galiba, anlaşılan

ähyän ахән: ähyändä ya da ähyän-ähyändä: 1) Bazen, arada sırada
2) Orada burada, seyrek

äkälli ақалли: 1) En azından, hiç olmazsa
2) Hatta, hiç olmasa

aksigä аксига: *zf.* İsteğe, arzuya zıt bir biçimde

aksinçä аксинча: *zf.* 1) Beklenenin aksine, beklenene bütünüyle zıt halde
2) Ters, hatalı şekilde, eğri
3) Söylenene ya da beklenene zıt olarak
4) Yok, tersi gibi

aksiçä аксича: *zf.* 1) Tersine, zıt olarak

2) **aksinçä**

äläng- жаланг: *zf.* Sağına soluna şaşkınlıkla bakıp

älbät албат: älbättä

älbättä албатта: 1) Fikrin ya da davranışların kesinliğini, zorunluluğunu, kesin ve kayıtsız şartsız yerine getirilmesini bildirir

2) Şüphesiz, kesin, tabii, “bolmäsäçi “ onaylama amacıyla kullanılan söz

äldäp-suldäp алдаб-сулдаб: *zf.* Her türlü yalan yanlış sözler, vaatlerle aldatma, türlü yollarla kandırarak, kandırıp güzel sözlerle aldatarak

älläqaçân аллақачон: *zf.* Çok zaman önce, çok eski, çok önce.
älläqaçânlär: Çok zaman önce

älâqadrihâl алоқадрихол: *zf.* Gücü, kuvveti yettiği kadar, elinden geldiği kadar, durumuna göre

älâhal алоҳал: 1) *zf.* Ahir, nihayet, sonunda; başka çaresi kalmayınca

2) Zorla, güçlkle, zorlukla

älpäng- tälpäng алпанг- талпанг: *zf.* Sallanmak; oynamak o yakadan bu yakaya çalkalanıp sallanarak, farklı farklı; saçma, anlamsız, tutarsız

älpî-sälpî алпи салпи: **älpäng- tälpäng**

älpân-tälpân алпон-талпон: **älpäng- tälpäng**

älhâl алҳол: Şu anda, şimdi, aynı anda

älhâsil алҳосил: Böylece, hülasa, kısacası, nihayet

amälläb амаллаб: 1) **amällämâq**

2) *zf.* Nasıl olursa olsun, bir çare olup, çare bulup; güçlkle zorlukla, bir şekilde, öyle ya da böyle

andäk андак: 1) *zf.* **âzginä vaqt:** Azıcık, bir parça, belirsiz

2) Bunca, bu kadar, bir kadar

3) O kadar büyük ya da çok değil; küçücük, minicik, azıcık, biraz, çok az

ändäryägigä андарягига: *zf.* Toptan, toplu olarak, birlikte, toptan, büyük çapta; büyüklü küçüklü, sağlam hırpalanmış bakmadan

ändäryäk андаряк: **ändäryägigä**

anâv-manâv анов-манов: anâv-manâv deb: O diye, bu diye; türlü bahane gösterip; **anâv-manâv qilib** (*ya da ötkâzib*): Onu yapıp, bunu yapıp, bir şekilde, şöyle ya da böyle, bir çare bulup

ança анча: *zf.* 1) Çok fazla zaman, pek çok vakit, uzun zaman. **ânçägäçä:** Pek çok vakte kadar, uzun zaman. **ânçädän beri:** Pek çok vakitten bu yana, çok uzun zamandan beri

äpil- täpil апил-тапил: *zf.* Tezlikle, ivedilikle, acil

äpir- şäpir апир-шапир: *zf.* Aniden, süratle, çabuk çabuk, ivedilikle

äräläşib- quraläşib аралашиб- қуралашиб: *zf.* Karmakarışık olup, katılıp karılıp

äräläşigä аралашига: *zf.* 1) Büyük- küçük, iyi- kötü ayırmadan; toptan, büyük çapta (adet olarak sayılan şeyler hakkında)

2) Birbirine karışıp ya da karıştırıp, birlikte, hep beraber

äräng аранг: *zf.* Büyük güçlkle, büyük çaba, meşakkatle; zoru zoruna| birazcık, algılanabilir- algılanamaz, bilinir- bilinemez, zorlukla

ärzân-gärâv арзон-гаров: *zf.* Asıl değerinden, fiyatından çok daha ucuz, bedava gibi

ärzân- gärân арзон-гарон: ärzân-gärâv

askärçä аскарча: *zf.* Askerler gibi

aslân аслан: Kök olarak, soy yönünden

asli асли: *zrf.* 1) İyisi, doğrusu

2) Zaten, aslında

aslidä аслида: *zrf.* Gerçekte, zaten, aslı

asliy аслий: *zf.* **asliy sifät:** *dilb.* Nesnenin belirtisiz özelliğini dolaysız olarak anlatan sıfat, esas sıfat (mes, beyaz, yeşil, hafif, sıcak, soğuk).

aslâ асло: *zrf.* Hiç, hiçbir, hiçbir zaman; asla

âsnâ асно: *edeb. dil* 1) Herhangi bir iş, eylem, olayın gerçekleştiği an, zaman

2) Kısa süreli iki olayın arası

âsâsân асосан: *zrf.* 1) Esas itibariyle, genel olarak, genellikle

2) Binaen, göre

âsâsidâ асосида: Binaen, göre

asta аста: *zrf.* 1) Yavaş, acele etmeden; çok yavaş || Detaylıca anlatmak

2) Yavaş, hafif; zar zor belli olan

3) Yavaşça, koruyarak

4) Yavaş, ses çıkarmadan, sezdirmeden, belli etmeden

5) Yavaş, aşamalı olarak

asta-asta аста-аста: *zrf.* 1) Yavaş yavaş; aşamalı olarak

2) Alçak sesle, yavaş

astalik асталик: *asta*

asta- sekin аста-секин: *zrf.* 1) *asta* 1, 4, 5

2) *asta-asta*

3) Arka arakaya, ardarda

âsti асти: *zf.* **âslâ:** Tamamen, büsbütün

âstâydil астойдил: *zf.* 1) Samimi olarak, içtenlikle

2) Gerçekten, ciddi olarak

3) Helal yolla, insaf ile, vicdanen

âşâddi(у) ашадди(й): Aşırı, çok ileri giden (olumsuz anlamda)

atay атай: *atayin*

ataydän агайдан: atayin

atayin агайин: *zrf.* 1) Mahsus olarak, belli bir amaçla, kasten

2) Bilerek, kasten

ataläb агайлаб: atayin 1.

ätigi атиги: *zrf.* 1) Tamamı, var yok, sadece

2) ätäyin, ätäyläb

ätigidän атигидан: ätigi 2

ätrâfläb атрофлаб: *zrf.* Çevresinde dönerek veya döndürerek; çevresinde halka oluşturarak

ätrâfli атрофли: ätrâfli rävişdä: ätrâfliçä

ätrâfliçä атрофлича: *zrf.* Esaslı olarak, her açıdan, her açıdan inceleyerek, detaylıca

axi(y)ri ахи(й)ри: Sonunda, nihayet, sonuç

axir ахир II: *zrf.* Sonunda, nihayet

axiri ахири: axi(y)ri

ävvalgi аввалги: Zaman itibariyle diğerinden önce, önce olan, önceki, öncelikle

ävvalgidäy аввалгидай: *zrf.* Evvel ya da önceki, bunun gibi; önceki gibi, deminki gibi, eskisi gibi, her zamanki gibi

ävvalgiçä аввалгича: ävvälgidäy

ävväli аввали: 1) ävväl

2) *zrf.* Başta, önce

3) Öncelikle, ilk olarak, her şeyden önce. **ävväli şuki :** birinci, önceki gibi

ävvälå аввало : 1) *zrf.* ilk olarak, ilkin, başlangıçta, ilk önce, birinci sırada

2) Önceki gibi, birinci

ävci авжи: *zf.* Тіркі, аynı, тıратıp

ävciđä авжида: *zf.* Tam faaliyette, çok yoğun

äynän айнан: *zf.* Hiç değişmeyen, değişmeyen, aynı, tam

aynıqsä айникса: 1) *zf.* Özellikle, başkalarına nispeten daha çok

2) Ayrıca, pek, son derece

äväldän азалдан: Eski zamanlardan beri, eskiden, geçmişten

ävzä-bävzä аzza-бавза: 1) Kasten, bilerek; mahsus

2) Gerçekten, aslında, sahiden, hakikaten, gönülden, samimi, içten

ävändä азонда: Şafak, şafak zamanı, şafağın attığı an, erkenden, erken

ävänläb азонлаб: ävändä

2.5. Zamirler

ävläkim алаким: *zm.* Herhangi bir belirsiz şahıs, birisi, biri

ävänärsä алланарса: ävänimä

ävänеçä алланеча: *zm.* Ne kadar olduğu bilinmeyen, bir şey, herhangi bir şey, birkaç

ävänimä алланима: *zm.* Nasıldır bilinmeyen, herhangi bir, kesin olmayan, yanlış, belirsiz bir biçimdeki, bilinmeyen bir şey; nedir, hangi şeydir

ävänärsä алланарса: ävänimä

ävänеçä алланеча: *zm.* Ne kadar olduğu bilinmeyen, bir şey, herhangi bir şey, birkaç

älläneçäçi алланечачи: Düzeni, sayısı belirlenemeyen, kaçınıcı olduğu bilinmeyen ya da hafızadan silinmiş

älläneçuk алланечук: Nasıldır bilinmeyen, herhangi bir, kesin olmayan, yanlış, belirsiz bir biçimdeki, bazı, bir nice; bilinmeyen, yabancı

ällänimä алланима: *zm.* Nasıldır bilinmeyen, herhangi bir, kesin olmayan, yanlış, belirsiz bir biçimdeki, bilinmeyen bir şey; nedir, hangi şeydir

älläpäyt аллапайт: ällävaqt

ällä-pällä алла-палла: Oldukça geç vakit, epey geç, gece yarısı

ällaqaýergä аллақаерга: Herhangi bir yere, bilinmeyen yere, bilinmeyen tarafa

ällaqaýerdä аллақаерда: Herhangi bir yerde, bilinmeyen yerde, tarafta; nerededir

ällaqaýerdän аллақаердан: Herhangi bir yerden, bilinmeyen yerden, taraftan; neredendir

ällaqaýaŋqdä аллақаәқда: ällaqaýerdä

ällaqaýaŋqdän аллақаәқдан: ällaqaýerdän

ällaqaýaŋqqa аллақаәққа: ällaqaýergä

ällaqaýgä аллақайга: ällaqaýergä

ällaqaýdä аллақайда: ällaqaýerdä

ällaqaýdän аллақайдан: ällaqaýerdän

ällaqaýsi аллақайси: *zm.* Nerede olduğu kesin olmayan, bilinmeyen ya da hafızadan çıkarılmış

ällaqañäqa аллақанақа: ällaqañdäy

ällaqañdäy аллақандай: *zm.* 1) Nerededir bilinmez, bilinmeyen, yabancı

2) ällän

ällaqandäy аллақандай: *zm.* 1) Nerededir bilinmez, bilinmeyen, yabancı

2) ällän

ällaqançä аллақанча: *zm.* Ne kadar oluşu bilinmeyen çok, birkaç, bazı, hayli, çok fazla, epeyce

änä ана: 1) *zm.* Ötede, uzakta, göz önünde duran şeyi ya da meydana gelen olayları göstermede kullanır . **änä u:** İşte o. **änävi:** Bu, şu, işte bu. **änä şu:** 1) Şu, işte şu, şunun kendisi, bunun aynısı. 2) Yukarıda söylenen, zikredilen, adı geçen

2) Gösterme, vurgu, önem anlamlarını ifade eder

• **änä xäläs:** işte bu!

änävi анави [*ashl änä u*]: 1) *zm.* İşte oradaki, işte orada duran; o, şu

2) Önce söylenen, zikredilen; malum, adı geçen, anılan

anäv анов: Bu, şu, işte bu, işte o

anuv анув: *zm.* Bu, şu, işte

2.6. Edatlar

äylänäsidadä айланасида: *ed.* Çevresinde, etrafında

äyyärlärçä айёрларча: 1) äyyär

2) Kurnaz insanlara has iş, hal ve hareket; kurnazlık, sinsilik

äyyärçä айёрча: äyyäränä

älqissä алқисса: Şöyle yapıp, sözün kısası, kısaca

axir ахир I: *vurgulama edati* Anlamı güçlendiriyor, vurguluyor

ähmäqänä аҳмоқона: Aptallara has, aptallar gibi, salaklar gibi

2.7. Bağlaçlar

ägär arap: *bağ.* Şart cümlesini takip eden kelimenin başına gelip “-se (-se) , -se häm (-se de), -gändä (-dığı zaman)” vb. şart ekleri yardımıyla ifade edilen anlamı kuvvetlendirmek için kullanılan bağlaç

ägärdä arapda: ägär

ägärçi arapчи: ägär

ämmå ammo: *bağ.* Ana cümle ve yan cümlelerin arasındaki çelişkiyi ifade eder; mana yönünden “ama”, ”ancak” anlamlarına gelir

2.8. Ünlemler, Seslenme Sözlere, Deyimler, Söz Öbekleri

2.8.1. Deyimler, Söz Öbekleri

äcäl häydap kelgän ekän (keldi): Bir yerden başka bir yere gidip orada ölen kişi hakkında söylenir

äzbärâyi xüdä: 1) Allah için, Allah yoluna;

2) Allah hakkı

äzbärâyi şifâ: 1) Şifa olması için, deva olsun diye

2) **äzbärâyi xüdä: äzbärâyi şifâ**

nimä äzâb: Ne, hangi şey ceza, niye niçin, bu kadar zorluk çekmek (zorluk çeken bir kişiye acındığında söylenen söz.)

äyil mähkäm: Karnı tok

äyil båtđi: Sert dokundu, rencide etti

kättä ayıq: yetti ârayni (*ya da qarâqçi*) yedi arkadaş. **yetti küçük ayıq** yedi küçük ayı. **kiçik yetti ârayni** (*ya da qarâqçi*) küçük yedi arkadaş. **yetti**

äylänib-örgilib айланиб-үргилиб: Kurban olmak, çok sevmek, kurban olayım diye, pervane olmak

äylänib ...orilib 1) äylänib-orilib; 2) Gezip gelmek, vakit geçirmek

bâşi äyländi: 1) Dengeyi kaybedip sanki sallanacakmış gibi görünüyordu.

gäp äylänib: Söze söz eklemek, sözden söz çıkarmak

til äylänmäy qâldi: Dili lal oldu, dilinin ucuna gelmedi.

havâ äylänib turibdi: Hava değişip duruyordu, hava yağacakmış gibi görünüyordu.

äylänsin айлансин: 1) Sadakası gitsin, sadaka olsun, kurban olsun; çok sevmek

2) Nazlamak ya da sevgi ifade etmek için kullanılan form. **ânäng** (*ya da ânäsi*) **äylänsin (ânäsi)** : Annen kurban olsun

äyläntirip kelgendä: Hepsi, varı yoğu, sonuç olarak

äyläntirip täşlämäq: Başından çevirip sadaka vermek

äyläntirip tuşirmâq: Kulaçlayıp vurmak

bâşni äyläntirmâq: 1) Şaşırtmak, hayrete düşürmek, beyni, hafızayı kuvvetlendirmek

2) Aklını, bilincini kaybetmek, meftun olmak;

3) Yoldan çıkarmak, azdırmak, aldatmak

gäpni äyläntirmâq: Lafı uzatmak; sözü başka yöne çekmek, dikkatini dağıtmak

äyni muddäâ: Gönüldeki amacın, arzunun kendisi

ayni zämändä: 1) Şu anda, bu aynı evre, aynı zamanda

2) Bunun ile birlikte, bununla birlikte

aytäylik айтайлик: Hayal kurmak, mesela, sözgelimi, diyelim ki

aytigäni aytgän, degäni degän: Sözü iletilecek kişi hakkında

tüšingni suvgä ayt: Düşünü suya anlat.

qızim sengä aytmän kelinim sen eşit: Birine söylenen sözün kinaye ile başka birine söylendiğini ifade eder

älâhidä älâhidä алохида алохида: Her biri ayrı halde, özel, parça parça, ayrı ayrı

alpäng- tälpäng алпанг- талпанг: *z.f.* Sallanmak; oynamak o yakadan bu yakaya çalkalanıp sallanarak; aptal, salak

älpi-sälpi алпи салпи: alpäng- talpäng

alpäng- tälpäng алпанг- талпанг: *z.f.* Sallanmak; oynamak o yakadan bu yakaya çalkalanıp sallanarak, farklı farklı; saçma, anlamsız, tutarsız

älpi-sälpi алпи салпи: alpäng- talpäng

älpän-tälpän алпон-талпон: alpäng- tälpäng

äl'amân альамон: Savaşta teslim olan tarafın barış yapmak için söylediği hitap, çağrı

älğäv-dälğäv алғав-далғов: 1) Düzensizlik, kargaşa, yumruk kavgası; arbede, düzensizlik, kargaşa

2) Huzursuzluk, düzensizlik, karışıklık, anlaşmazlık, tartışma, kavga, galeyan, son derece düzensiz, kargaşa, gürültü

älhazär алхазар: 1) Allah korusun.

2) Tövbe, pişmanlık, şaşkınlık

älhamdulillo(h) алхамдулилло(х): Allaha şükür, tanrıya şükür.

ästağfirullâ астағфирулло: ün. 1) Şaşırmayı, hayret etmeyi ifade eder

2) Öfkeyi, kızmayı ifade eder

ättäng(ä) аттанг(а): ünl. Üzüntüyü veya pişmanlığı ifade eder

2.8.2. Ünlemler, Seslenme Sözlere

ädå bolgur! : Geber!

äcäl ålsin: Ölsün! Gebersin!

ähå axa: ünl. 1) Birisinin zor durumuyla dalga geçmeyi, alay etmeyi ve ironiyi, tembihi ifade eder

2) Göz korkutmayı ifade eder

3) Onayı, vurgulamayı ifade eder

ax ax: ünl. Korku, heyecan veya sevinç, öfke hislerini ifade eder

allo алло: Telefon konuşmasında “duyuyorum” ya da “duyuyor musunuz” anlamında kullanılan söz

äyå aë: Ey,hey!.

äy ай: Hey!

äylänåy айланай: 1) äylänmåq

2) *ünl.* Kurbanın olayım; çok sevmek, kurban olmak.

Kurban olduğum!

3) Şımartmak ya da hürmet ifade etmek için kullanılan

form

2.9. Alıntılar

2.9.1. Arapça Alıntılar

äbcäd абжад : Arap harflerini oluşturan her hangi bir harfin sayı değerini ve eski Arap alfabesinin sırasını akılda tutmak için düşünülmüş sekiz sözden birincisi ve bu sözlerin tümünün adı. **äbcäd hisâbi veya äbcäd**: Eski Arap harflerinin ebced sırasındaki sayı değerine uygun bir söz ya da ibareden bilinen bir sayı, tarih çıkarmak

acäb ажаб: Şaşırtıcı, şaşılacak, acayip, tuhaf, ilginç

acäbâ ажаб: Şaşırtıcı, ilginç, acayip

acäm ажам: 1) Araplardan ayrı halklar; özellikle Farslar, İranlılar

2) *müz*. Altı makam kolundan birinin adı

acämiy ажамий: Araplardan farklı, özellikle farslara, İranlılara mensup olan

äcdäd аждод: Geçmiş nesil, sülale-köken, baba-dede

acz ажз: Bir işi yapamamak, acizlik, zayıflık

acib ажиб: Şaşılacak şey, ilginç, şaşırtıcı, acayip, tuhaf

äcivä ажива: Alay edilecek; biçimsiz, çirkin, çaresiz

äcinä ажина: 1) Cin. Ecinni

2) Küçücük, alay edilen adam (cüce)

äcinäbiy ажинабий: 1) Yabancı ülkelere ya da komşu ülkelerine ait, harici

2) Yabancı ülke vatandaşı, yabancı

acâyib ажойиб: 1) Çok ilginç, hayret uyandıran, şaşırtıcı, tuhaf

2) İnsanda merak uyandıran, enteresan, ilginç

acâyibât ажойибот: İnsanı şaşırtan, alışılmışın dışındaki şeyler ya da olaylar

äcuz ажуз: äyyâmi äcuz: Kışın son haftası

äcuz-mäcuz ажуз-мажйз: Kışın son haftası

addâiy аддойй: Dua eden, iyilik dileyen (mektup sonunda imzadan önce kullanılan söz)

ädip адип: Edebi eser yazma işiyle ilgilenen kişi; yazar

ädibä адйба: 1) Kadın yazar

2) Edibe

ädiplik адиплик: ädip

adil адил: 1) Doğru, dosdoğru, eğilmeyen, bükülmeyen, dik, dimdik

2) Adil, adaletli

adillik адиллик: 1) Adil

2) Adillik, adalet

adl адл: Adalet, adillik, hakkaniyetlik, doğruluk. **adl turmâq:** Gerçeklerin yanında durmak, adaletli olmak, adaletli iş yapmak

adliyä адлия: yustitsiya: Adliye

ädâ адо: 1) Bir işi hareketi olayı sonlandırmak, tamamlamak, yerine getirmek

2) İşve, cilve, naz

ädävât адоват: 1) Karşılıklı zıtlasma, düşmanlık ilişkileri

2) Kin; husumet

adälät адолат: 1) Adil ve tarafsız olarak iş yapmak, hakkaniyetlik, hakkaniyet, adillik

2) Adalet

äfzäl афзал: 1) (genelde ismin ayrılma hali ile, iki şeyi birbiriyle karşılaştırıldığında) İyi, ala, çok iyi. **äfzäl körmäk:** (ya da **sänämäq, hisäblämoq, bilmäq**) Daha iyi diye bilmek, bir şeyi başkasına tercih etmek.

2) Äfzäl (erkek ismi)

äfif афиф: Pakize, temiz iffetli

äfifä афифа: 1) Pakize, temiz iffetli (bayanlarla ilgili olarak)

2) Äfifä (kadın ismi)

äfkär афкор: Fikir; fikirler **äfkäri ämmä:** (veya **umum, umumiyä**)
Toplumun fikri

afv афв: Bağışlama, özür; af **afv etmäq** (ya da **qılmäq**): Affetmek, özrünü kabul etmek, günahını bağışlamak. **avf etäsiz:** Affedersiniz (genelde konuşma başında özür dileyerek kullanılır)

•**afv umumiy:** amnictiya

afyon афюн: 1) Haşhaş kapsülünden alınan ve kurutulmuş sıvı (afyon, tiryak şeklinde uyuşturucu olarak, tıpta narkotik olarak kullanılır)

2) *mec.* İnsanın bilincini zehirleyen şeyle ilgili

ahamiyät ахамият: Hayattaki, gerçeklikteki değer, mühimlik; ilgi.
ahamiyät bermäq: dikkat etmek, ilgilenmek. **ahamiyäti yoq:** 1) Değersiz, mühim olmayan 2) Zararı yok, sorun değil

ahbäb ахбоб: Dost; dostlar, arkadaşlar

ahväl ахвол: 1) Mevcut veya gerçekleşen, ortaya çıkan durum, vaziyet

2) Geçim durumu; durum

3) İçsel durum. **ahväl(i) ruhiyä:** Ruhsal durum, moral

ahvälät ахволот: Durum, vaziyet, şart

ahd аhd: 1) Kesin söz, karar, vaat

2) Sözleşme, anlaşma. **ahd qılışmäq:** ahdläşmäq

ähyân axән: ähyândä *ya da* ähyân-ähyândä: 1) Bazen, arada sırada

2) Orada burada, seyrek

ähil axил: Birlikte hareket eden, iyi geçinen, uyumlu

ahl axл: 1) Bir sektör veya mesleğe ait olan kişiler. **ähli rästä:** Dükkan sahipleri, tüccarlar. **xätin ähli:** Kadınlar

2) Belli bir yerde ikamet eden, ahali

3) Katılımcı

ähmäq axмоқ: Zihnen geride olan, aptal. **ähmäq qılmäq:** Kandırmak, aldatmak

ähäli axоли: bilinen bir bölgede, şehirde, eyalette, memlekette vb. yerlerde ikamet eden insanların tüm

äkäbir ақобир: 1) Yüksek mertebeli kişi, büyük insan

2) Ekabir (erkek ismi)

aks акс I: 1) Herhangi bir şeyin pürüzsüz, parlak, yüzeyde görünen yansıması, şekli. **aks etmäq:** 1) Pürüzsüz, parlak yüzeyde yansıması görünmek. 2) Dönmek, geri gelmek (ör. aksi seda). 3) Görünmek, belirlemek, görünür olmak (his, ruh hali, vb.). 4) Kendi ifadesini ortaya koymak

2) *sf.* Ters, zıt, karşı. **aksigä älmäq (ya da yurmäq):** 1) Birinin isteğine, arzusuna ya da emrine karşı iş yapmak, tersine gitmek, karşısına almak. 2) Arzuya, isteğe karşı gelmek

3) *sf.* Tuttuğu yeri kesen, söze razı olmayan, inatçı, dikbaşı

4) Etki

• **aks sädä:** 1) Sesin uzaktaki nesnelere aks ederek geri dönerken duyulması

2) Cevap sesi, cevap hareketi, belirtisi ya da alameti. **aks häldä:** Şöyle olmadığı (yapılmadığı), takdirde; olmazsa

aks акс II: Dini ve batıl görüşte cin, ecinni. **aks tegdi:** Cin çarptı.

äksä akca: Hava geçişi sonucunda akciğerden istemeyerek kuvvetli bir sesle hava çıkarmak; aksırık. **äksä urmâq:** Aksırmak, hapşırmak, tıksırmak

äksär akсар: 1) Çoğunluk kısım, çok kısım, çok

2) *z.f.* Genellikle, çoğu zaman, çoğu durumda

äksäri akсари: 1) Çoğunlukla, çoğunluk kısım

2) *z.f.* Genellikle; çoğu durumda

äksäriyät akсарият: Çoğunlukla, çok

äksilinqlâb аксилнқилоб: **kontrrevolyutsiya:** Devrim

äksilinqlâbiy аксилнқилобий: **kontrrevolyutsion:** Devrimci

äksilharâkät аксилхаракат: 1) **reaktsiya:** Reaksiyon, karşılık

2) Karşıt hareket, devrimci hareket

älâykum алайкум: **ässälâmu äläyküm** 1) Selam vermek, selamlaşma biçimi

2) Genellikle intikam almak, azarlamak, utandırma şekli. **vä äläyküm ässälâm:** Siz de sağlıklı olun.

älâyna алайно: **älâyna aşkâr:** Açıık; açık bir şekilde

älâyh алайх: **binâan äläyh:** Buna göre, bu nedenle

älâyhillä'nä аллайхиллаъна: (lanetler olsun) Şeytanın sıfatı

älähissälâm алахиссалом: (sağlık olsun) Peygamberlerin, imamların sıfatı

älälhusus алалхусус: Özellikle, bilhassa

älâm алам I: 1) Fiziksel acı, ağrı

2) Ruhsal acı, muzdarip olmak, dert, hasret; ızdırap. **älâm qıldı:** Gönlüne dert düştü, azarladı, kalbini acıttı, rencide etti

3) Kasıt, amaç, öç, intikam

äläm(ini) älmâq: 1) Kasıt, öç almak 2) Bir iş yapmak ya da herhangi bir işle meşgul olup kalbini ferahlatmak, üzüntüsünü yazmak, arzudan vazgeçmek

4) Gazap, nefret; zehir. älämdän tärqamâq (çikmâq): 1) **äläm(ini) älmâq. äläm.** 2) Kasıtlı, öcünü almak. 3) Öfkesi çoğalmak

äläm алам II: 1) Bayrak, tuğ

2) “azizler ve evliyalara”ın defnedildiği mezara sığınanlar tarafından, bu mezarların ağaçlarına bağlanan bez

äläf алаф: Yabani ot, bitki

älbät албат: älbättä

älbättä албатта: 1) Fikrin ya da davranışların kesinliğini, zorunluluğunu, kesin ve kayıtsız şartsız yerine getirilmesini bildirir

2) Şüphesiz, kesin, tabii, “ bolmäsäçi “ onaylama amacıyla kullanılan söz

älvidä алвидо: Ebediyen vedalaşmak, vedalaşma biçimi

älvân алвон I: qızıl älvân: Düz ipten kumaş

älvân алвон II: 1) KıZıl renkli, kırmızı

2) Çeşit çeşit, türlü türlü

älvân älvân алвон алвон: Çok renkli, rengarenk, çeşit çeşit, türlü türlü

älik алик: Selama karşılık verilen cevap; selam cevabı

älif алиф I: Arap alfabesinin ilk harfi ve harfin adı

älif qâmät: Boyu dik, uzun boylu, güzel, selvi boylu. **älifni kältäk deyälmäydi / içkini (qârini) yârsäng, älif çıqmäydi:** Okur yazarlığı bilgisi olmayan, hiçbir şey bilmez

älif алиф II: älif mây: Keten yağını kaynatarak hazırlanan ve boyacılıkta kullanılan yağ

älifbe алифбе: 1) Alfabe

2) Başlangıç seviyesi okur yazarlık kitabı

3) Herhangi bir meslek, talimat, bilim vb.nin başlangıç esasları, en basit kuralları

älifbä алифба: älifbe

älifmây алифмой: (doğrusu älif mây) älif II

älkimyâ алхимё: Orta asırda “iksir” “felsefi taş” diye adlandırılan olağanüstü efsanevi araç yardımıyla basit metalleri altın ve gümüş gibi kıymetli metallere çevirme yollarını araştıran sahte bilim, kimya bilimi

allâmä аллама: Bilimin bir ya da birkaç sahasına mükemmel seviyede hakim olan, bilgin kişi

ällâf аллоф: Un, buğday ticareti ile uğraşan tüccar

älmisâq алмисоқ: älmisâqdän beri (ya da buyân): Çok eski zamanlardan beri, älmisâqdän qâlgän: Eski zamandan, çok eski

alâ ало: nur(än) älä nur: Ala, üstün, yüce nur, ışın, ışık

älâmät аломат: 1) Geleneksel tarzda kabul gören ya da konulmuş işaret
2) Herhangi bir olay, durum, koşul vb.den haber veren işaret, nişan, belirti

3) Simge, sembol, amblem

4) *sf.* Olumlu özelliklere sahip olan, çok muhteşem, asil ruhlu, iyi

5) *sf.* İnsanı hayrete düşüren, şaşırtan, şaşırtıcı, muhteşem, acayip, olağandışı, ilginç

älâqa алока: 1) İnsanlar ya da şeyler, olaylar, arasındaki karşılıklı ilişki, dahili, organik bağlantı

2) İnsanlar, organizasyonlar, devletler arasındaki davranış, ilişki bağlantı; karşılıklı ziyaret

3) İlişkililik, aitlik, ilgi, bağlantı

4) Uzaktan haberleşme aracı. Uzaktan haberleşmeye, bağlanmaya hizmet eden kurumlar bütünü (telefon, posta, telgraf, radyo, vb.)

5) Sevgi ilişkileri

älâqadrihâl алоқадрихол: *zf.* Gücü, kuvveti yettiği kadar, elinden geldiği kadar, durumuna göre

älâhal алоҳал: 1) *zf.* Ahir, nihayet, sonunda; başka çaresi kalmayınca

2) Zorla, güçlkle, zorlukla

älâhidä алоҳида: 1) Başkalarından, diğerlerinden ayrı

2) Kendine özgü, diğerlerinden farklı yapan, ayrılmış, başka bir şekilde; özel

älâhidä älähidä алоҳида алоҳида: Her biri ayrı halde, özel, parça parça, ayrı ayrı

älfâz алфоз: Söz, sözler, ibareler

äl'amân алъамон: Savaşta teslim olan tarafın barış yapmak için söylediği hitap, çağrı

älqandâz алқандаз: Hafifmeşrep, oynak, cilveli adam; palyaço, soytarı; latifeci; hilekar, düzenbaz

älqıssä алқисса: Şöyle yapıp, sözün kısası, kısaca

älhâzär алҳазар: 1) Allah korusun

2) Tövbe, pişmanlık, şaşkınlık

älhâmdulillo(h) алҳамдулилло(х): Allaha şükür, tanrıya şükür.

älhâl алҳол: Şu anda, şimdi, aynı anda

älhâsil алҳосил: Böylece, hülasa, kısacası, nihayet

amäl амал: 1) Gündelik iş, faaliyet. **amälgä äşmäq:** Gerçekleşmek, vücuda gelmek; ortaya çıkmak, doğmak, kurulmak; gerçekleştirilmek. **amälgä äşirmäq:** Gerçekleştirilmek, ortaya çıkarılmak, vücuda getirilmek; yürürlüğe koymak

2) Görev, kariyer, mertebe, mevki. **amäl tegdi:** Büyük iş, amaca ulaşmak, mevkiye ulaşmak. **amälgä minmäq:** Daha yüksek dereceli göreve geçmek, yüksek mevkiye sahip olmak. **amäldän tüşmäq:** Yüksek dereceli mevkiden alınmak, yerinden, görevinden alınmak, mertebeden, görevinden ayrılmak

3) Çare, ilaç, deva; hazırlık

4) Matematik hesabının her türü

5) Birine bağlanma, birinden soğutma, birinin işini geri bırakma, evinden uzaklaştırma vb. amaçlarla okuyup üflenen, büyü yapılan şey

●**amäl älmäq:** Kabarmak, şişmek, yeşermeye başlamak. **amäl qılmäq:** 1) Uymak, riayet etmek; bağlı kalmak, el kitabı- kullanma kılavuzu almak (program, plan yapmak); esas kaliteyi dayanak alarak iş yapmak. 2) Etki etmek, etkilemek, gücünü göstermek (ilaç hakkında) 3) Büyülemek, büyü yapmak

amäldär амалдор: Görevli, görevli kişi, üst düzey, görev sahibi

amäliyät амалийет: 1) Gündelik tecrübe, deneyim, pratik

2) Cerrahi operasyon

amäliy амалий: 1) Kişinin günlük faaliyetine ait, gündelik iş, hayatla bağlı olan; pratik

2) Doğrudan işi artıran, gerçekleştirilen, uygulanan, yapılan

3) Gündelik işte uygulanan, tecrübede kullanılan, uygulamalı

ämvääl амвол: Özel şahsa ait mal mülk, dünya malı, zenginlik

ämin амин I: 1) Kesin inanan, gönülden inanan, inancı kemale ermiş

2) Himaye edilen, korunan, güvence altına alınan, saklanan, muhafaza edilen

ämin амин II: 1) Orta Asya halklarında bölge başkanı ya da köy aşiretinin, boyunun başı, köy meclisi üyesi

2) Pazarlarda vergi toplayan görevli, pazar meclisi üyesi

3) Çarlık devrinde Fergana vadisinde seçilen köy meclis üyesi

4) Ämin (erkek adı)

ämir амир: 1) Buharada ve bazı Müslüman ülkelerde: hanlık, padişahlık unvanı ve bu unvanın sahibi

2) Ämir (erkek adı)

ämmä амма: Babanın ablası ya da kız kardeşi (yeğenlere göre), hala.

ämmäning buzâfi: Hiçbir işi beceremeyen, zayıf, kendini idare edemeyen, yeteneği, hiç bir becerisi olmayan kişi hakkında

ämmâ аммо: *bağ.* Ana cümle ve yan cümlelerin arasındaki çelişkiyi ifade eder; mana yönünden “ama”, ”ancak” anlamlarına gelir

ämniyät амният: Tehlike ve tehditte eminlik, güvenlik, sakinlik

ämâmä амома: sällä: Selle, sarık

ämr амп I: 1) Buyruk, emir, kararname, ferman. **ämr bermâq(ya da etmâq, qılmâq) :** Buyurmak, buyruk vermek, ferman vermek

2) Seçme, seçim, yönetim, idare

ämr амп II: iş, meslek, çalışma. **ämr(i) mähâl:** Görevde yükselmesi şüpheli, zor, güç, zor durum

●**ämr(i) ma'ruf:** Dini öğüt, nasihat, öğüt. **yuz ämri şirin:** Yüze söylemesi uygunsuz

ämr-färmân амп-фермон: ämru färmân: Buyruk; buyruklar, fermanlar

anbär анбар I: Balinagillerin gövdesinden çıkan mum şeklindeki güzel kokulu madde, amber (parfümeride kozmetik sıvı kokusuna sabitlik vermek için kullanılır)

anbär анбар II: Erkeklerin tabutunun dört köşesine dik olarak çakılan sopalara sarılan kumaş, pamuk veya ipekten kumaş; aynı şekilde kadınların tabutunun tepesine asma şeklinde eğilip yerleştirilen söğüt ağaçları üstüne örtülen açık sarı renkli pamuklu kumaş

änbiyä анбия: Nebiler, peygamberler

änvär анвар: 1) Nur saçan; parlaklık, ışık, parlak

2) Änvär (erkek adı)

änvä(i) анбо(и): 1) Tür; türler, cinsler

2) Çeşit çeşit, türlü türlü, rengarenk

ändälib андалиб: Bülbül

än'änä анъана: Eski zamanlardan beri nesilden nesile, babadan oğla geçerek devam eden örf ve adetler, ahlak kuralları, görüşler v.b; gelenek | Kural hükmünde olan, geleneklere dönüşen düzen, iş, adet. | Bir alanda karşılaştırılan düzen, gelenek

än'änäviy анъанавий: Adet haline gelen, gelenek haline gelen, gelenek

änqâ анқо: *mit.* Güya kaf dağında yaşayan efsanevi büyük kuş (yokluk sembolü sıfatıyla kullanılır)

● **änqâning urugi (ya da tuhumi):** *ya da anqaga safe:* Ankanın yumurtası, asla bulunamayan ya da karşılaşması güç olan, az bulunan şey hakkında

änhâr анҳор: Büyük kanal, büyük sulama kanalı

arab араб: arablär: Arap halkı

arab raqamläri: Ortaçağda Araplardan alınan ve şuanda çok geniş bir alanda kullanılan sayı işaretleri

arabiy арабий: Araplara, Arap dili ve edebiyatına ait; Arapça

ärävä apava: 1) İki, üç, ya da dört tekerlekli basit taşıma aracı, araba.
gumbur ärävä: Yep yeni sağlam araba. **ätäş ärävä:** Tren. **şäytän ärävä:** Bisiklet

● **äräväning tårt:** Yola düş, hareket et, işini yap. **äräväni kuruq älib qaçmaq:** Boş laf, yüksekte atıp tutmak, beyhude övünmek. **öz ärävängni özing tårt öz işingni, tirikçiligingni özing qil, öz mehnatning bilän kün keçir:** Kendi arabayı kendin çek, kendi işini geçimini kendin sağla, kendi emeğinle gününü geçir

äräz apaz: Birini suçlayıp, onu kınayan ve ona hoşnutsuzluğunu gösteren kişinin tavrı, küslük, dargınlık

är-är ap-ap II: är-är teräk: Piramit şeklinde kavak; karakavak

äräsät apacot: 1) *din.* İslam dininde göre, kıyamet günü geldiğinde bütün insanoğlun dirilip toplanacağı korkunç çöl, bozkır; kıyamet yeri, arasat

2) *mec.* Gürültü-çılgılık, kargaşa-patırtı, kıyım-beraat

● **äräsätdä qalmâq:** Ne o taraftan ne bu taraftan olmak, arada kalmak; yanılmak, şaşırıp kalmak

äräfä apafa: 1) Ramazan ya da kurban bayramından önceki gün. **yâlfân äräfä:** Bayramdan önceki ikinci gün, öbür gün, bayram denilen gün. **çin äräfä:** Bayramdan önceki gün, ertesi gün bayram denilen gün

2) Bayram ya da herhangi bir törensel günden önceki gün

3) Herhangi bir olaydan önceki gün

araq apaq: Su ile etil alkolün karışımından oluşan içecek

ärbâb apoo 1) Bilim, kültür, sanat alanlarındaki veya devlet işindeki faaliyetleriyle tanınan, bu alanlarda kendini kanıtlayan kişi

2) *tar.* Buhara Hanlığında: mahalle muhtarı, ellibaşı (devlet görevlisi) veya köy aksakalı

ärvâh apox: 1) Dini inançlara göre: sadece insanda olan, onunla Tanrı arasında aracılık yapan, maddesel olmayan, ölümsüz, ebedi töz; ruh. **ärvâh âşi:** Vefat eden atalar ve dedelerin ruhlarına ithafen yapılan küçük tören, verilen anma

yemeği. **ärvâh piri** veya **ärvâhi pir**: Bir ustanın elinde meslek öğrendikten sonra kendisi iş kurması için izin alan çırağın meslektaş ustalara verdiği ziyafet

2) Merhumun/merhumenin hayatta olan kişilere hayalen görünen gölgesi, hayalet

• **ärvâh kâpäläk**: Akşamları lamba ışığına gelen kestane rengindeki büyük kelebek (vefat eden kişinin ruhu evine güya şu kelebek şeklinde geldiği söylenir).

ärvâh urdi: İş bozuldu, çığırından çıktı, berbat oldu. **âç ärvâh** veya **ärvâhgä**

ohşägän: Çok zayıf, cılız, güçsüz

arz ap3 I: 1) Sözlü olarak beyan edilen şikâyet, dilek veya rica. **arzi hâl** veya

arzi bändäçilik: Kendi durumuyla ilgili sözlü beyan; dilek, rica, yakarma. **arz**

soramâq: Şikayet ve rica ile gelenlerle konuşmak, onlara uygun şekilde cevap vermek

arz ap3 II: Yeryüzü veya onun bir kısmı. **kurrâi arz**: Yeryüzü. **arzu sāmâ**:

Yer ile gök, tüm kainat. **arzi rum**: *tar*. Roma İmparatorluğu

ärizä arıza: Resmi yazılı rica veya şikayet, dilekçe

ärkân аркон: Yüksek rütbe, görev sahibi, yetkili kişi. **ärkâni dävlat**:

Devletin yüksek rütbeli kişileri. **ärkâni harb**: Ordunun baş karargahı, askeri komutanlık

aruz apy3: Şiir yapısında uzun ve kısa hecelerin belli bir düzende değişmesine dayanan ve Şark şiiriyetinde, örneğin, Özbek klasik şiiriyetinde çok kullanılan ölçü sistemi

arş apıw I: 1) *din* Tanrının tahtı. **arşı a'lâ** 1) *din* En yüksek gökteki saray, taht. 2) *mec*. Her insana da nasip etmeyen yüksek rütbe veya yer; taht, saltanat

2) *mec*. Gökyüzü, felek. **arşı a'lägä kötärilmâq**: Aşırı övmek, göğe çıkarmak

3) Evin tavanı

arş apıw II: **arş qılmâq**: Eğlenmek, yiyip içmek, tadını çıkarmak

asab асаб: 1) **nerv: asabgä tegmâq, asabni buzmaq** (veya **qozgatmaq**): sinirlendirmek, asabını bozmak, kanını kaynatmak

2) Asabi durum

asabiy асабий: 1) Çabuk sinirlenen, boşuna öfkelenen, barut gibi, asabi

2) *tıp* Sinirlerin hastalanmasıyla ortaya çıkan

3) Asabın bozulmasıyla, sinirlenmekle ilgili olan

äsäd асад: 1) On iki burcun biri, Yengeç ve Başak burçlarının arasında bulunuyor

2) Şemsi yılda beşinci ayın Arapça adı (22 Temmuz – 21 Ağustos'a denk geliyor)

3) Äsäd (erkek ismi)

äsäl асал: 1) Balarılarının çiçek nektarlarından toplayarak hazırladığı koyu ve tatlı sıvı; bal

2) *mec.* Çok tatlı şeyle ilgili olarak

3) Äsäl (kadın ismi)

äsär асар: 1) Bir şeyden kalan ya da ona işaret eden belirti; nişan, iz. **äsär qılmâq:** 1) Etki etmek 2) Fayda etmek. **äsäri uribdi:** Etki etmiş, etkisi geçmiş

2) Sanatsal/edebi faaliyet ürünü

äsübâb асубоб: 1) Bir işin yapılması için belirlenen araç, alet; iş aleti

2) Bir amaç için belirlenen cihaz, silah veya eşya

3) Ev işlerinde kullanılan tabak çanak ve genel olarak ev eşyaları

4) Müzik eserlerini icra etmeye yarayan araç, çalgı

äsübâb-äncâm асубоб-анжом: Çeşitli aletler, silahlar ve cihazların toplamı

äsir acır: 1) Savaş zamanında düşman eline geçen, özgürlükten yoksun bırakılan kişi. | *mec.* Tutsak, esir

2) *mec.* Bir kişiye veya şeye tutulan, tutulmuş olan kişi; meftun; esir, kul. **äsir qılmâq:** (*veya etmâq*) 1) düşmanı ele geçirmek, esir etmek. 2) kendine çekmek, meftun, tutkun etmek

äsirä acıra: 1) Esir kadın

2) *mec.* Özgürlüğü elinde olmayan, erksiz, haklardan yoksun, tutsak kadın

askär acrap: 1) Askerli görevini yapan kişi

2) Devletin silahlı güçlerinin toplamı veya onların bir kısmı; ordu. **qızıl askär:** *tar.* Sovyet ordusunun İkinci Dünya Savaşından önceki adı

3) Askär (erkek ismi)

askäriy acarriy: Askere, orduya ait, askeri

askärlük acarlık: **askär** *mec.* Asker olma durumu

äskiyä ackia: 1) Kelime oyununa, kinayelere dayalı hazırcevaplık yarışması (genelde düğünlerde, gösterilerde, şölenlerde, ziyafetlerde, şenliklerde vs.de karşılıklı olarak yapılır). **äskiyä aytişmâq:** Böyle hazırcevaplık yarışmasında karşı taraf ile yarışmak). **äskiyä qılmâq:** 1) **äskiyä aytişmâq** 2) kelime oyunu, kinayelere alay etmek, dalga geçmek

2) Askiya yapan kişi, askiya yapanın lakabı

asl acı 1) Gerçek durum; temel, esas. **aslını aytgändä:** (*ya da älgändä*) Gerçek duruma bakıldığında, doğruyu söylenirse, gerçekte

2) İlk durum, görünüş

3) Gerçek nüsha, orijinal (el yazma eserler, belgeler vs. ile ilgili olarak)

4) Kökü, nereden geldiği, soyu, nesebi

5) Gerçek, hakiki, asil

6) 3. şahıs yalın ve ayrılma halleri ile zarf olarak kullanılır (aslidä)

aslän аслан: Kök olarak, soy yönünden

äslähä аслаха: Savaş araçları, silahları

asli асли: *zrf.* 1) İyisi, doğrusu

2) Zaten, aslında

aslidä аслида: *zrf.* Gerçekte, zaten, aslı

asliy аслий: *zf.* **asliy sıfät:** *dilb.* Nesnenin belirtisi, özelliğini dolaysız olarak anlatan sıfat, esas sıfat (mes, beyaz, yeşil, hafif, sıcak, soğuk)

aslä асло: *zrf.* Hiç, hiçbir, hiçbir zaman; asla

äsnä асно: 1) Herhangi bir iş, eylem, olayın gerçekleştiği an, zaman

2) Kısa süreli iki olayın arası

asä асо: **hassä:** Asa, değnek, baston

äsärät асорат I: 1) Esirlik, tutsaklık

2) Özgürlükten, bağımsızlıktan yoksun; kulluk 1)

äsärätgä sälmäq: Özgürlükten, bağımsızlıktan mahrum bırakmak, köleye dönüştürmek. 2) *mec.* Kendine hayran bırakmak, köle yapmak. **äsärätgä tüşmäq:** 1) Özgürlükten, bağımsızlıktan mahrum olmak, köle olmak. 2) *mec.* Hayran olmak, köle olmak

äsärät асорат II: 1) Etki; eser, iz, belirti

2) *tp.* Herhangi bir hastalık sonrası ağır yan etki, sonuç

äsäs асо: 1) Bir şeyin tüm parçalarını tutan veya kaldıran kısmı, dayanağı

2) Sosyal hayat veya doğa olaylarının temelini oluşturan şey; dayanak, esas, temel, baz. **äsäs sälmäq:** Temel atmak; inşa etmek; başlatmak

3) Esas kurallar, elementler, temel prensipler

4) Gerçekleşen olayın veya yapılan iş eylemin, söylenen fikrin lehine veya aleyhine hizmet edecek olan delil, ispat, sebep

5) *kim.* Asitlerle karşılıklı etkileşim yaparak, tuz oluşturan bileşim

äsäsän acosan: *zrf.* 1) Esas itibariyle, genel olarak, genellikle

2) Binaen, göre

äsäsiiy acosiiy: 1) En önemli, temel, esas

2) Esasını, temelini, kökünü oluşturan; kapital

3) *kim.* Asitlerle karşılıklı etkileşim sonucunda oluşan

äsäsiiy kapital: *eko.* Üretim araçlarından oluşan kapital. **äsäsiiy kütübhanä:** Baş kütüphane

äspicällâb aspijallob: At ticaretiyle uğraşan kişi

asr acp I: 1) Yüz yıllık dönem, yüz yıl

2) Dönem, zaman

asr acp II: Güneş batmadan bir saat öncesi ve o zamanda kılınan namaz

äcriy acrii: Yüzyıllar boyu yaşayan, devam etmekte olan

äsrâr acrop: 1) Sır; sırlar

2) Äsrâr (erkek ismi)

ässälâm accalom: 1) Selamlaşma şekli **ässälâmu aläykum: vä äläykum ässälâm aläykum**

2) Selam gönderme, kutlama şekli

ästağfirullâ astağfirullo: *ünl.* 1) Şaşırmaı, hayret etmeyi ifade eder

2) Öfkeyi, kızmayı ifade eder

ästi aciti: äslâ: *zf.* Tamamen, büsbütün

äsfäläsâfilin acfalasofilin: *din.* Cehennemın en dibi, cehennem

• **äsfäläsâfilin bolmaq** veya **äsfäläsâfilingä ketmaq**: 1) Çukura, dereye düşmek 2) *mes.* Helak olmak, kazaya uğrayarak ölmek

äs'äsä-däbdäbä асъаса-дабдаба: Büyük ihtişam; büyük tantana, debdebe

äş'âr ашъор: Şiir, şiirler; beyitler

atayin атайин: *zf.* 1) Mahsus olarak, belli bir amaçla, kasten

2) Bilerek, kasten

ätir атир: Hoş kokulu maddelerin ispirotadaki çözeltilisinden oluşan kozmetik ürün; parfüm

atiqa атиқа: **âsâri атиқа**: **âsâr**: Eser

ätläs атлас: Bir tarafı parlak, çiçekli, süslü yerel kumaş

ätä ато: **ätä qılmaq**: Hediye etmek, vermek

ätârud аторуд: **merküriy**

ättâr аттор: Parfüm ve tuhafiye ticaretini yapan dükkan sahibi veya tüccar

axbâr ахбор: Haber; haberler; bilgi

axbâratingiz üçün: Bilginize, bilginiz olsun ki...

• **axbârât ахборот**: 1) Haber; haberler; bilgi, enformasyon

2) Belirli sürelerde yayınlanan bazı derlemelerin adı

axi(y)ri ахи(й)ри: Sonunda, nihayet, sonuç

äxlât ахлат: 1) Süprüntü ve çöpler, süpürmek ve temizlemek sonucunda biriken kirli şeyler

2) Necaset

axlâq ахлоқ: 1) Kişilerin her bir topluma has davranış biçimlerinin toplamı, edep; etik

2) Huy, davranış, terbiye, edep

axlâqiy ахлоқий: Ahlak ve edeple ilgili, etik

ä'yân аьён: Yüksel rütbeli kişiler; bürokratlar

a'zām аьзам: 1) Büyük, ulu. **vāzir(i) a'zām:** Baş vezir

2) Azām (erkek ismi)

a'zā аьзо: 1) İnsan veya hayvan vücudunun belirli bir işlevi yapan kısmı

2) İnsanın tüm vücudu. **a'zāyi bādān:** Tüm vücut

3) Herhangi bir gruba, topluluğa veya topluma ait kişi

• **muhbir a'zā: muhbir**

ä'lām аьлам: *din.* Şeriat kanunları çerçevesinde verilen fetvaları onaylayan veya reddeden din adamı; baş müftü. **vallāhı a'lām: vallā(hı)**

a'lā аьло: 1) Kalitesi, özellikleri en iyi olan; asil. **a'lā deb bilmāq ya da a'lā körmāq:** Tercih etmek

2) Eğitim kurumlarında 5 puanlı sistemde en yüksek puan

3) A'lā (erkek ismi)

arş(i) арш(и) a'lā: arş I 1

a'māl аьмол: Yapılan veya yapılacak işler; faaliyetler

nāmāi a'māl: nāmā

a'rāf аьроф: a'rāfdā qālgān: Ara yolda kalan

aqalli ақалли: 1) En azından, hiç olmazsa

2) Hatta, hiç olmasa

aqidā ақида: 1) Körü körüne inanmaya, itikada dayalı ve ispatsız kanun; dogma

2) İnançla söylenen ya da çok inanılan fikir, mülahaza. **aqidā**

qılmāq: diye düşünmek

3) Aqidā (kadın ismi)

aqıq aqıq: 1) Çeşitli renklerdeki değerli taş, hakik (süs eşyalarında kullanılır)

2) Kırmızımsı sarı renkli, kırmızı

aqıqa aqıqa: Yeni doğan çocuk için verilen ziyafet (bu merasimde çocuğa isim verilir).

aqı aqı: 1) İnsanın biliş, fikir yürütme kabiliyeti

2) Zekilik düzeyi, idrak, zihin, bilgelik, olgunluk. **aqı räsä:** (ya da bütün): 1. Akı yerinde, psişik olarak sağlam. 2. Zihni, entelektüel olarak olgun, zeki. **aqı qısqa** (ya da **kältä**) Akı yerinde olmayan

3) Us, beyin. **aqıldän äzmäq:** Delirmek. **aqı bilän:** Düşünerek

4) Mülahaza, istişare

●**aqı tişi:** Genelde 20 yaştan sonra çıkan diş. **aqı bävär qılmäydi:** İnanılacak gibi değil. **aqı yetmäydi:** **aqı bävär qılmäydi.** **aqı şäšti:** 1) Şaşırdı, akı şaştı. 2) Şaşkına döndü, ne yapacağını bilemedi. **aqıgä sıgmäydi:** **aqı bävär qılmäydi.** **aqıni yoqätıdi:** akı şaşdı. **aqıni älmäq:** Kendini beğendirmek

aqıliy akıliı: Akı faaliyetle, fikir yürütmeyle ilgili; entelektüel

äkräb akırab: 1) *astr.* On iki burcun biri, Terazi ve Yay burçlarının arasında bulunuyor

2) Şemsi yıl hesabına göre sekizinci ayın Arapça adı (22 Ekim – 21 Kasım'a denk geliyor).

aqırbä akırabı: Yakın kişiler, dostlar

aqıyâr aqıep: 1) Diğerleri, yabancılar

2) Rakip, rakipler

3) Düşman, düşmanlar

ävc авж: 1) Bir olayın, sürecin en kızıştığı anı, güçlenen, zorlanan anı, yukarı noktası, yüksek derecesi, zirvesi. **ävc älmäk, ävcigä çıqmâq:** tam faaliyette, çok yoğun olmak

2) *müz.* Bir melodinin en yüksek notası

ävlâ авло: Yeğ, daha iyi, fazla

ävsät авсат: Vasat, orta, orta derecede

ayâl аёл: 1) Kadın ya da reşit olan kız

2) Evli kadın, refika

ayân аён: Açıkca görünen, aşikâr, net

ayb айб: 1) Düzen ve kurallara ya da edep-ahlak kurallarına aykırı olan iş, hal ve hareket; günah

2) Kişiyi utandıracak hal ve hareket; utandıracak iş, utanç

3) Eksiklik, noksan, kusur, illet, günah

äyvân айвон: Genellikle uç yönü kapalı, önü açık oda. Eyvan

● **cähân äyvânidä:** Alemde, dünyada

äyyâm айём: 1) Gün; günler

2) Bayram günü; bayram günleri

● **äyyâmi äcuz:** Kışın son haftası

äyyâr айёр: 1) *sf.* Kurnazlık ile yapan; kurnaz, açıkgöz, sinsi

2) *sf.* Kurnazlıkla dolu, kurnazlığını ifade eden; sinsice, kurnazca

3) Özbek halk destanlarında hileci, casus

äyniyät айният: 1) Aynı şekilde benzerlik, bir çeşit

2) İçerikteki bütün harf işaretlerinin tüm değerlerinin bozulmayacak şekilde eşitliği

- äyş айш:** 1) Sefa- huzur, rahat- rahatlık; yüksek estetik zevk, neşe, huzur
2) Keyif-sefa, ayyaşlık, içki içme, eğlence

äyühännâs айюханнос: 1) Kalabalığa, yığına karşı yapılacak hitap, seslenme

- äzä аза:** 1) Kadınların ölen kişinin evinde ağlayarak geçirdikleri yas töreni
2) Matem, taziye

äzäl азал: Başı, başlangıç vakti bilinmeyen; kadim zaman, eski

äzäliy азалий: Geçmişteki, kadimi, eski

- azamät азамат:** 1) Gayet geniş, büyük, iri, engin
2) Kudretli, sert, kararlı, güçlü, kuvvetli; seçkin
3) Bahadır, yiğit, güçlü kuvvetli; sağlam; zengin
4) Azamet

- aziz азиз:** 1) Saygı ve itibara layık, değerli, kıymetli, muhterem
2) Her şeyden yüce, büyük, paha biçilmez, değerli
3) Para ile satın alınamayacak kadar kıymetli, nadir, az bulunan
4) Mukaddes, kutlu, saygıdeğer
5) Aziz (erkek ismi)

- azim азим:** 1) Çok büyük, muazzam, güçlü
2) Azim (erkek ismi)

- äziyät азият:** 1) Güçlük, meşakkat, azab
2) Hasar, yara, zarar

äzm азм: Kesin karar, kati düşünce

azâb азоб: 1) Fiziksel ya da ruhsal olarak ezilmek, zorluk çekmek, eziyet, işkence

2) Güçlük, zorluk, meşakkat

azâb-uqubat азаб-укубат: Çeşitli acı ve eziyetler, meşakkatler ve güçlükler

âzân azon: 1) Sufinin (müezzinin) camide cemaate namaza vaktini bildirmek için yaptığı çağrı

2) Şafağa yaklaşan vakit, şafağa yakın sisli an, şafak

azrâil azроил: Dini inanca göre insanların canını alan melek; ecel meleği

2) Gürültü- çığlık, haykırış; feryat

2.9.2. Farsça Alıntılar

2.9.2.1. Arapça+ Farsça-Tacikçe Alıntılar

âcâbtâvur ажаботбур: İyi, güzel, yerinde, oldukça iyi

âcdâr аждар: 1) Efsanevi büyük yılan. Ejderha

2) Ağaçlarda yaşayan, uçmaya adapte olmuş Güney Asya'ya dağılmış kertenkele türü

âcdârnâfs аждарнафс: Yiyip doymaz, obur, pisboğaz, açgöz

âcdâ(r)hâ ажда(р)хо: 1) âcdâr

2) Kana susamış, kötü insan hakkında

acâyibxânâ ажойибхона: Müze

âdâyi адои: âdâyi tamâm bolmâq, âdâ bolmâq: âdâ 1: Tamam olmak, bitmek, tükenmek

âdâlâtpârvâr адâлатпарвар: Adalet taraftarı, adalet, hakkaniyet için mücadele eden

ädräs адрас: İpek dokuma, ipek ipli yöresel kumaş

ädräsbâf адрасбоф: İpek dokuyan usta, zanaatkar

äftädähâl афтодахол: [F-T+A] **1) äftädä**

2) Ölüm döşeğinde yatan; ağır hasta

ähdnâmä ахднома: Resmi sözleşme, anlaşma; pakt

ähd-päymân ахд-паймон: Karşılıklı anlaşma, vaat

älämängiz аламангиз: Ruhsal acı veren, eziyet eden, gücendiren

älämdiydä аламдийда: Yüreği dert ve elemle dolup taşan, eziyet, cefa çeken, azap, cefa çeken

älämdâr аламдор: Bayrak, tuğ kaldırıcı; bayraktar

älämzädä аламзада: **1) älämdiydä:** Acılı, dertli kişi

2) Acıya doymak, intikam almak kastına düşen, acısı olan

äläm-iztirâb алам-изтироб: äläm-äççiq

älämnâq аламноқ: älämli 3.

älmisâqı алмисоқи: **1) Geçmiş, kadim, önceki, çok eski**

2) mec. Aşınmış, eskimiş, çiğnemek, yürekten vuran (sözle ilgili)

alâqadâr алоқадор: İlişkisi, ilgisi olan, ilgili, bağlı, ilgili, alakadar

alâqadârlık алоқадорлик: alâqadâr

amälpäräst амалпараст: Kendi işini iyi gören, şahsi menfaatlerini toplumsal menfaatlerden yukarda tutan kişi, mesleki başarıyı ön planda tutan, menfaatçi

ämiri амири: **1) Kabuğu ve eti (içi) mavimsi, ince zarif, uzunca kavun türü**

2) Üzümün bir türü

ämlâkdâr амлоқдор: 1) Büyük yer sahibi; toprak sahibi, zengin, mülk sahibi

2) Emlaklara (Buhara Hanlığında) toprak vergisi koyan görevli

3) Buhara Hanlığında ilçe yöneticisi

ämmävâççä аммавачча: Abla ve kız kardeşin oğul veya kızları (dayıların çocuklarına göre) hala çocukları

anbäräfşân анбарафшон: Amber kokusu saçan, güzel kokulu, aromatik

äräväkâş аравакаш: 1) At arabası ile yük taşıyan, araba kullanıcısı, sürücü

2) *sf.* Arabaya koşulan, yük çeken ör. arabaya koşulan at

äräväsâz араваcos: Araba tamircisi usta

арақхор арақхор: Kendin içkiye vermiş, votkayı çok içen kişi; ayyaş; alkolik, içkici

arzgoй арзгўй: Şikayet ile gelen veya başvuran kişi

ärzimä арзнома: Rica yazısı; dilekçe

ärizäboз аризабоз: Boşu boşuna dilekçeler vererek, şikayet ederek sorun/kavga çıkaran kişi

asilzädä асилзода: Feodal ve burjuva toplumunda: üst sınıflara ait kişi; soylu, aristokrat; asilzade

äskiyâbâz аскиябоз: Askiya ustası, askiya yapmayı seven kişi

äsrdaş асрдош: Herhangi kişi ile aynı zamanda, aynı dönemde yaşayan veya yaşamakta olan kişi; zamandaş

ätirgöl атиргул: Gövdesi dikenli, çiçeği hoş kokulu bitki ve onun çiçeği; kırmızı gül

ayálmänd aëлманд: Ailesi olan, çoluk-çocuklu; çoluğu çocuğu çok. Evli

äybäki айбаки: Büyükbaş hayvan derisinden yapılan düşük kalite deri

äybdâr айбдор: 1) Herhangi bir konuda ayıblı olan kişi; günahkar. Suçlu

2) Bir cinayet (suç) işleyip, sorguya çekilen kişi

3) Bedensel yönden herhangi bir yetersizliği, noksanı,

hastalığı olan, özürlü

äyüârânä айёрона: Kurnazlıkla, hinlikle, kurnazca

äyşgâh айшгоҳ: Sefa- içki içme, keyif- sefa yeri, eğlence mekânı

äzädâr азадор: Bir yakınının ölümünün üzerinden daha bir yıl geçmemiş, yas tutan kişi

äzäyimxân азайимхон: Hastalara soluk vermek, sihir efsun yapıp “iyileştirme”yi kendine meslek edinmiş kişi; niyaz eden

azimqâr азимқор: Çok büyük işleri gerçekleştiren

azmqâr азимқор: Azminden vazgeçmeyen, sözünden kesinlikle dönmeyen; kesin

äxlätxânä ахлатхона: Çöp atmak için ayrılan özel yer

aqidäpäräst ақидапараст: Akidelere körü körüne inanan, akidelere takılan insan; dogmacı

2.9.2.2. Farsça+ Tacikçe Alıntılar

äbgâr абгор: Kötü duruma düşmüş, güçsüz, harap

äbgârlık абгорлик: 1) äbgâr

2) Kötü, güçsüz durum, güçsüzlük

äbzäl абзал: Atı eyerlemek ya da abraya koşmak için kullanılan aletler; koşum takımı, at koşumu

äbzällämâq абзалламоқ: Eyerlemek, koşumlamak

äbzällänmâq абзалланмоқ: Eyerlenmek

äbzällätmâq абзаллатмоқ: Eyerletmek

äbr абр: Bulut 1. **äbri näysân :** Baharda yağmur bulutu. **äbri nävbähâr:** Erken ilkbahar bulutu. **çun äbri nävbähâr:** Aynı erken bahar bulutu gibi

äbrişim абришим: 1) İpek

2) ipek kumaş

äbro абрү: Kaş

äbrokätân аброкамон: Kıvrılmış kaş. Keman kaşlı

äcdâr аждар: 1) Efsanevi büyük yılan. Ejderha

2) Ağaçlarda yaşayan, uçmaya adapte olmuş Güney Asya'ya dağılmış kertenkele türü

äfsânä афсона: 1) Nesilden nesle, ağızdan ağza aktarılan fantastik, bazen dini içerikli hikâye, rivayet, destan. **äfsânä bolmâq:** İnsanların ağızına düşmek

2) *mec.* Esası olmayan söz, yalan, uyduruk. **äfsânä toqımâq:** Uydurmak, yalan şeyler uydurmak

3) *mec.* Akıl almaz, inanması güç, misli yok şey, iş

äfsânäviy афсонавий: 1) Efsane janrına ait olan, fantastik

2) Sadece efsanelerde olan, dünyada olmayan, hayal ürünü

3) *mec.* Uyduruk, uydurma

4) *mec.* Akıl almaz, inanılması güç, misli görülmemiş, misli yok

äfsânävâr афсонавор: äfsânäviy 4

äfsun афсун: câdu: Büyücü, cadı, sihirbaz

äfsungär афсунгар: cãdugär 1

äfsunkâr афсункор: 1) äfsungär 2) fusunkâr

äfsus афсус: 1) Üzüntü, acıma duygusu; pişmanlık. äfsus qılmâq: Pişman olmak, üzölmek

2) Yazık, maalesef

äftãdã афтода: 1) Zavallı, çaresiz, aciz

2) Acı, keder veya dert yüzünden zayıflayan, bitkin düşen, çaresiz

äfgân афгон II: Feryat, inilti, figan

ämãki амаки: 1) Babanın ağabeyi ya da kardeşi, amca (yeğene göre)

2) Kendinden büyük erkeğе danışırken ya da saygı göstermede kullanılır

3) Genellikle erkek (kendinden küçüğе göre) için kullanılır

• **bu iş (ya da nãrsã) ämäkingiz emäs:** bu iş (şey) şaka değıl, bu iş (şey) kolay değıl, ciddi, zor

ämãkivãççã амакивачча: Ağabey ve küçük kardeşlerin oğul ve kızları (birbirilerine göre), amca çocukları

angışvona ангишбона: Dikiş dikerken parmak ucuna takılan metal alet. Yüksük

ändãvã андава: Sıvacılıkta kullanılan ağaç saplı, altı düz metal alet, mala

ändazã андаза: 1) Kılık kıyafet, ayakkabı ya da herhangi başka bir şeyi kesmek, hazırlamak için kalın kağıt, karton vb.den yapılan şekil; şablon. ändazãsi

kelişgân: 1) Şekli, kesimi güzel, ustalıkla kesilip dikilmiş, güzel kesimli, biçimli (kılık kıyafet ve ayakkabı hakkında); 2) Boyu posu gelişmiş, vücudu kendine yakışan; düzgün vücutlu. **ändazã älmãq (ya da kotarmãq):** 1) Bir şeyin şeklini kopyalamak.

2) Örnek almak, ibret almak

2) *mes.* Hazır kalıp, örnek

3) *mes.* Ölçüsü, sınırı, olan, ölçülü

andäk андак: 1) *zf.* **âzginä vaqt:** Azıcık, bir parça, belirsiz

2) Bunca, bu kadar, bir kadar

3) O kadar büyük ya da çok değil; küçücük, minicik, azıcık, biraz, çok az

ändärmån андармон: Dolu, tutulmuş, meşgul. **ändärmån bolmâq:** 1) Bir meşguliyet, iş v.b.uğraşmak, ilgi duymak. 2) Sevgi duymak, meftun olmak

ändäryägigä андарягига: *zf.* Toptan, toplu olarak; birlikte, toptan, büyük çapta; büyüklü küçüklü, sağlam hırpalanmış bakmadan

ändäryäk андаряк: **ändäryägigä**

andişä андиша: 1) Arkasını, sonucunu düşünüp ya da saygı gösterip yürütülen mülahaza; tedbirlilik

2) Genel olarak düşünce, düşünme. **andişägä bermâq (ya da tüşmâq):** **andişägä qılmâq 1, andişä**

3) Utanma, haya, ar namus; utanç duyma. **andişägä qılmâq:** 1) düşünmek, mülahaza etmek, kanıya varmak. 2) Hürmet etmek, saygı göstermek

ändâm андом: 1) Endam, boy pos, cüsse, biçim

2) Vücudun her bir üyesi

änduh андух: Ruhsal acı, üzüntü, hüzün; gam, keder, dert, kaygı, sıkıntı

äncir анжир: 1) Süt şeklinde sulu, tatlı, avuç içi büyüklüğünde yaprağı olan ağaç

2) Bu ağacın lezzetli meyvesi

•**äncir şaftalı:** Şeftalinin meyvesi incire benzeyen bir türü. **äncir qilib yubärmâq:** Ezip, çiğneyip göndermek, ezmek, bozmak; kırmak, parçalamak

äncirzâr анжирзор: Daima incir ile dolu olan yer, bahçe

äncâm анжом: 1) Ev, ev eşyaları, ev malzemeleri

2) Herhangi bir alanın kendine has şeyleri, gerekli-değerleri; aletleri, malzemeleri

äncümân анжуман: 1) Toplantı, meclis; toplanma, kongre

2) Aynı devirde yaşayıp, aynı alanda faaliyet gösteren meşhur kişiler grubu

3) *tar.* Bir tür meslek esnafının, tavsiye edilmiş bir iş sebebiyle zaman zaman toplanılan meclisi; çıraklıktan ustalığa geçiş merasimi, ziyafeti

änâr анор: 1) Kızıl çiçekli ağaç ya da çalı. Nar

2) Bu ağacın içi kızıl tanecikler ile dolu iri yuvarlak meyvesi, nar. **änâr yuz(li):** Yanakları nar gibi kıpkızıl, berrak kızıl yüzlü

3) Änâr (kadın- erkek ismi)

änârzâr анорзар: Sürekli nar ile dolu olan yer, bahçe

änsuriy ансурий: piyâzi änsuriy. piyâz

arabi араби: Araplara ve Arabistana ait. **Arabi ât:** arabasız binilen atların en iyi türlerinden biri, Arap atı

äräyiş арайиш: Kesilen, biçilen şeylerin fazlası, arta kalan yeri, azalan, eksilen yeri. **äräyişini älmâq:** 1) Kesilen, dikilen şeylerin dikişinden arta kalan yerini keserek küçültmek, şekil vermek. 2) *mec.* Bir şeyin bir kısmını çalmak, hırsızlık yapmak

araqı арақи: *mit.* Tavanın çevresini dolaşan, saçak altına, eşik, pencere tepesine işlenen ağaç nakış, korniş

ardâb ардоб: 1) Büyükbaş hayvanlara içirmek için su ve un karışımından hazırlanan yemek

2) *mec.* Undan, tahıldan hazırlanan yağsız çorba

ärcümänd аржуманд: Aziz, değerli, kıymetli

ärzändä арзанда 1) Çok bekleyiş sonrası doğan tek çocuk

2) Diğerlerinden daha çok sevilen, şımartılan kişi

ärzändäi-kirämändä арзандаи-кироманда: Aşırı sevilen, şımartılan

ärzân арзон: Fiyatı, ücreti düşük, makul olan, pek yüksek olmayan. **ärzân**

bahâ: Düşük fiyatlı, düşük ücretli

ark арк I: Başkentteki saray; padişah sarayının güçlendirilen kısmı ve ayrıca sarayın kendisi

ärmân армон: Gerçekleşmeyen arzu/istek veya zamanında yapılmayan iş vs.den dolayı duyulan üzüntü. **ärmân qılmâq, ärmân qılmâq:** (*ya da kätmäq*) amaca ulaşamamaktan veya bir işi zamanında yapamamaktan dolayı üzülmek. **köngil**

ärmoni: Gönüldeki arzu, istek, umut

ärmuğân армуғон: *ed.* Hediye

ärrä appa: Ahşap, metal, taş vs.yi kesmeye yarayan, çelik levha veya diskten oluşan, dik dişli alet; testere

• **ärrä qılmâq:** Eşit şekilde paylaşmak

ärräkâş арракаш: Testereyle kesme işi yapan kişi

ärräpošt аррапўшт: Omurga

ärräçi аррачи: ärräkâş

arxivçi архивчи: arxivarius

arxivşunâs архившунос: Arşiv işi uzmanı, bilim insanı

ärğuvân арғувон 1) Ahşap oymacılıkta kullanılan, baklagiller familyasına ait ağaç; erguvan

2) *sft.* Koyu kırmızı, kıpkırmızı

äsp асп: 1) At

2) At şeklindeki taş; at

3) **ât II 2. äsp yili: ât yili**

ästäydil астойдил: *zf.* 1) Samimi olarak, içtenlikle

2) Gerçekten, ciddi olarak

3) Helal yolla, insaf ile; vicdanen

ävbaş авбош: Serseri, holigan, kabadayı

ävrä авра: 1) Giysi ya da minder gibi şeylerin dış katı

2) Yastığın dış kılıfı

ävrä- ästär авра-астар: Kılıf ve astar. İç ve dış kumaşı. **ävrä- ästär çâpân:** Kılıf ve astardan ibaret (yani pamuksuz) kaftan, cübbe.

•**ävrä- ästärini aǵdärmâq (ya da qâqmâq, soqmâq):** 1) Bol bol soru sormak, iğneden ipliğe soruşturmak. 2) Sert azarlamak, sertçe eleştirmek. 3) Bütün kabahatleri ortaya dökmek

âz аз: **âz rozi âzâl:** En önce, kadimi, önceki

âzbârâyi азбаройи: (edat) İçin, sebebiyle

âztahidil азтахидил: ästäydil: Gönülden, samimi, yürekten, içtenlikle

2.9.2.3. Rusça Alıntılar

abbad аббад: 1) Katolik erkek manastırının başı, baş rahip, manastır reisi

2) Fransa'da Katoliklerin ruhani liderine verilen ad

abbreviatura аббревиатура: 1) Kısaltma, bir ifadenin kısaltılmış biçimi, bir sözün baş harflerinden oluşan kısaltmalar

2) Şartlı kısaltmalar, vâ(ve), h.k.(vâ hâkâzâ: vesaire, ve başkaları), vâ ş.k. (vâ şu kâbilâr: ve bunun gibi), q.(qarâng: bakınız)

aberratsion абберрация: Sapmaya ait olan sapma, yoldan çıkma; değerlerden ve doğru yoldan sapma

aberratsiya: 1) *biol.* Malum bir türe mensup hayvanların organizmasında ortaya çıkan bir tür farklılık

2) *fiz.* Parlak ışıkların lensten geçişinde lensin fokustan sapması, sınırdan çıkma olayı. **sfernîk aberratsiya:** Işıkların fokustan sapması sonucunda etkisinin donuklaşması. **xromatik aberratsiya:** Güneş ışıklarının lensden çıkıp kendisini oluşturan renklere ayrılması, parlamak

3) Dünyanın kendi etrafında ve güneş etrafındaki dönüşü sonucunda yıldızların yerinden hareket etmiş gibi görünmesi

abituriyent абитуриент: Liseyi bitirip, üniversiteye girmeye aday olan öğrenci

abonement абонемент: Bir şeyden faydalanmak için örneğin tiyatrodaki yerlerden bir süre faydalanmak için alınan sezonluk, kombine bilet, abonman

abonent абонент: Abone, üye; abonmandan faydalanan, abonman sahibi

abort аборт: Çocuk aldırma, çocuk düşürme, kürtaj

abortiv абортив: 1) *tıp.* Ağrısı, sızısı birden duran; hastayı temelden iyileştiren

2) *biy.* Büyümeyen, gelişmeyen, gelişmesi önlenmiş, eksik, bitmemiş; erken doğan çocuk, düşük

abraziv абразив: **abrazivlâr:** Aşındırıcılar

abrazivlâr абразивлар: Metal, ayna, ağaç vb. şeylerin yüzeyini cilalamak için kullanılan zerrelî katı maddeler, aşındırıcılar, aşındırıcı metaller

absenteizim абсентейзм: Burjuva ülkelerde işçilerin antidemokratik seçimlere katılmaması, bunun gibi kolektif müesseselerin üyelerinin toplantılara munzatom olarak devam etmemesi; işe gelmeme, devamsızlık

absolyut абсолют I: 1) idealistik felsefede ve dinlerde: varlığın ezeli ve ebedi, birincil, esas (ruh, idea, ilah, tanrı)

2) Ayrı öneme sahip olan, başka olaylara ve şeylere bağlı olmayan şey, olay

absolyut абсолют II: 1) Mutlak, kesin

2) Mutlaka, kesinlikle, tamamiyle. **ähâlining**

absolyut ösişi: Nüfusun sayı türünden sayımı (oransal değil)

•**absolyut kättâlik:** Güvenilmez büyüklük. **absolyut monarhiya, monarhiya. absolyut nul:** Ulaşılması mümkün olmayan en aşağı derece. Mutlak sıfır noktası. **absolyut temperatura:** 273 °C' den hesaplanmış derece. **absolyut çempion:** spor müsabakalarında birinci olan sporcu

absolyutizm абсолютйзм: Hakimiyetin bir kişinin elinde olduğu devlet düzeni, monarşi. Mutlakiyet

absolyutist абсолютйст: Absolyutizm taraftarı

absorbtsiya абсорбця: fiz. Yutma, sindirme, emme, yutulma, sindirilme

abstrakt абстракт: Soyutlamaya, soyutlaştırmaya dayanan; soyu

abstraktlik абстрактлик: Soyutluk. Soyutluğa dayandırılmışlık, sanallık

abstraksionizm абстракционйзм: Sanatta gerçek varlığını göstermekten vazgeçen, nesnelere ya da olayları şartlı çizgiler, noktalar ve şekiller ile tasvir etmeye gayret eden şekilci akım. Soyutçuluk, soyut sanat

abstraksionist абстракционйст: Soyutçuluk prensiplerini dayanak alan ressam, heykeltıraş

abstraktsya абстракця: 1) Şey ya da olayların önemli ve belirli alametlerini, kanunlarını ayırt etmek amacıyla onların bazı küçük yanlarını ya da bağlantılarını bir köşeye koyarak fikir yürütmek

2) Sanal düşünce, soyutlaştırma yoluyla ortaya çıkan kuramı genelleştirme, kuram özeti

abstsèss абсцèсс: *тип.* Deri ya da organların iltihap bağlaması, iltihap çıkmış, iltihaplanmış yer

abstsissa абсцисса: Uzaydaki bir noktanın yerini belirlemek için kullanılan üç koordinattan biri. Apsis, apsis eksen

abzats абзац: 1) Satır başı, paragraf başı

2) İki paragraf arasındaki metin

adaptatsiya адаптация: 1) *биу.* Organizmanın, örneğin duyu organlarının çeşitli şartlara uyumu. Adaptasyon

2) Yabancı dil öğrenenler için eser sadeleştirmek ve bu yolla sadeleştirilmiş metin

adekvat адекват: Her yönden uygun olan, denk gelen, eşit olan, aynen, birebir, benzer, uygunluk

adel адел: Yorgan yerine kullanılan tek katlı örtü, atkı

administrator администратор: Bir iş yeri ya da işletmenin; bir kurumun müdürü, başkanı

adminstratsiya администрация: 1) Kurum, işletme, organizasyon vb. müdürü, başkanı, müdüriyeti

2) Kurum, işletme, organizasyon yöneticilerinin tümü

admiral адмирал: Deniz filosunun en büyük kumandanlık rütbesine verilen savaş ünvanı ve bu unvana sahip kişi

adno адно: Alt, aşağı, taban, dip, üçüncü derece

adres адрес: 1) Herhangi biri ya da organizasyonun bulunduğu yerin detaylı adı. Adres

2) Posta yoluyla gönderilen şeylerin üzerine yazılan yer ve alıcının adını gösteren yazı

3) Herhangi bir kutlama münasebeti ile kurum, organizasyon ya da özel bir şahıs adına gönderilen tebrik, hatırat

●**adres stoli (ya da byurosi):** Herhangi bir yerde yaşayanları liste yapan ve onların kaldıkları yerlerde oturduklarını doğrulayan belgeleri veren kurum, idare.

adres dāftāri: Kişilerin ve kurumların adreslerinin yazıldığı defter, kayıt defteri.

adresigä: İsme, şahsa

adresant адресант: Posta yoluyla telgraf, mektup vb. şeyler gönderen kişi kurum

adresat адресат: Adresine mektup, telgraf vb. gönderilen kişi ya da kurum

adsorbtsiya адсорбция: Gaz ya da eritilmiş madde parçacıklarının sert maddenin yüzeyine yapışması, sindirme

ad'yutant адъютант: Hizmet birliklerinde ya da karargâhlardaki işleri yapmak için askeri kamp yöneticilerine yardımcı olan gönüllüler

aerovokzal аэровокзал: Havaalanı terminali

aerodinamik аэродинамик: Aerodinamiğe ait

aerodinamika аэродинамика: Hava ve gazların hareketlerini ve onların sert cisimlerin hareketine etkisini inceleyen bilim dalı

aerodrom аэродром: Hava araçlarının beklemesi, uçuşu, inmesi için gerekli tüm tesislerin bulunduğu geniş alan

aeroklub аэроклуб: Havacılık meraklısı olanlar ve havacılıkla uğraşanların kuruluşu

aeromehanika аэромеханика: Mekaniğin gazların dengesini ve hareketini inceleyen dalı

aeronavigatseya аэронавигация: Uçuş araçlarının belirli bir yoldan ilerlemesini inceleyen bilim dalı; hava navigasyonu

aeroplan аэроплан: Uçak

aeroport аэропорт: Hava yolu hattında bulunan ve bünyesinde hava ulaşımının sürekli olarak gerçekleşmesinin sağlanması için gerekli tesisleri barındıran hava alanı

aerostat аэростат: Havadan da hafif hava aracı; hava balonu

aerostatika аэростатика: Hareket halinde olmayan gazları inceleyen bilim dalı

aeros'yomka аэросъёмка: aerofotos'yomka

aeroflot аэрофлот: Hava filosu

aerofotos'yomka аэрофотосъёмка: Uçaktan yeri ve yerdeki şeylerin fotoğrafını çekmek; bu yöntemle çekilen fotoğraf

aeroçana аэрочана: Motorlu pervane yardımıyla hareketlenen kızak

agglyutinativ агглютинатив: Eklemelilere (diller) dayandırılan

agglyutinatsiya агглютинация: 1) *biy.* Sıvı içindeki zerreciklerin, örneğin kırmızı ve beyaz kan hücrelerinin, mikroplar vb.nin birbirine yapışıp, kumlu hale gelmesi, bitişme

2) *db.* Çeşitlendirmede, türetmede ve genellikle söz değişikliklerinde kelimeye eklenen eklerin, kök değişimleri oluşturup oluşturumamasına göre tutarlı bir şekilde eklenmesi (eklemeli dillerden Türkçe veya başka bir dile has özelliklerindedir.)

agent агент: 1) Teşkilat, müessese vb.nin görevlerini yerine getirebilmesi için tayin edilmiş vekili. Acenta

2) Birinin belirlenmiş menfaatlerine hizmet eden şahıs

3) Bir devletin istihbarat servisinde gizli memur; casus, ajan

agentlik агентлик I: 1) agent

2) Ajan faaliyeti, casusluk, ajanlık

agentura агентура: Gizli bilgiler toplamak ve sabotaj amacıyla organize edilmiş istihbarat servisi hizmeti

agitator агитатор: Halk arasında propaganda çıkaran şahıs. Propagandacı

agitatsion агитацион: Propaganda işlerine ait, propaganda için planlanmış

agitatsiya агитация: Geniş halk topluluklarını siyasi olarak etkilemek, halkı bir işe seferber etmek amacıyla halk arasında sözlü ve yazılı şekilde götürülen sosyal ve siyasi iş, faaliyet

agitbrigada агитбригада: Halk arasında idari, sosyal ve siyasi işleri götürmek için kurulmuş ekip, takım; propaganda ekibi

agitkollektiv агитколлектив: Halk arasında protesto yürütmek, sosyal ve siyasi işler için SBKP (Sovyet Birliği Komünist Partisi) parti teşkilatı huzurunda teşkil edilen protesto grubu

agitpoezd агитпоезд: Geçici propaganda merkezi olarak faydalanmak için donatılmış tren

agitpunkt агитпункт: agitatsiya punkti: Halk arasında protesto yürütmek, sosyal ve siyasi işleri yürütmek amacıyla oluşturulmuş özel yer, merkez. Propaganda merkezi

agnostik агностик: Agnostizm taraftarı

agnostitsizm агностицизм: Tarafsız dünya ve onun yasaları bilinemez diye iddia eden idealist felsefe öğretisi. Bilinemezlik

agrar аграр: Yer- su, araziye sahip olma ve bunlardan faydalanmaya dair.

agrar mämäläkät: Sanayisi gelişmemiş halkı esasen köy ekonomisi ile ilgilenen memleket. **agrar mäsälä:** Köyde toprak- su, işçiler ve işçi sınıfına ait mücadele meseleleri

agregat агрегат: 1) Genel bir işi yapmak için birkaç motordan oluşmuş makine. Ünite

2) Bir makinenin belli bir işi yapan özel mekanizması

3) Dağı oluşturan minerallerin mekanik birleşimi ya da birikmesi

agressiv агрессив: Agresif siyaseti destekleyen, saldırgan, baskıcı

agressivlik агрессивлик: 1) **agressiv**

2) Agresif davranış, saldırganlık, baskıcılık

agressiya агрессия: Başka bir devletin topraklarını ele geçirmek için bu devletin topraklarına silah gücüyle girmek, başka devletlerin özerkliğini yok etmek ya da sınırlandırmak, onu iktisadi ve siyasi yönden bağlamak; baskıcılık, saldırganlık

agressiyaçı агрессиячи: **agressor**

agressiyaçilik агрессиячилик : **agressorlik**

agressor агрессор: Saldırgan siyaset yürüten, saldırgan, baskıcı

agressorlik агрессорлик : 1) **agressor**

2) Agresif davranış, saldırganlık, baskıcılık

agrikul'tura агрокультура: **agrokultura**

agrobiologik агробиологик: **agrobiyoloji**

agrobiologiya агробиология: Bitkilerin ve hayvanların hayatlarının biyolojik yasalarını açıklayan fen

agrokul'tura агрокультура: Çiftçilik işlerini iyileştirmek, toprağın verimini artırmak için çeşitli yöntem ve çareler arayan sistem. Ziraat

agronom агроном: Tarım uzmanı, ziraatçi

agronomik агрономик: Tarım, ziraat. Tarıma bağlı olan

agronomiya агрономия: Köylerde üretim işlerinin ilmi esasları; köy üreticiliği ve çiftçiliğe dair teorik ve pratik bilimler bütünü

agronomlik агрономлик: agronom

agrotehnika агротехника: Köy üreticiliğinde ekinlerin ekildikten sonra toplanıp olgunlaşana dek gerçekleştirilen işler bütünü ve bunları gerçekleştirme sistemi. Tarım teknolojisi

agroximiya агрохимия: Bitkileri besleyip yüksek istikrarlı mahsul almak amacıyla gübrelemek, kimyevi araçlarla parazitlerden korumayı amaçlayan tarımsal kimya. Ziraat

avangard авангард: 1) Savaş kuvvetlerinin ya da filonun esas güçlerinin cephede düşman tarafına yürüyen öndeki kısmı. İleri, öncü, elebaşı

2) Gezgin bir toplumsal grubun ya da sınıfın ön safında bulunan, ordunun öncü kısmı

akademizm академизм: 1) Bilimsel araştırma ve eğitim kurumlarında; kuru kuruya teoriye verilmesi, hayattan, pratikten uzaklaşmak, kuru teorisyenlik

2) Güzel sanatlarda: antik dünya ve uyanma devrinin (Rönesans) klasik örneklerine körü körüne bağlanan ve realist akımlara karşı mücadele eden akım

akademik академик: 1) Bilimler akademisinin gerçek üyesi. Herhangi bir akademinin üyelerinden sayılan bilim adamı, edip, ressam, heykeltıraş vb.nin unvanı

2) Eğitim kurumlarında: **akademik yıl:** Eğitim yılı.
akademik saat: Ders saati (45 dakika)

3) Akademik prensiplerine dayanan

akademik teatr: SSCB'de: En iyi, numune, örnek, olan devlet tiyatrolarına verilen onursal isim

akademiya академия: 1) Bilim- fen ya da sanatı geliştirmek için düzenlenmiş yüksek bilim kurumu

2) Bazı yüksek eğitim kurumlarının adı

akvaryal' акварель: 1) Suda eriterek kullanılacak boya, sulu boya

2) Bu boya ile boyanmış resim, desen

akvarium аквариум: 1) Balık, su canlıları ve bitkilerini bakmak ve çiftleştirmek için düzenlenmiş havuz ya da cam kase

2) Su canlıları ve bitkilerini öğrenmek, göstermek ile ilgilenen özel işletme

akkord аккорд I: Müzik aletinde çeşitli yükseklikteki birbiriyle ahenkli birkaç sesin bir kerede çalınması. Akord

akkord II: İşi azami ölçüde pazarlık ederek alma düzeni; parça başı ödenen. Parça başı iş

akkordeon аккордеон: On parmakla çalınan sağ tarafında klavyesi olan fortepiyano türündeki akordeon

akkordeonçi аккордеончи: Akordeon çalan

akkreditiv аккредитив: Banka ya da emanet kasalarından birinin herhangi bir şahıs ya da organizasyona belli bir miktardaki meblağı vermek için başka banka ya da kasaya gönderilen emir belgesi, örneğin emanet kasasına konulan parayı almak isterken kasadan almak için verilen evrak, belge. Kredi mektubu

akkumulyator аккумулятор: Elektrik akımını ya da ısı enerjisini, bunlardan sonradan faydalanmak için toplayabilen alet

akrobat акробат: Akrobasi ile ilgilenen jimnastikçi; sirkte zor jimnastik egzersizlerini fevkalade bir el çabukluğu ve ustalıkla icra eden sanatçı; akrobat

akrobatik акробатик: Akrobasiye ait

akrobatika акробатика: Sporun, jimnastik ve sirk sanatının zor bir türü

akrobatçı акробатчи: Akrobat

aktyor актёр: Tiyatro oyunu ve filmlerde rol oynayan sanatçı

aktyorlik актёрлик: aktyor

aktiv актив I: Bir organizasyon ya da topluluğun önde gelen, öncü kısmı

aktiv актив II: 1) Hareketli, çalışan; gelişmiş, gayretli, çalışkan, aktif

2) Hareket halinde olan, çalışan; gelişmiş, güçlenmiş

aktiv актив III: Dengesini bozma, kazançlı kısmı; işletme ya da organizasyonun maddi zenginlikleri, para, mal mülk vb. toplamı. **aktiv balans:** İhracat mallarının ithalat mallarına oranla daha fazla olması

aktiniy актиний: Uranyum madeninde bulunan radyoaktif element.
Aktinyum

aktrisa актриса: Kadın aktör

aktual актуал: Şimdi için en önemli, en gerekli, güncel

aktuellik актуаллик: Aktual

akula акула: Denizde yaşayan yırtıcı balık; köpekbalığı

akustik акустик: Akustik uzmanı

akustik акустик: Akustiğe ait olan, akustiğe mensup

akustika акустика: 1) Fiziğin yankıyı inceleyen branşı

2) Bir binada seslerin duyulma koşuluna, özelliklerine göre sesin iyi duyulması ya da duyulmaması

akuşer акушер: Hamile kadınları doğurtan ve doğuran kadınlara yardım eden, tavsiyeler veren uzman doktor

akuşerka акушерка: Kadınlara hamilelik ve doğum anında yardım eden orta bilgili tıp görevlisi; ebe

akuşerlik акушерлик: 1) akuşer

2) Tıpın hamilelere, doğurmuşlara ve doğuracak kadınlara tıbbi yardım etmek konuları ile ilgilenen kolu

aktsyont акцент: 1) Vurgu, söz vurgusu

2) Ana dilin başka bir dilde söylenirken gösterdiği farklılıklar, şive

aktsiz акциз: 1) Kapitalist ülkelerde ve Çarlık Rusyasında: küp şeker, kibrit, tuz gibi yaygın tüketim mallarına konulan vergi

2) Çarlık Rusyasında: bu vergiyi toplamakla ilgilenen devlet idaresi

aktsioner акционер: Pay, hisse sahibi, ortaklık şirketi, şirket üyesi; ortak

aktsiya акция I: Kapitalist ülkelerde: hisseli şirket tarafından bu şirketin sermayesine kendi hissesi eklenen hissedarlara verilen ve onlara şirketin hisselerine katılma ve onun gelirlerinden faydalanma hakkını veren belge, kıymetli evrak

aktsiya акция II: Bir amaca ulaşmak için yapılan iş, davranış

aktsiyador акциядор: aktsioner

aktsiyali акцияли: 1) aktsioner

2) Hissedarlardan toplanan sermaye temelinde kurulmuş

aktsiya акция II: Bir amaca ulaşmak için yapılan iş, davranış

aktsiyador акциядор: aktsioner

aktsiyali акцияли: 1) aktsioner

2) Hissedarlardan toplanan sermaye temelinde kurulmuş

aktsiyaçi акциячи: aktsioner

algebra алгебра: Matematiğin miktarlar üstünde (onların sayı değerlerinden bağımsız olarak) gerçekleştirilen işlemlerin genel kanunları hakkındaki bölümü. Cebir

algebraik алгебраик: Cebire ait olan, cebire mensup, cebirsel

alebastr алебастр: Pişirilmiş ve ezilmiş alçı taşı; kaymak taşı türü

aliment алимент: Ev geçimi payı, çalışmayan aile üyelerine (çocuklar, anne baba ve kadınlara) yakınları tarafından kanuna göre ödenen nafaka

alkoloid алколоид: **alkoloidlär**

alkoloidlär алколоидлар: *kim.* Esasen bitkilerde bulunan azotlu organik maddeler (onların bazıları örn. atropin, morfin, kinin, kodein ilaç olarak kullanılır.)

alkogolizm алкоголизм: Alkollü içkilerin, alkolün çok içilmesi, sonucunda meydana gelen, ağır sonuçlara varan hastalık

alkogolik алкоголик: Alkolizme müptela olan kişi, içkici, sarhoş, alkolik

alkogol' алкоголь: **1)** *kim.* Molekülleri oksijen ve hidrojen atomları grubuna giren bileşimler; alkoller

2) Votka, şarap ve genel alkollü içkiler

alegorik алагорик: Alegori, alegoriden, mecazdan ibaret olan; kinaye, mecaz

allo алло: Telefon konuşmasında “duyuyorum” ya da “duyuyor musunuz” anlamında kullanılan söz

aleo алэо: **1)** Uzun kalın yapraklı tropikal ve subtropikal bitki

2) Bu bitkinin yaprağının şirasından hazırlanan ilaç

alfavit алфавит: Bir dilin alfabesinin belli bir düzende yerleşmiş harfleri toplamı. Alfabe

al'batros альбатрос: Boru burunlu kuşlardan gagası uzun, kanatları ince ve geniş, iri, deniz kuşu

al'бом альбом: Resim çizilen, şiir, türkü, şarkı, hatıra v.b yazılan kalın kağıtlı defter. | Fotoğraflar, kartpostallar saklanan ya da çeşitli posta pulu vb. yapıştırılan kalın mukavvalı defter.| Herhangi bir temaya ait resimler, desenler, taslaklar vb. açıklamalarının bütünü

al'manax альманах: Aynı dönemde yaşayan yazarların edebi-sanatsal, tarihi ve gazetecilik eserlerinin toplamı

al'pinizm альпинизм: Dağ zirvelerine, buz dağlarına çıkma sporu

al'pinist альпинист: Alpinizm ile ilgilenen kişi

al't альт: 1) *müz.* Kadınların ve kızların ya da çocukların pes(alt) sesi. Bu sesle şarkı söyleyen şarkıcı

2) Alt tınılarda telli ya da üflelemeli çalgı aleti

al'ternativ альтернатив: Mümkün olan iki ya da birkaç imkândan birini seçme zorunluluğu

al'ternativa альтернатива: 1) Birbirine zıt iki ya da birkaç imkândan birini seçme zorunluluğu

2) Bu imkânlardan her biri

al'timetr альтиметр: Yerden yüksekliği gösteren alet; yükseklik sayacı

al'tçi альтчи: Keman çalan müzisyen

al'fa альфа: Yunan alfabesinin birinci harfi ve bu harfin adı

al'fa- nurläri: Bazı radyoaktif maddelerin parçalanmasıyla ortaya çıkan, pozitif yüklenen zerrelere- helyum çekirdeklerinin akımı

alyuminiy алюминий: Kimyasal element, gümüş gibi beyaz hafif kırılabilir eğilebilir metal

amal'gama амальгама: Cıvanın herhangi bir metal ile alaşımı ya da metallerin civayı eritmesi

ambrazura амбразура: Çeşitli koruma istihkâmlarında top, makineli tüfek vb.nin konulduğu delik, tümsek; kale

ambulatoriya амбулатория: Gidip gelerek tedavi olan (ayakta tedavi olan) ve evinde yatan hastalara verilen tıbbi yardımda bulunan klinik, muayenehane

amyoba амёба: Hareket ettiğinde gövdesi şeklini değiştirebilen bir hücreli en basit canlı. Amip

amirkon амиркон: 1) Siyah cila ile işlenmiş parlak deri

2) Pamuğun bir zamanlar Amerika'dan getirilen türü

ammiak аммиак: *kim.* Azot ile hidrojen birleşiminden oluşan keskin kokulu renksiz gaz. Amonyak

ammoniy аммоний: *kim.* Azot ve hidrojenden oluşan atomlar grubu (teknikte ve köy ekonomisinde geniş ölçüde kullanılan bir dizi tuz içeriğine girer). Amonyum klorür

amnistiya амнистия: Ceza hükümlülerinin yüce egemenlik kararnamesi ile kısmen ya da tümüyle azad edilişi, af edilişi; genel af

amoral аморал: Edep ve ahlak normlarına aykırılık, ahlak kuralları dairesine sığmayan, değersiz, kötü

amortizator амортизатор: Vurulma darbesini yumuşatan alet, araç (otomobil, uçak vb.)

amortizatsiya амортизация: 1) Araba, alet, donanım, makine, mülk, bina vb.nin eskimesine ve tozlanmasına bağlı olarak, bu eşya ve mülklerin bedelini kullanma payından çıkarmak, yıpranma payı, amortisman

2) Otomobil, uçak vb. nin vurulma darbesini yumuşatma

amorf аморф: 1) Yapısı kristal şeklinde olmayan, kristalleşmeyen

2) Şekilsiz, formsuz; birleşmeyen

amper ампер: Elektrik akımının güç ölçüğü

amperli амперли: Amper gücüne sahip olan

ampermetr амперметр: Elektrik akımının gücünü ölçen alet

amper-saat ампер-саат: Elektrik miktarını ölçüm birimi

amplituda амплитуда: *fiz.* Sallanan cismin sallanma genişliği, onun denge durumundan en uzak durumuna olan mesafe

amplituda амплитуда: *fiz.* Sallanan cismin sallanma genişliği, onun denge durumundan en uzak durumuna olan mesafe

ampula ампула: İçine akım yerleştirilen ve ağzı lehimlenip kapatılan tüp şeklinde şişe kap

amputatsiya ампутация: El ve ayağın sağlıksız, hasta kısmını cerrahi yoluyla kesmek

amfibiya амфибия: 1) *zool.* Omurgalıların bir türü, suda ve karada yaşamaya adapte olan canlı

2) *bot.* Hem suda hem karada yaşayan bitki

3) Suda ve karada uçup suya ve karaya inen uçak, aynı şekilde hem suda hem karada gidebilen otomobil, tank

amfiteatr амфитеатр: 1) Eski Yunanistan'da ve Roma'da oyunlar gösterilen üstü açık ve merdivene benzer yükselteli tabureleri bulunan yapı

2) Günümüz tiyatrolarında koltuktan sonra gelen, yukarıya kaldırılan tabureler ve aynı şekilde taburelerin yerleştiği kısım

anabioz анабиоз: *biy.* Bazı canlılarda hayati aktivitelerin kısa süreliğine yavaşlaması ya da durması (örneğin bazı böceklerin ve hayvanların kış uykusuna yatması)

analiz анализ: 1) İncelenen nesneyi oluşturan elementlerine ayırıp inceleme yöntemi; tahlil, analiz; *tersi* sentez

2) Çok yönlü tahlil etmek, derinlemesine inceleme, doğrulama, öğrenme

3) Maddenin içeriğini belirlemek

matematik analiz: Matematiğin bir kolu

analizator анализатор: 1) Analiz yapmakta kullanılan çeşitli aletler

2) Dış ve iç çevreden kabul edilen sinyalleri analiz edeci sinir sistemi toplamı-duyu organları, beynin onlara uygun kısmı ve onları birleştirici sinir yolları

analitik аналитик: Analiz yöntemine dayanan; tahlili

●**analitik geometriya:** Matematiğin cebir ve analiz metodları yardımıyla geometrik şekilleri incelemekle ilgilenen kolu. **analitik tillär:** Cümlede kelimelerin kendisinin değişimi ile değil, belki söz dizimi, yardımcı cümleler, ses uyumu vb. vasıtasıyla bağlanan diller. **analitik ximiya:** Kimyanın maddelerin kimyevi içeriğini tespit etmek ile ilgilenen dalı

analogik анологик: Birbirine ya da başkasına benzer, benzeyen

analogiya анология: Benzetiş, benzetme; benzerlik

ananas ананас I: Tropik bölgelerde yetişen bitki ve onun lezzetli iri, uzun; güzel kokulu ve sulu meyvesi

ananas ананас II: Erken yetişen, çeşitlendirilmiş, eti ve tohumu kırmızımsı taze ve güzel kokulu kavun çeşidi

anarxizm анархизм: Marksizme, bilimsel sosyalizme zıt olarak siyasi mücadelenin gerekliliğini, her türlü hükümeteşel yönetimi reddeden, proleteryanın devrimsel diktatörlüğünü ve proleterya partisinin, yöneticilik rolünü inkar eden küçük burjuva karşıtı sosyal-siyasal akım

anarxist анархист: Anaşizm taraftarı

anarxistik анархистик: Anaşiste ve anaşizme ait

anarxistlik анархистлик: 1) Anaşist

2) Anaşistlere has davranış, karakter, itaatsizlik, başıboşluk, anaşi

anarxiya анархия: 1) Her türlü devlet ve hükümet yönetimini, toplum için mecburi olan kanun ve kuralları, edep ahlak normlarını inkâr etme, otoritesizlik

2) *mes.* Başıboşluk, söz dinlemezlik, düzensizlik,

kargaşa

anarxiyaçi анархиячи: anarxist

anarxo-sindikalizm анархо-синдикализм: Uluslararası meslek sendikası hareketinde, ideoloji ve siyasi yönden bütünüyle anarşizm etkisinde olan küçük burjuva karşıtı fırsatçı akım

anarxo-sindikalist анархо-синдикалист: Anarko-Sendikalist taraftarı

anatom анатом: Anatomi bilgini, uzmanı

anatomik анатомик: Anatomiye ait

anatomiya анатомия: Canlı organizmaların iç ve dış yapısı, aynı şekilde canlı organizmaların yapısını inceleyen bilim

angar ангар: Uçakların, helikopterlerin vb. kullanılmayan ve kullanılanlarının onarımını yapmaya mahsus bina

angidrid ангидрид: *kim.* Su ile birleşip, asit haline gelen oksit

angina ангина: Boğazda bulunan, badem şeklindeki bezelerinin kızarıp şişmesiyle oluşan hastalık. faranjit, bademcik iltihabı

anemometr анемометр: Rüzgârın hareket hızını ölçen alet

aneroid анероид: Hava basıncını ölçen metal barometre

anilin анилин: Her tür boya, ilaç, tıbbi malzeme vb.nin hazırlanması için kullanılan yağlı, zehirli, renksiz sıvı madde

anker анкер: 1) Saat mekanizmasının belirli bir düzende çalışmasını sağlayan kısmı

2) Makine; tezgâh, araba, inşaat vb.nin parçalarını birleştirmek ya da ayarlamak için kullanılan detay

anketa анкета: Bir konu ya da durumla ilgili bilgi almak için belirlenen soru kitapçığı

anneksiya аннексия: Bir ÷lkeye ait bir bölgenin başka bir ÷lke tarafından tamamıyla ya da kısmen ele geçirilmesi

annotatsiya аннотация: Kitap, makale vb.nin önemi, içeriği hakkındaki kısa bilgi, özet

anod анод: fiz. Pozitif yüklenen elektrot; tersi katod

anomal аномал: anormal

anomaliya аномалия: Standarttan, yasaya uygunluk sınırından çıkma, kurallara, genel hukuksallığa aykırılık, hukuksuzluk

anonim аноним: 1) Adı bilinmeyen, sahibinin adı yazmayan

2) Yazarı gösterilmeyen, yazarın adı konulmayan

anonimka анонимка: Yazarı bilinmeyen, imzasız mektup, anonim mektup, isimsiz mektup

anorganik аорганик: Bitki ya da hayvanlar alemine mensup olmayan, organik olmayan. **anorganik ximiya:** Kimyanın organik olmayan maddelerin içeriğini, özelliklerini ve değişimlerini inceleyen dalı

anormal аномал: Kuralların dışına çıkan, kurallara, genel kanunlara aykırı, standart dışı

ansambl' ансамбль: 1) Karşılıklı uygun kısımların birleşiminden ortaya çıkan bir bütünün parçası

2) Sanatsal grup, performans, gösteri sanatçıları grubu

antagonizm антагонизм: Asla uzlaşmayan, karşıtlık, tezatlık, çelişki, muhalefet

antagonist антагонист: Anlaşmazlık, uyuşmazlık

antagonistik антагонистик: Birbirine tamamen zıt, düşman olan

antartik антартик: Antartikaya ait

antartika антартика: Yerkürenin güney kutup bölgesi

antenna антенна: Radyonun elektromanyetik dalgaları yaymaya ya da almaya uyum sağlayan iletken ya da iletkenler sisteminden oluşan kısmı

antibiotik антибиотик: antibiotiklär

antibiotiklär антибиотиклар: Bazı mikroorganizmalar tarafından başka bakterileri, mikropları yok etmek ya da onların büyümesini gelişmesini durdurmak, zayıflatmak kabiliyetine sahip olan organik maddeler

antidemokratik антидемократик: Demokrasiye karşı gösterilen, halk çıkarlarına ters, düşman

antidialektik антидиалектик: Diyalektiğe karşı gösterilen, diyalektiğe, prensiplerine aykırı, zıt, düşman

antifaşist антифашист: Faşizm düşmanı, faşizme karşı mücadele eden; faşizmle mücadele katılımcısı

antiimperialistik антиимпериалистик: Emperyalizme karşı mücadele eden, karşı gösterilen; düşman

antik антик: Eski Yunan ya da Romanın toplumsal düzenine, medeniyetine, sanatına ait ya da özgü olan

antikommunistik антикоммунистик: Komünizme, komünistik hareket ve amaçlara karşı gösterilen, komünizme zıt, düşman

antimarksitik антимарксистик: Marksizme karşı gösterilen, Marksizmin prensiplerine zıt, düşman

antimaterialistik антиматериалистик: Materyalizme karşı gösterilen, materyalizmin prensiplerine zıt, düşman

antimexanizator антимеханизатор: Makineleşmeye karşı gösterilen, makineleşmeye direniş gösteren

antimilitarizm антимилитаризм: Militarizm siyasetine, savaş ve silahlanmaya emperyalist saldırganlığa karşı gösterilen genel uluslararası hareket

antimilitarist антимилитарист: Antimilitarizm yanlısı

antimilitaristik антимилитаристик: Militarizme, emperyalist savaşlara karşı gösterilen, militarizme karşı direniş gösteren

antipartiyaviy антипартиявий: Partinin ideolojik ve örgütsel prensiplerine karşı gösterilen, onlara zıt, aykırı

antisanitar антисанитар: Sanitasyon taleplerine temizlik ve temizlik kurallarına aykırı, pis, kirli

antisanitariya антисанитария: Sanitasyon taleplerine, temizlik ve temizlik kurallarına aykırı durum

antisemit антисемит: Antisemitizm yanlısı, Yahudilere düşmanlık besleyen, düşman gözüyle bakan kişi

antisemitizm антисемитизм: Emperyalist burjuvazinin Yahudilere karşı gösterdiği milli, ırksal düşmanlığın artan siyaseti, ırksal şovenizminin çirkin biçimlerinden biri

antisemitik антисемитик: Antisemitizme ve antisemitlere ait, antisemitizm zihniyetindeki

antiseptik антисептик: Antiseptiğe ait; zararsız, bulaşıcı olmayan

antiseptika антисептика: 1) Mikropları öldüren kimyevi maddeler vasıtası ile yara bere, hasarları, iltihaplanmadan koruma, onları zararsız hale getirme, iltihabın bulaşmasına engel olma

2) Bulaşıcılığı engelleyen maddeler

anticovet антисовет: Sovyet hakimiyetine, düzenine karşı gösterilen, ona zıt, düşman

antiteza антитеза: 1) *ed.* Birbirine tamamen zıt olan iki düşünce ya da karakterin birbirine zıtlığı, karşılaştırmadan oluşan stilistik yöntem

2) **antitezis**

antitezis антитезис: Teze karşı koyulan hüküm, muhakeme, düşünce; ters, muhalif tez

antitsiklon антициклон: Yüksek atmosfer basıncı, sabit iklim dairesi; *tersi* tsiklon

antiqa антиқа: 1) Eskiden kalan, kadimi
2) *mes.* İnsanı hayrete düşüren, şaşırtan; acayip, ilginç, tuhaf, olağandışı

antiqiy антикий: antiqa

antologiya антология: *ed.* Çeşitli yazarların seçilmiş eserleri (genellikle şiirleri) toplamı

antonim антоним: *db.* Bir söze zıt anlamlı söz, zıt anlamlı kelime

antrakt антракт: 1) Tiyatro oyunu ya da konser bölümleri arasındaki teneffüs, aralık, ara verme

2) Opera ya da dramatik tiyatro oyunu perdeleri, gösterimleri arasında icra edeline müzik eseri

antratsit антрацит: Koyu siyah, yoğun ve güçlü ısı veren kömür

antropolog антролог: Antropoloji alimi, uzmanı

antropologik антрологик: Antropolojiye ait

antropologiya антрология: İnsanın biyolojik yapısını inceleyen bilim, antropoloji

antropometrik антрометрик: Antropometriye ait

antropometriya антрометрия: Antropolojik incelemelerde insan bedeni ve onun üyelerini ölçme yöntemlerinden biri

apatit апатит: Volkandan atılan çok fazla sayıdaki tabakanın daimi kısmını oluşturan mineral, kalsiyum fosfat (esasen fosfatlı gübre imal etmek için kullanılır)

apel'sin апельсин: 1) Güney yönünde yetişen daima yeşil kalan turuncğil ağacı, portakal ağacı

apogey апогей: *astr.* Ayın ya da Dünyanın suni uydusunun, Dünya çevresinde döndüğü yörüngede Dünya'ya en uzak olduğu nokta; *tersi perigey*

apolitizm аполитизм: Sosyal ve siyasi hayata katılımında temel tartışma, siyasette karışmazlık, apolitizm

apolitik аполитик: Sosyal ve siyasi hayatın dışında duran, apolitik

apologet апологет: Meth eden, öven, methiyeci, pohpohlayan

apopleksiya апоплексия: *tıp.* Beyni besleyen kan damarlarında akışın durması ya da engellenmesi sonucunda ansızın ortaya çıkan hastalık, felç

aposterior апостериор: *fel. man.* Tecrübeye dayanan, tecrübe edilen, *tersi aprior*

apostrof апостроф: Yazıda harfle gösterilmeyen ünlü yerine satır üstüne konulan işaret, kesme işareti

apparat аппарат: 1) Belli bir işi yapmaya yarayan alet, araç, mekanizma vb.

2) *fizy.* Belli bir işi yapmaya yarayan organlar bütünü

3) İdare, işletme ya da ekonominin herhangi bir sahasına hizmet eden kurumlar

- **ilmiy aparat:** Akademik yazarların faydalandığı materyaller ve el kitapları (göstergeler, bibliyografyalar, sözlükler ve diğerleri)

apparatura аппаратура: Belli bir işi yapan aparatlar (makine ve cihazlar) bütünü

appendiks аппендикс: *anat.* Kör bağırsağın solucan şeklindeki uzantısı

appenditsit аппендицит: *tıp.* Kör bağırsak şişmesi, iltihaplanması

applikatsiya аппликация: 1) Herhangi bir şeye çeşitli kumaş ya da kağıt parçaları yapıştırarak ya da dikerek nakış yapma şekli

2) Bu usulle oluşturulan desen, resim, nakış| bunun gibi nakışlı eşyalar

aprel' апрель: Yılın dördüncü ayı, nisan

aprior априор: *fel. man.* Tecrübeye dayanmayan, tecrübe edilmeyen, tecrübeden önceki; *tersi* **aposterior**

aprobatsiya апробация: 1) Doğrulama, inceleme, deneme ve tartışma temelinde alınan resmi onay, ruhsat

2) En iyilerini tohumluğa ayırmak amacıyla ekinlerin kalitesini belirlemek

apteka аптека: 1) Doktorların yazdığı reçetelere bakarak ilaç hazırlayan, bunun gibi ilaç ve tıbbi malzemeleri satan kurum, eczane

2) apteçka

aptekaçi аптекачи: 1) Eczanede ilaç hazırlayan görevli; eczacı

2) Eczane sahibi, patronu

apteçka аптечка: Hastaya ilk yardımda bulunmak ya da evde tedavi için hazırlanan en gerekli ilaç ve tıbbi malzemeler; ecza dolabı

ar ap: Metrik sistemde yüz metrekareye denk ölçü birimi, bir hektarın yüzde biri

arabizm арабизм: Arap dilinden alınan söz ya da ibare

araxis арахис: *yer yângâq* (yer fıstığı)

araqxorlik арақхўрлик: 1) *sft.* Aşırı alkol kullanma durumu

2) Aşırı alkol kullanmak; ayyaşlık; içki düşkünlüğü

arbitr арбитр: Tarafların rızasıyla atanan hâkim; hakem || *huk.* SSCB’de: işletmeler arasındaki uyuşmazlık konularını inceleyen ve çözen yetkili kişi, arabulucu hâkim

arbitrac арбитраж: *huk.* İki işletme veya kurum arasındaki uyuşmazlık konularının tarafların rızasıyla atanan hakem/hakemler mahkemesinde görülmesi ve çözülmesi yöntemi; tahkim mahkemesi. **dävlät arbitraci:** Kurum ve işletmeler arasındaki uyuşmazlıkları çözen kuruluş

argo арго: *dilb.* Bir sosyal grubun kendine özgü, diğer insanlar anlamayan özel dili; argo

argon аргон: Kimyasal element, havanın içeriğinde bulunan renksiz ve kokusuz gaz (elektrik lambaları ve aydınlatıcı reklam cihazlarının içinin doldurulması için kullanılır)

argotizm арготизм: Edebi dile argodan geçen herhangi bir kelime veya deyim

argotik арготик: Argoya özgü

argument аргумент: 1) Fikir, iddia vs. için getirilen delil, kanıt

2) *mat.* Serbest değişen miktar

areometr ареометр: Sıvıların yoğunluklarını ölçmeye yarayan alet

arest арест: **арест sâlmâq:** *huk.* Mülkü ya da parayı kullanmayı geçici olarak yasaklamak, mal mülkü haczetmek, mühürlemek

aristokrat аристократ: Aristokrasiye, soylulara ait kişi; soylu, asilzade

aristokratizm аристократизм: Aristokratlara, soylulara özgü sıfatlar, aristokrat gibi davranma

aristokratik аристократик: 1) Aristokrasiye, soylulara ait

2) Aristokratlara, soylulara özgü; kibar

3) Aristokratik iktidara dayanan

aristokratiya aristokratia: Toplumsal sınıfta: iktidar sınıfının imtiyazlı üst grubu; soylular, asilzadeler, aristokratlar

ariston ariston: Hapis edilen, hapse atılan kişi; mahpus

arifmetik arifmetik: Arifmetiğe ait

arifmetika arifmetika: Matematiğin sayılar arasındaki ilişkiler ile sayıların problem çözmede kullanımı ile ilgilenen dalı; hesap

arifmetr arifmetr: Arifmetik işlemleri mekanik olarak yapan küçük hesap makinesi

ariya ariya: *müz.* Orkestra veya diğer müzik çalgıları eşliğinde bir kişi tarafından söylenen vokal eser, şarkı (genelde opera, oratoryo ve şu gibilerin içeriğini oluşturur)

arktik arktik: Arktika'ya ait (Kuzey Kutbuna ait)

artika arktika: Yeryüzünün Kuzey Kutup bölgesi

armatura armatura: *tek.* 1) Aparat, makine vs.nin esas kısmında bulunmayan yardımcı kısımların toplamı. || Elektrik veya su borusu geçirilmesi için gerekli olan şeyler

2) Betonarme yapıların çelik çubuklarından oluşan karkasını, ayrıca yapıları sağlamlaştırmak için onların arasına konulan metal kısımların toplamı; inşaat demiri

armaturaçi armaturaçi: İnşaat demiri yapan veya yerleştiren işçi

armiya armiya 1) Devletin tüm silahlı güçlerinin toplamı. Savaş zamanında ordunun cephede olan kısımları

2) Karadaki silahlı güçler

3) Bir veya birkaç ordu türünün birkaç kolordu veya tümenden oluşan, savaş operasyonlarının yürütülmesi için belirlenen birliği

4) *tec.* Bir iş, amaç doğrultusunda birleşen kişiler

arsenal арсенал: Silah deposu, cephanelik. || *мес.* Büyük depo, define; araç ve imkanlar kaynağı

artezian артезиан: artezian quduq: Toprağa burgu ile açılan ve suyu kendiliğinden yeryüzüne fişkirtan kuyu

artel' артель: Bir meslek sahiplerinin çalışmak için birlikte, kolektif olarak oluşturduğu birlik; birlikte, kolektif olarak çalışanlar kurumu. **qışlâq xocâlik arteli:** Sosyalist tip kolektif işletme şekli, büyük çaptaki tarım üretim işlerinin kolektif çalışma ile birlikte yürütülmesi için çiftçilerin temel araçlarını birleştirerek oluşturduğu gönüllü birlik; kolhoz

arterioskleroz артериосклероз: *tıp* Arteri duvarlarının kalınlaşması ve yoğunlaşması sonucunda ortaya çıkan kronik hastalık

arteiya артерия: *anat.* Kalpten vücudun tür organlarına kan dağıtan damar, kızıl kan damarı. **uyku arteriyasi:** Boyundaki büyük, çift arteri

artikl' артикль: *dilb.* İsimlerin tanımlı veya tanımsız olduğunu gösteren, bazı dillerde, örneğin, Almanca ve Fransızcada isimlerin hangi gramatik cinsiyete ait olduğunu bildiren gramatik gösterge

artikul артикул: Ürünün çeşidi, türü

artikulyatsiya артикуляция: *dilb.* Nutuk organlarının (dudak, dil vs) konuşma veya bir sesi telaffuz etme esnasındaki hareketi

artillerist артиллерист: Topçulukta hizmet eden asker, subay; topçu

artilleriya артиллерия: 1)Top, havan topu gibi atış yapan silahların toplamı

2) Böyle silahlarla kuşanan ordu türü

3)Toplar, onların yapısı ve savaşta kullanımını inceleyen bilim dalı

artist артист: 1) Sanat eserlerini seyirciler için icra eden profesyonel icracı

2) *mes.* Bir alanda kendini yetiştiren, o alanı iyi derecede bilen kişi

artistka артистка: Artist kadın

artistlik артистлик 1 artist 1) Artist mesleğini yapmak

2) artist 2 sft. Artistlik

arfa арфа: Tellerine parmaklarla vurularak çalınan, üçgen şeklindeki müzik aleti; arp

arfa арфачи: Arp çalan müzisyen

arxaizm архаизм: *dilb.* Eskiye, kullanılmayan kelime, deyim, dilbilgisel form

arxaik архаик: Eskiye, kullanılmayan

arxar архар: alqor

arxeolog археолог: Arkeoloji uzmanı, bu alandaki bilim insanı

arxeologik археологик: Arkeolojiye ait

arxeologiya археология: Eski maddi kültür eserlerine dayanarak, halkların tarihini, hayatını ve kültürünü inceleyen bilim dalı; kazıbilim

arxiv архив: 1) Eski belgeler, yazılı ve grafik eserlerin saklanması, dizgeleştirilmesi ve tasniflenmesini yapan mahsus kurum; arşiv

2) Bir kurumun eski belgeler, tamamlanan işler vs saklanan birimi. **arxivgä tãpşirmãq:** Eskiye saymak, eskidiği için unutmak

arxivarius архивариус: Arşiv elemanı, arşivde çalışan kişi

arxivçi архивчи: arxivarius

arxivşunãs архившунос: Arşiv işi uzmanı, bilim insanı

arxiepiskop архиепископ: Piskoposluktan bir alt unvan ve bu unvana sahip olan din adamı

arxierey архиерей: Hıristiyan kiliselerinde: yüksek rütbeli din adamlarının (piskopos, başpiskopos ve metropolitlerin) genel unvanı

arximandrit архимандрит: Erkekler manastırı başkanının ve rahiplerin en yüksek unvanı ve bu unvana sahip olan kişi

arxipelag архипелаг: Birbirine yakın olan deniz adaları grubu, adalar dizgesi; takımada

arxitektonik архитектоник: Arkitektoniğe ait

arxitektonika архитектоника: *sanat, mim.* Sanatta, özellikle mimarlıkta bir bütünün ayırım kısımları arasındaki uyum, harmoni; sanatsal elementler arasındaki uyum

arxitektor архитектор: Mimarlık uzmanı, bina ve yapıların planlanması ve inşa edilmesiyle uğraşan uzman; mimar

arxitektorlik архитекторлик: **arxitektor**

arxitektura архитектура: 1) Bina ve yapıları planlama, inşa etme ve süsleme sanatı; mimarlık

2) Binanın özelliği, yöntemi

ar'ergard арьергард: Askeri sefer, saldırı veya geri çekilme esnasında esas güçlerin arkasından gelen ve onları arkadan gelecek olan düşman askerlerinden koruyacak birlik, kısım

asbest асбест: Ateşe dayanıklı, asit etki etmeyen, sıcaklığı ve elektriği geçirmeyen telli mineral; taş pamuk

asimetrik асимметрик: Simetrik olmayan, simetrisiz; *tersi simmetrik*

asimetriya асимметрия: Simetrinin olmaması veya bozulması; simetrisizlik; *tersi asimetriya*

asket аскет: Asketizm yanlısı, terk-i dünya eden kişi; zahit

asketizm аскетизм: 1) Tüm dünyevi şeylerden vazgeçmeyi, terk-i dünyayı, zahitliği teşvik eden dini ahlaki teori

2) İhtiyaçları karşılamaktan, hayat zevklerinden, tüm dünyevi işlerden, mutluluk ve saadetten vazgeçmek, terk-i dünya etmek, zahitlik, dünyadan çekilmek

asketik аскетик: Asketizme, askete ait

aspekt аспект: Bakış açısı, bakış (herhangi bir şeyi, olayı inceleme, aydınlatma vs.de)

aspirant аспирант: Aspiranturada akademisyen adayı adlı akademik dereceyi almaya hazırlanan kişi

aspirantka аспирантка: Aspirant bayan

aspirantura аспирантура: Yükseköğretim kurumlarında veya bilimsel araştırma enstitülerinde akademisyen adayı derecesindeki nitelikli öğretmenler veya akademik uzmanlar hazırlanan sistem

assambleya ассамблея: Herhangi bir uluslararası kuruluş üyelerinin veya birkaç ülke temsilcilerinin genel kurulu. **Birləşgän Millätlär täşkilätі Baş Ässämbleyäsі:** Birleşmiş Milletlerin, bu kuruluşa üye olan tüm ülkelerin temsilcilerinden oluşan temel organlarından biri

assimilyatsiya ассимиляция: 1) *biy.* Bitki veya hayvan vücudunun faaliyeti sürecinde dışarıdan alınan maddelerin sinmesi, hazmedilmesi

2) Bir halkın başka bir halkın örf adetlerini, kültürünü ve dilini kabul etmesi sonucunda o halka karışarak bir olması, birleşmesi

3) *dilb.* Telaffuz esnasında sözcükteki iki sesin birbirine etkisi sonucunda karşılıklı olarak uyum sağlaması, birbirine benzemesi; benzeşme

assistent ассистент: 1) Bir işin, mesela cerrahi operasyonları gerçekleştirmede esas işi yapan kişiye yardım eden kişi, yardımcısı

2) Yükseköğretim kurumlarda kıdemsiz öğretmenlik görevi ve bu görevin sahibi

assistentlik ассистентлик: **assistent:** *sft.* Asistanlık yapmak

assortiment ассортимент: Bir ticari işletmede veya üretim yerinde belirlenen veya en gerekli olan çok çeşitli malların toplamı

assotsiatsiya ассоциация: 1) Kişi veya kurumların belli bir işi yürütmek için kurduğu gönüllü ortaklığı, derneği

2) *psikol.* Sınır beyin faaliyeti ile ilgili olan münferit psişik davranışlar, yani tasavvurlar, fikirler, duygular arasındaki bağlantı ve bu bağlantıya dayalı idrak; ortaşım

astma астма: Kalp veya bronşların hastalığı yüzünden nefes darlığı; astım

astrobotanika астроботаника: Astronominin gezegenlerdeki (öncelikle Mars'taki) bitkileri araştıran dalı

astrolog астролог: Astroloji ile uğraşan kişi; müneccim

astrologiya астрология: Göksel cisimlere bakarak fal açma, eski zamanlarda ortaya çıkan uyduruk öğretisi, ilmi nücum

astrolyabiya астролыбия: Astronomide uzunlukları ve genişlikleri saptamak için 18.yüzyıla kadar kullanılan köşe ölçüm aleti

astronavt астронавт: kosmonavt

astronavtika астронавтика: kosmonavtika

astronom астроном: Astronomi uzmanı, bilim insanı

astronomik астрономик: Astronomiye ait

● **astronomik sãnlãr (veya raqamlãr)** Çok büyük sayılara ifade edilen miktarlar, büyüklükler

astronomiya астрономия: Gök cisimlerini inceleyen bilim dalı

astrofizika астрофизика: Astronominin gök cisimlerinin fiziki durumunu ve kimyasal içeriğini araştıran dalı

afsal't асфальт: 1) Yolların, kaldırımlarında inşasında ve sanayinin bazı sektörlerinde kullanılan doğal veya yapay, karamsı katranımsı madde

2) Bu maddenin yollar, sokak/caddeler, kaldırımların kaplanmasında kullanılan katmanı

atavizm атавизм: Eski zamanlarda yaşayan ecdatlarda olan belirtilerin birkaç nesilde kaybolması ve sonradan tekrar ortaya çıkması

atavistik атавистик: Atavizme ait

ataka атака: 1) Şiddetli saldırı, saldırının en önemli zamanı

2) *мес.* Bir şeye veya bir kişiye karşı büyük çabayla yürütülen savaş

ataman атаман: 1) Gönüllü Kazak takımlarının seçilen başkanı. II Devrimden önce Rusya'da: Kazak orduları veya köylerinde askeri, emniyet ve idari işleri yerine getirmek için tayin edilen veya seçilen başkan

2) Herhangi bir çete veya grubun başkanı; elebaşı

ateizm атеизм: Tanrısızlık, dehrilik, dini itikatları inkar etmek

ateist атеист: Ateizm yanlısı; dehri, Tanrısız

ateistik атеистик: Ateizme ait, ateizme özgü, dine karşı olan

atel'e ателье: 1) Ressamların, heykeltıraşların, fotoğrafçıların çalıştığı yer

2) Giysi, ayakkabı vs. dikilen, radyo, televizyon vs. tamir edilen yer; atölye

ateroskleroz атеросклероз: *тип.* Kalp damarları duvarlarının kalınlaşması ve yoğunlaşması sonucu ortaya çıkan hastalık

atlas атлас: Albüm veya kitap tarzında, coğrafi haritalar, çizimler, şemaların toplamı

atlet атлет: 1) Atletizm ile uğraşan sporcu veya sirk artisti

2) Vücut yapısı güzel, güçlü ve çevik birisi

atletik атлетик: 1) Atletizme ait

2) Güzel ve güçlü

atletika **атлетика**: Güçlülük ve çeviklik isteyen ve bunları geliştiren spor egzersizlerinin toplamı. **engil atletika**: Koşma, atlama, cirit ve disk atma vs.leri içeren spor dalı. **âğır atletika**: Ağır yük (halter) kaldırmayı içeren spor dalı

atletikaçi **атлетикачи**: atlet 1

atmosfera **атмосфера**: 1) Yeri ve diğer bazı gezegenleri saran, gaza benzeyen tabaka

2) *fiz. tek.* Basınç ölçüm birimi

atmosferaviy **атмосферавий**: Atmosfere ait, atmosferde gerçekleşen

atom **атом**: Kimyasal elementlerin çekirdek ve elektronlardan oluşan en küçük zerresi

atomistik **атомистик**: Atomizme ait

atomictika **атомистика**: Maddenin atomlardan oluştuğu ile ilgili materyalist öğretisi

atribut **атрибут**: 1) *fel.* Nesne veya olayın kendine has, ondan ayrılmayacak olan en önemli karakteristik özelliği, belirtisi

2) *dilb.* Tümcede herhangi bir kısmın sıfatını, belirti/özelliğini gösteren ikinci derece kısım; belirten

atributiv **атрибутив**: Atibüte, belirtene ait; belirtenli

atrofiya **атрофия**: *biyo. tip* Herhangi bir uzvun uzun devam eden hareketsizlik veya besin alamama sonucunda küçülmesi veya hayati kabiliyetini yitirmesi

attaşe **атташе**: Büyükelçiliğin bir alanla ilgili mahsus danışmanı

attestat **аттестат**: 1) Eğitim kurumunu bitirdiğine ilişkin resmi belge.
yetuklik attestati: Ortaokulu bitiren kişiye verilen resmi belge, diploma

2) Akademik veya mahsus rütbe verildiğine ilişkin diploma

3) Askerlere hizmet yerinden dışarıda olduklarında para, eşya ve diğer tedariklerinin sağlanmasına imkân veren belge, ayrıca askerler için tedariklerin bir kısmını onların ailesinin alabilmesine imkân tanıyan belge

attestatsion аттестацион: Atestasyona ait

attestatsiya аттестация: Uzmanların bir iş için yeterliliğini, yatkınlığını, bilim düzeyini ve ahlakını tespit etmek ve buna dayanarak atama yapmak veya rütbe vermek

attraktsion аттракцион: 1) Sirkte seyircileri çok eğlendiren oyun

2) Toplu eğlence yerlerinde eğlence cihazları (atlıkarınca, atış yeri vs.)

auditoriya аудитория: 1) Ders ve konuşma yapılan, bildiri sunulan yer; oditoryum

2) Ders, konuşma, bildiri dinleyen grup

auksion аукцион: Açık artırma, müzayede

atsetilen ацетилен: Karbon ve hidrojenden oluşan, zehirli, kötü koklu, yanıcı gaz

atseton ацетон: Lak, suni ipek ve bunun gibilerin üretiminde çözücü olarak kullanılan organik bileşim, renksiz sıvı

avangardlik авангардлик: Öndeki saflara varış, idarecilik, öncülük

avanpost аванпост: Bekçi karakolu ve onun bulunduğu yer

avans аванс: Bir iş için daha sonra hesap vermek şartı ile önceden verilen para. Avans

aventyura авантюра: Gerçek güç, durum ve imkânları hesap etmeden risk almak, şüpheli iş. Macera, risk, girişim

aventyuraçi авантюрачи: aventyurist

aventyurizm авантюризм: Kolayca başarıya ulaşma, fayda görüp risk alınarak yapılan iş, karakter, davranış; macereya meyilli olma

aventyurist авантюрист: Maceraya eğilimli kişi, maceracı

aventyuristik авантюристтик: Maceraya ait, maceracılığa has olan

aventyuristiklik авантюристлик: 1) Maceracı

2) Maceracılık

avariya авария: Gemi, uçak, araba vb. şeylerin çalıştığı sırada bozulması, kırılması ya da enkaza uğraması. Kaza, çarpışma

avaxta авахта: Napishane, bekçi odası

avgust август: Yılın sekizinci ayı

aviabaza авиабаза: Havacılıkta uçakları tamir etmek, tamirhanelerin ihtiyacı olan şeyleri temin etmek için kullanılan depoları olan yer. Hava üssü

aviazavod авиазавод: Uçak fabrikası

avialiniya авиалиния : Uçakların katılımı için verilen daimi rota, hava yolu

aviamodelizm авиамоделизм: sp. Uçak modelleri yapımıcılığı

aviamodelçi авиамоделчи: Uçak modeli yapımıcısı

aviamodelçilik авиамоделчилик: Uçak modeli yapımıcılığı, uçak modelleme

aviamodel' авиамодель: Uçak modeli

avianos авианос: avionasets

avionasets авионасец : Uçakların iniş kalkışları için adapte edilen özel pisti ve hangarı olan savaş gemisi, uçak gemisi

aviapoçta авиапочта: 1) Havayollarından faydalanan posta, uçak postası

2) Uçaklarda taşınan postalar

aviarazvedka авиаразведка: aviatsiya razvedkasi: Uçak ile keşif yapma

aviator авиатор: Havacılık ve genel uçuşlar ile ilgilenen kişi, uçucu

aviatransport авиатранспорт: Hava taşımacılığı, yolcu, yük, posta vb. uçaklarının hepsi

aviatsiya авиация: 1) Havadan ağır havacılık

2) Uçakların tümü

avitaminoz: *tip.* Vitamin eksikliği, avitaminozis

avom авом : 1) Sömürü düzenine göre, alt sınıf halk, çoğunluk

2) Okumamış, okuryazar olamayan kişiler

avto авто: avtomobil'

avtobaza автобаза: Otomobillerde yük gibi şeyleri taşımak için kullanılan ulaşım işletmesi. Motorlu taşıtlar deposu

avtobiografik автобиографик: Yazarın biyografisini, özgeçmişiyile birleştirilen; otobiyografiye dayanan, otobiyografik

avtobiografiya автобиография: Bir şahsın kendi hayatını yazdığı özgeçmiş, otobiyografi

avtoblokirovka автоблокировка: Trenlerin trafiğini düzenleyen otomatik sinyalizasyon sistemi

avtobus автобус: Yolcu taşıyan çok sayıda oturma yeri olan büyük otomobil. Otobüs

avtogen автоген: Gaz alevi kaynağının adı. Otojen, gaz

avtozavod автозавод: Otomobil fabrikası. Otomobil ve otomobil parçalarını üreten fabrika

avtoinspektsiya автоинспекция: Otomobillerin ve genel şehir ulaşımının hareketi ve bunlardan doğru şekilde faydalanmak için trafiğe nezaret eden devlet organı, trafik polisi

avtokaçka автокачка: Tekerleklerine kauçuk kaplanmış dört tekerlekli araba ya da vagon

avtoklab автоклуб: Nesneleri yüksek basınçta tutmak için yapılmış kapalı kap

avtokolonna автоколонна: 1) Otomobil dizisi, art arda dizilmiş otomobiller, konvoy

2) Otomobil pazarlarının şubesi, pek çok otomobil olan bölümü

avtol автол: Otomobil, traktör vb taşıtları yağlamak için kullanılan petrolden yapılan ürün

avtomat автомат: 1) İşaretleme işini içindeki mekanizma yardımıyla kendiliğinden yapan aparat, motor, alet

2) Hızlı otomatik silah; tabanca, makinalı tüfek

avtomatizm автоматизм: İstemeksizin, otomatik olarak hareket etmek

avtomatik автоматик: 1) Otomat mantığıyla çalışan; kendi kendine çalışan

2) Gayri ihtiyari, istemeden, istemsiz olarak

avtomatika: 1) Fen ve tekniğin üretim ve yönetim süreçlerini otomatikleştirme metodlarını, araçlarını oluşturma ve mükemmelleştirme ile ilgilenen alan

2) Otomatik olarak çalışan mekanizmalar, aletler bütünü

avtomatlaşmâq автоматлашмоқ: Otomatik aletler, motorlar ile silahlanmak, otomatik usullerle taşınmak. Otomatikleşmek

avtomatlaştirilmâq автоматлаштирилмоқ: avtomatlaştirmâq

avtomatlaştirmâq автоматлаштирмоқ: Üretim ve yönetim süreçlerinde otomatik aletler, makinalar kullanmak. Otomatikleştirmek

avtomatçı автоматчи: 1) Otomatik motor, aparat ya da makine operatörü

2) Otomatik tabanca ile silahlanmış savaşçı.

Makineli topçu

avtomaşına автомашина: avtomobil

avtomobilsâzlik автомобилсозлик: Otomobil üretimi, otomobil sanayi alanına ait kolu. Otomobil üreticiliği

avtomobil' автомобиль: İçten yanmalı motorlu raysız taşıma aracı. Otomobil, araba

avtonom автоном: Özerklikten faydalanmış, özerklik hukukuna sahip olan. Otonom, özerk

avtonomist автономист: Özerklik taraftarı, otonomist

avtonomiya автономия: Kendi içinde ayrı bir kanun çıkarma ve kendi kendini yönetme hakkı; kendi kendini yönetme, otonomi, özerklik

avtonomiyali автономияли: avtonom

avtonomiyaçi автономиячи: avtonomist

avtopilot автопилот: Uçakları otomatik şekilde kullanmak. Otomatik pilot

avtoportryet автопортрет: Ressam ya da heykeltıraşın kendi portresini yapması. Otoportre

avtor автор: Edebi ya da başka bir sanatsal eser, ilmi yapıt, proje buluş vb. şeyleri yaratan kişi, yazar, müellif eder sahibi

avtoremont авторемонт: Otomobilleri tamir etme, otomobillerin tamiri ile ilgilenme. Araç tamiri

avtoreferat автореферат: Bir ilmi eser yazan kişinin eser hakkında yazdığı özet

avtorlik авторлик: 1) avtor

2) Bir eserin yazara ait olması. Yazarlık, müelliflik

avtoruçka авторучка: Ucundan mürekkebi kendiliğinden gelen kalem.
Dolma kalem

avtostop автостоп: Yolun kapalı olduğunu gösteren trafik ışıklarına yaklaşan treni otomatik olarak durduran alet

avtostrada автострада: Otomobillere özel yapılmış ve ona göre donatılmış büyük yol

avtosuğorgiç автосуфорғиç:Çiftlik hayvanlarına su vermek için yapılmış otomatik alet

azimut азимут: 1) Gözlenen gökyüzü cismi ve gözleme noktası vasıtasıyla iletilen dikey düzlük (paralel) ile meridyen düzlüğü arasındaki açı

2) Herhangi bir noktadan kuzeye doğru çizilmiş iki çizgi arasındaki açı

azot азот I: Renksiz ve kokusuz kimyevi element, bitki besinlerinin en önemli elementlerinden biri

aysberg айсберг: Kutup denizlerinde sahilden ya da buz tepeliklerinden kopup, suda yüzen buz dağı

2.9.2.4. Diğer Alıntılar

2.9.2.4.1. Moğolca

äxtä ахта: [Moğ.] Erkeklik bezleri, testisleri alınmış, iğdiş edilmiş

äxtäxänä ахтахона: [Moğ. + F - T] **ätxänä:** Ahır

2.10. Yansıma Sözcükler

äng-äng анг-анг: Köpeğin havlaması, hav hav

apşu апшу: Napşırık, aksırma ses

SONUÇ

Özbek Türkçesinin söz varlığının incelendiği bu çalışmada, çalışmaya kaynak oluşturan *Özbek Tilining İzâhli Luğati-I (A-R), Moskva, 1981* adlı Özbek Türkçesi sözlüğünün “A” harfi başlığı altındaki 1532 madde incelenmiştir. Çalışmanın birinci bölümünü oluşturan “Söz Varlığı Çözümlemesi” bölümünde 470 kelime, ikinci bölümü oluşturan “Söz Bilgisi” bölümünde ise 1762 kelime alt başlıklar halinde tematik olarak tasnif edilmiştir. Sayısal olarak en çok veri Maddi kültür (276), Kavram Adları (290), Eylemler (287), Sıfatlar (158) ve Alıntılar (850) temalarından elde edilmiştir. Bu inceleme sonucunda dikkat çeken en önemli sonuçlardan biri çok sayıda alıntı kelime ile karşılaşılmasıdır. Alıntılar başlığı altında 250’si Arapça’ya ait; 115’i Farsça’ya ait (Arapça+Farsça-Tacikçe, 47 adet; Farsça+Tacikçe, 68 adet); 483’ü Rusçaya, 2’si Moğolcaya ait, olmak üzere toplamda 850 adet alıntı kelime tespit edilmiştir. Sadece bir harf üzerinden düşünüldüğünde, bu rakamların oldukça yüksek olduğunu söyleyebiliriz. Alıntılanan kelimelerin bu denli çok olması dini ve siyasi pek çok dil dışı etkiyle açıklanmaktadır. Bu durum, Orta Asya Türk lehçelerinde oldukça sık karşılaşılan bir durumdur. Rusça, Stalin’in tek dil politikasının bir sonucu olarak 20.yy’dan itibaren Özbek Türkçesi üzerindeki etkisini uzun yıllar göstermiştir. Özellikle bilim, teknik, ticaret, iletişim, hukuk, siyaset, tıp, sanat, edebiyat gibi konularda alıntılanan kelimelerde Rusça ve Rusça yoluyla Avrupa dillerinden gelen kelimeler kendisini göstermektedir. Özbekistan’da az sayıda Rus azınlık olmasına rağmen Rusça burada önemli bir yere sahiptir. Özellikle eski Sovyet Cumhuriyetleri ile iletişimde kullanıldığı için önemli olmaya da devam edecektir. Günlük hayatta Özbekçe ve Rusça neredeyse aynı oranda kullanılmaktadır. Arapça ve Farsça ise İslamiyetle birlikte Karahanlılar döneminden başlayarak Özbek Türkçesini yoğun olarak etkilemiş, Türk lehçeleri arasında Farsçadan en çok etkilenen lehçe Özbek Türkçesi olmuştur. Farsçadan doğrudan alınan kelimelerin yanı sıra alıntılanan kimi kelimeler Arapça kökenli olmasına rağmen Farsça yoluyla Özbek Türkçesine girmiştir, kimi Arapça kökenli kelimelere ise Farsça-Tacikçe ekler getirilerek yeni uyarlamalar ortaya çıkmıştır. Örneğin:

ayâl-mänd; ayâl (A) + mänd (F-T)

Eylemler teması altında 298 adet eylem ifade eden kelime toplanmıştır. Elde edilen bu veri, Özbek Türkçesinin Türkçenin genel yapısına uygun bir nitelik ortaya koyduğunu göstermektedir, “eylem dili” olarak niteleyebileceğimiz Türk dilinin karakteristik bu özelliğinin, Özbek Türkçesinde de hakim olduğunu, Özbeklerin sembolize etme yeteneklerini, dünya algılarını, eylemleri oluşturan söz dağarcığının oldukça geniş olduğunu, bunları çok sayıda eylemle ifade ettiklerini ortaya koymuştur. Bilindiği üzere yardımcı fiiller (*âl-, qıl-, et-, -bol-, -ber-, -sâl vb.*) Özbek Türkçesinde oldukça işlek bir biçimde kullanılmaktadır. Tespit edilen fiillerin çevirisi yapılırken sadece madde başı eylemler çevrilmemiş, maddenin altında verilen yardımcı fiillerle kurulmuş örnekler de Özbek Türkçesi söz varlığını eksiksiz bir biçimde verebilmek amacıyla çeviriye eklenmiştir. Örneğin:

“**äbcaq abjak**” kelimesinin karşılığı sözlükte *bol-, qıl- ve çıq-* yardımcı eylemleriyle kurulmuş birleşik fiillerle açıklanmıştır;

äbcaq bolmaq: Paramparça etmek, mahvetmek, dövülmüş, çiğnenmiş, yerle bir olmak, işten çıkmak.

äbcaq qılmâq: Paramparça etmek, yerle bir etmek, işten çıkarmak.

äbcaq çıqdi: Dövüldü, paramparça oldu, mahvoldu, işten çıktı.

En geniş bilgiyi elde ettiğimiz temalardan biri olan, Maddi Kültür teması altında 282 adet kelime toplanmıştır. Buradaki madde başlarının büyük bir çoğunluğunu Bilim, Teknik alt başlığındaki maddeler oluşturmaktadır. Yine buradaki kelimelerin çoğunluğun da Rusça’dan alıntılanmıştır. Manevi Kültür teması altında ise 91 kelime toplanmış olup, Arapça, Farsça alıntılama kelimelerin ağırlıkta olduğunu görmekteyiz. Buradaki konu başlıkları din/dinler, zaman, sonsuzluk, ruhsal durumlar ve insani kusurlar gibi maddeler içermektedir. Bununla birlikte, bu kelimelerin açıklamalarında Rus ideolojisinin dikkati çektiği, dini içerikli kelimelere tarafsız bir bakış açısıyla yaklaşıldığı sonucu ortaya çıkmıştır:

albästi albäctmu: 1) Doğu mitolojisinde ve dini düşünceye göre: güya her türlü kılığa bürünebilen efsanevi mahluk; cin, ecinni

ävliyâ aevnüë: 1) İnançlı, dindar kişiler nazarında: güya kehanette bulunan, mucizeler gösteren mukaddes, aziz kişi, evliya, ermiş, veli

Belirtildiği gibi Özbek yerel halkı birçok farklı lehçeyi kullanmaktadır. Bu durum farklı kültürlerin ortaya çıkmasını sağladığı gibi söz varlığı üzerinde de etkili olmuştur. Eski dilden gelen pek çok kelimenin Özbek Türkçesi söz varlığına dahil olduğunu görülmektedir. *Özbek Tilining İzâhli Luğati-I* de her bir kelimenin anlam birimleri derleme materyal örnekleriyle açıklanmıştır ancak çalışmanın kapsamı açısından bunlardan konuşma dilinde kullanılan kelimeler çeviriye dahil edilmiştir.

Çalışmaya konu olan *Özbek Tilining İzâhli Luğati-I* de “frazеologiya” olarak adlandırılan “anlatım biçimleri” atasözü ve öğütler “●” işareti ile gösterilmiş ve Türkiye Türkçesine aktarılmıştır.

Bir dilin gelişimi sürecinde, onun söz varlığının diğer alanlara göre daha hızlı ve daha etkili değişimlere uğraması belirgindir. Bu değişimler bir dilin söz varlığının sadece sayısal açıdan değil, kalite ve önem açısından da gelişmekte olduğunu gösterir. Bu çalışmada, köklü bir mirasa sahip olan Özbek Türkçesinin söz varlığındaki gelişim ve değişim sürecini, söz varlığında çeşitli etkiler yoluyla yeni kavramların ortaya çıktığını ya da bazı sözcüklerin yeni anlamlar kazanarak kullanılması sayesinde gelişerek yaşamını sürdürmesini sağlayacağını, Özbeklerin dünya algılarını, kültür zenginliklerini kısmen de olsa ortaya koymaya çalışıldı.

KAYNAKÇA

AKSAN, Doğan, **Türkçenin Sözcük Varlığı**, Engin Yayınevi, Ankara 2004.

BURAN, A., ALKAYA E., **Çağdaş Türk Yazı Dilleri-2, Güneydoğu/ Karluk Grubu**, Akçağ Yayınları, (1. Baskı), Ankara, 2014.

COŞKUN, Mustafa Volkan., **Özbek Türkçesi Grameri**, TDK Yayınları, (1. Baskı), Ankara, 2014.

ÜŞENMEZ, E., BOLTABAYEV, S., TUĞLACI, G., **Özbekçe- Türkçe Sözlük**, Türk Dünyası Vakfı, İstanbul 2016.

ERCİLASUN, Ahmet Bican, **Başlangıçtan Yirminci Yüzyıla Türk Dili Tarihi**, Akçağ Yayınları, (10.Baskı), Ankara, 2011.

KAYMAZ, Zeki, **Türkçenin Öğretimi Açısından İbni Mühenna Lügati'nin Yeri**, Ege Üniversitesi, Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü, İzmir.

ÖZŞAHİN, Murat, **Başkurt Türkçesi Söz Varlığı**, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Yeni Türk Dili Bilim Dalı, İzmir 2011, s.1-10.

Rusça- Türkçe Türkçe- Rusça, **Rusça Cep Sözlüğü**, Fono Yayınları, İstanbul 2008.

TDK, web sitesi, sözlükler, www.sozluk.gov.tr

YAMAN, E., MAHMUD, N., **Özbek Türkçesi- Türkiye Türkçesi ve Türkiye Türkçesi- Özbek Türkçesi Karşılıklar Kılavuzu**, TDK Yayınları, Ankara, 1998.

Z. M. Ma'rufov (Tahriri âstidä), Özbekistân SSR Fänlär Akademiyâsi, A.S. Puşkin Nâmidägi Til vâ Ädâbiyât İnstitutı, **Özbek Tilining İzâhli Luğati-I (A-R)**, Moskva " Rus Tili" Nâşriyâtı, 1981.

ÖZGEÇMİŞ

22.09.1978 tarihinde Giresun'da doğdu. İlk ve orta öğrenimini Giresun'da tamamladı. 1997 yılında Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon MYO, Turizm ve Otelcilik bölümünü kazandı, 1999 yılında buradan mezun oldu. Bir süre turizm sektöründe çalıştıktan sonra, 2008 yılında Afyon Kocatepe Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları bölümünü kazandı. 2012 yılında buradan mezun olduktan sonra, aynı yıl Giresun Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim dalında yüksek lisans eğitimine başladı. 2012 yılında aynı üniversitede Pedagojik Formasyonunu tamamladı. Yüksek lisans eğitimine halen devam etmektedir. Evli ve bir çocuk sahibidir.